

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Ново-Ленинская средняя общеобразовательная школа »

Рабочие программы учебных предметов и курсов, предусмотренных
основной образовательной программой основного общего образования
(ФГОС ООО)

**Предметная область
«Родной язык и литература»**

<i>№ п/п</i>	<i>Название рабочей программы</i>	<i>Стр.</i>
1.	Рабочая программа учебного предмета РОДНОЙ (БУРЯТСКИЙ) ЯЗЫК для 5-9 классов	2-39
2.	Рабочая программа учебного предмета РОДНАЯ (БУРЯТСКАЯ) ЛИТЕРАТУРА для 5-9 классов	40-97

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Ново-Ленинская средняя общеобразовательная школа»

Утверждена приказом директора
МБОУ «Ново-Ленинская СОШ»
№ 61/20 от 31 августа 2020г

Рабочая программа учебного предмета

РОДНОЙ (БУРЯТСКИЙ) ЯЗЫК

для 5 – 9 классов

срок реализации программы: 5 год

Составитель:
Балтакова Елена Анатольевна,
учитель бурятского языка и
литературы, первая
квалификационная категория

с. Ново-Ленино, 2020 г.

Рабочая программа по родному (бурятскому) языку составлена в соответствии с требованиями Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования. Ориентиром для составления данной программы является Региональная концепция преподавания родного (бурятского) языка и литературы в Иркутской области (одобрена решением Регионального учебно-методического объединения по общему образованию Иркутской области, протокол № 6 от 26 сентября 2016 г.).

В программу включены планируемые результаты освоения учебного предмета, содержание, тематическое планирование, также в нее как приложения включены оценочные материалы.

Количество учебных часов, на которые рассчитана программа:

Класс	5	6	7	8	9
Количество учебных недель	34	34	34	34	34
Количество часов в неделю.	2	2	2	2	2
Количество часов в год	68	68	68	68	68

Уровень содержания программы: базовый.

Место предмета в учебном плане: обязательная часть. Предметная область: родной (бурятский) язык.

При реализации программы используются следующие учебники:

- 1.Буряад хэлэн, 5-6 класс, Б.Будаин, Б.Гомбоев
- 2.Буряад хэлэн, 7 класс, Ц.Жанчипова, О.Цыремпилова.
- 3.Буряад хэлэн,8-9 класс, Д.Доржиев, В.Патаева.

1. Пояснительная записка.

Рабочая программа учебного предмета «Бурятский язык» разработана в соответствии с федеральным государственным образовательным стандартом основного общего образования (далее – ФГОС). ФГОС и определяет цель, задачи, планируемые результаты освоения программы учебного предмета «Бурятский язык», а также основное содержание указанного учебного предмета.

Обучение бурятскому языку на основном этапе направляет процесс овладения учащимися знаний о языке и формирование языковых, речевых умений и навыков на полноценное усвоение всех содержательных линий языкового образования: речевой, языковой, культурологической и деятельностной, которые формируют коммуникативную компетентность личности, способствуют патриотическому, нравственному и эстетическому воспитанию.

Программа разработана с учётом современных требований и является основой для осуществления учебно-воспитательного процесса. В программе учитывается специфика учебного предмета, способствующая учебному, развивающему и воспитательному влиянию на обучающихся, формированию личности, готовой к активной, творческой деятельности во всех сферах жизни общества, вырабатывает навыки самостоятельной учебной деятельности, самообразования и самореализации; учитываются современные организационные формы, методы и технологии обучения бурятскому языку в общеобразовательных организациях.

Основной целью изучения бурятского языка на основном этапе обучения является формирование духовно богатой личности, владеющей умениями свободно, коммуникативно целесообразно пользоваться средствами бурятского языка во всех

видах речевой деятельности (аудирование, чтение, говорение, письмо), то есть обеспечение надлежащего уровня коммуникативной компетентности. Указанная цель предполагает осуществление учебной, развивающей и воспитательной функций образовательного содержания учебного процесса.

Согласно поставленной цели главными **задачами** обучения бурятскому языку в системе основного общего образования являются:

- развитие сформированных на базе начальной школы коммуникативных умений в говорении, аудировании, чтении, письме;
- знакомство с новыми языковыми средствами, обеспечивающими возможность общаться на темы, предусмотренные стандартом и примерной программой для данного этапа;
- приобщение к культуре бурятского народа, отвечающих интересам учащихся 5-9 классов, соответствующих их психологическим особенностям; развитие их способности и готовности использовать бурятский язык в реальном общении;
- развитие умения в процессе общения выходить из затруднительной ситуации, вызванной нехваткой языковых средств за счет употребления синонимов, жестов, мимики и т. д.;
- развитие желаний и умений самостоятельного изучения бурятского языка доступными для учащихся способами (проектная деятельность, работа со справочниками, с материалами Интернета и т. д.), развитие специальных учебных умений (пользоваться словарями, интерпретировать информацию текста и др.), умение пользоваться современными информационными технологиями;
- выработка устойчивой мотивации к изучению бурятского языка;
- воспитание толерантности по отношению к иным языкам и культуре.

2. Планируемые результаты изучения учебного предмета на основном этапе обучения

Личностные результаты:

- формирование мотивации изучения бурятского языка и стремление к самосовершенствованию в образовательной области «родной (бурятский) язык»;
- осознание возможностей самореализации средствами бурятского языка; стремление к совершенствованию собственной речевой культуры в целом; формирование коммуникативной компетенции и межкультурной и межэтнической коммуникации; развитие таких качеств, как воля, целеустремленность, креативность, инициативность, эмпатия, трудолюбие, дисциплинированность;
- формирование общекультурной и этнической идентичности как составляющих гражданской идентичности личности;
- стремление к лучшему осознанию культуры своего народа и готовность содействовать ознакомлению с ней представителей других стран; толерантное отношение к проявлениям иной культуры, осознание себя гражданином своей страны и мира;
- готовность отстаивать национальные и общечеловеческие (гуманистические, демократические) ценности, свою гражданскую позицию;
- достаточный объем словарного запаса и усвоенных грамматических средств для свободного выражения мыслей и чувств в процессе речевого общения; способность к самооценке на основе наблюдения за собственной речью.

Метапредметные результаты:

- владение всеми видами речевой деятельности:
 - адекватное понимание информации устного и письменного сообщения;
 - владение разными видами чтения;
 - способность извлекать информацию из различных источников, включая

средства массовой информации, ресурсы интернета;

- овладение приёмами отбора и систематизации материала на определённую тему; умение вести самостоятельный поиск информации, её анализ и отбор; способность к преобразованию, сохранению и передаче информации, полученной в результате чтения или аудирования, с помощью технических средств и информационных технологий;
- способность определять цели предстоящей учебной деятельности (индивидуальной и коллективной), последовательность действий, оценивать достигнутые результаты и адекватно формулировать их в устной и письменной форме;
- способность свободно, правильно излагать свои мысли в устной и письменной форме;
- умение выступать перед аудиторией сверстников с небольшими сообщениями, докладом;
- применение приобретённых знаний, умений и навыков в повседневной жизни; способность использовать родной язык как средство получения знаний по другим учебным предметам, применять полученные знания, умения и навыки анализа языковых явлений на межпредметном уровне (на уроках иностранного языка, литературы и др.);
- коммуникативно-целесообразное взаимодействие с окружающими людьми в процессе речевого общения, совместного выполнения какой-либо задачи, участия в спорах, обсуждениях; овладение национально-культурными нормами речевого Поведения в различных ситуациях формального и неформального межличностного и межкультурного общения.

Предметные результаты

выпускник научится и получит возможность научиться:

- владеть всеми видами речевой деятельности:

аудирование и чтение:

- адекватное понимание информации устного и письменного сообщения (цели, темы текста, основной и дополнительной информации);
- владение разными видами чтения (поисковым/просмотровым, ознакомительным, изучающим) текстов разных стилей и жанров;
- владение умениями информационной переработки прочитанного текста (план, тезисы), приёмами работы с книгой, периодическими изданиями;
- способность свободно пользоваться словарями различных типов, справочной литературой, в том числе и на электронных носителях;
- адекватное восприятие на слух текстов разных стилей и жанров; владение различными видами аудирования (с полным пониманием аудиотекста, с пониманием основного содержания, с выборочным извлечением информации);
- умение сравнивать речевые высказывания с точки зрения их содержания, принадлежности к определённой функциональной разновидности языка и использованных языковых средств;

говорение и письмо:

- умение воспроизводить в устной и письменной форме прослушанный или прочитанный текст с заданной степенью свёрнутости (пересказ, план,

тезисы);

- способность правильно излагать свои мысли в устной и письменной форме, соблюдать нормы построения текста (логичность, последовательность, связность, соответствие теме и др.), адекватно выражать своё отношение к фактам и явлениям окружающей действительности, к прочитанному, услышанному, увиденному;
- умение создавать устные и письменные тексты разных типов и стилей речи с учётом замысла, адресата и ситуации общения;
- владение различными видами монолога и диалога; выступление перед аудиторией сверстников с небольшими сообщениями, докладом;
соблюдение в практике речевого общения основных орфоэпических, лексических, грамматических норм бурятского литературного языка; стилистически корректное использование лексики и фразеологии; соблюдение в практике письма основных правил орфографии и пунктуации;
- способность участвовать в речевом общении с соблюдением норм речевого этикета; уместно пользоваться внеязыковыми средствами общения в различных жизненных ситуациях общения;
- осуществление речевого самоконтроля; способность оценивать свою речь с точки зрения её содержания, языкового оформления и эффективности в достижении поставленных коммуникативных задач; умение находить грамматические и речевые ошибки, недочёты, исправлять их; совершенствовать и редактировать собственные тексты;
- усвоение основ научных знаний о родном языке; понимание взаимосвязи его уровней и единиц;
- освоение базовых понятий лингвистики: лингвистика и её основные разделы; язык и речь, речевое общение, речь устная и письменная; монолог и диалог; ситуация речевого общения; функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение); текст; основные единицы языка, их признаки и особенности употребления в речи;
- проведение различных видов анализа слова (фонетический, словообразовательный, лексический, морфологический), синтаксического анализа словосочетания и предложения; анализ текста с точки зрения его содержания, основных признаков и структуры, принадлежности к определённым функциональным разновидностям языка, особенностей языкового оформления, использования выразительных средств языка.

Содержание учебного предмета «Родной (Бурятский) язык» в 5 классе

Понятие о родном языке. Звуки и буквы алфавита. Имя существительное. Глагол. Имя прилагательное и числительное. Заглавные буквы. Гласные буквы. Предложение. Типы предложений.

Раздел Фонетика, графика, орфоэпия.

Алфавит. Гласные звуки. Йотированные гласные. Виды гласных (переднеязычные, среднеязычные, заднеязычные). Гармония гласных. Гармония гласных. Последовательность гласных. Последовательность гласных. Перелом гласных. Перелом гласных. Правописание гласных -эй, -ээ. Правописание гласных ии -ы, э-и. Согласные звуки. Звонкие и глухие согласные. Твердые и мягкие согласные. Диктант. Разделительные Ъ, Ь знаки. Слоги. Правила деления слова на слоги. Фонетический разбор слова. Фонетический разбор слова.

Раздел 3 Лексика. Заимствованные слова. Правописание окончаний заимствованных слов. Диктант. Понятие о лексике. Лексическое значение слова. Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значение слов.

Омонимы. Синонимы. Антонимы. Перевод текста с русского языка на бурятский.
Раздел 4. Словообразование. Состав слова. Окончание и основа. Корень и суффикс. Разбор слова по составу. Сложные слова. Частицы.

Раздел 5 Синтаксис Словосочетание. Предложение. Предложения по цели высказывания. Главные члены предложения. Второстепенные члены предложения. Второстепенные члены предложения. Диктант. Нераспространенные и распространенные предложения.

Содержание учебного предмета «Родной (Бурятский) язык» в 6 классе

Языковые сведения. Общие сведения о бурятском языке. Бурятский язык - язык межличностного общения.

Лексика. Однозначные и многозначные слова. Синонимы, антонимы, омонимы. Общеупотребительные слова. Термины. Фразеологизмы, их семантика и функция. Виды словарей.

Имя существительное. Имя прилагательное. Числительное. Местоимение. Наречие.

Содержание учебного предмета «Родной (Бурятский) язык» в 7 классе

Повторение изученного в 6 классе. Глагол. Виды глагола: мэдуулхэн тухэл, хндаһан тухэл. Причастие. Деепричастие. Причастные обороты. Деепричастные обороты. Глаголы-синонимы. Морфологический разбор причастий, деепричастий.

Содержание учебного предмета «Родной (Бурятский) язык» в 8 классе

Повторение и углубление изученного материала на предыдущих этапах. Синтаксис. Словосочетание и предложение. Виды простого предложения по цели высказывания; односоставные и двусоставные предложения. Однородные члены предложения, употребление. Прямая и косвенная речь (общее понятие). Обращение (общее понятие).

Содержание учебного предмета «Родной (Бурятский) язык» в 9 классе

Сложные предложения. Виды сложных предложений. Сложноподчиненные предложения с придаточными определительными, изъяснительными, обстоятельственными. Сложносочиненное предложение. Виды сложносочиненных предложений. Бессоюзное сложное предложение.

Тематическое планирование учебного предмета « Родной (Бурятский) язык» в 5 классе

№ п/п	Наименование разделов и тем	Кол-во часов
1.	Понятие о родном языке	1
2.	Фонетика. Звуки и буквы	1
3	Правописание гласных	1
4	Лексика.	1
5	Словосочетание.	1
6	Предложение.	1
7	Диктант	1
8	Омонимы, синонимы.	1
9	Фонетика, графика, орфоэпия.	1
10	Звуки и буквы	1
11	Алфавит	1
12	Гласные звуки	1

13	Правописание гласных –ээ,-эй.	1
14	Правописание гласных –уй, - үй	1
13	Правописание гласных –ы, -и.	1
14	Диктант	1
15	Анализ диктанта.	1
16	Обобщение темы «Правописание гласных»	1
17	Согласные.	1
18	Звонкие и глухие согласные	1
19	Мягкие и твердые согласные	1
20	Разделительные Ё и Ь знаки.	1
21	Деление на слоги.	1
22	Правописание заимствованных слов.	1
23	Заимствованные слова.	1
24	Заимствованные слова	1
25	Диктант	1

26	Лексика. Значение слова	1
27	Слова-близнецы	1
28	Многозначные слова.	1
29	Прямое и переносное значение слова	
30	Омонимы	1
31	Синонимы	1
32	Антонимы	1
33	Исконно бурятские слова	
34	Профессионализмы	1
35	Диалектизмы	1
36	Неологизмы	1
37	Архаизмы	1
38	Боханский диалект, осинский говор.	1
39	Сочинение по картине	1
40	Тестирование по теме «Лексика»	1
41	Перевод текста с русского языка на бурятский.	1
42	Состав слова. Окончание и основа.	1
43	Корень и суффикс	1
44	Разбор слова по составу	
45	Сложные слова	
46	Частицы	1
47	Словосочетание	1
48	Предложение	1
49	Предложения по цели высказывания	1
50	Главные члены предложения	1
51	Второстепенные члены предложения	1
52	Второстепенные члены предложения	1
53	Диктант	1
54	Нераспространенные и распространенные предложения	1
55	Перевод текста.	1
56	Однородные члены предложения	1
57	Однородные члены предложения	1
58	Предложения с обращениями.	1
59	Причастные и деепричастные обороты	1
60	Диктант	1
61	Прямая речь	1
62	Текст	1
63	Стили речи	1
64	Перевод текста	1
65	Итоговый тест	1
66	Анализ теста	1

67	Повторение	1
68	Повторение	1
	Итого	68

Тематическое планирование учебного предмета « Родной (Бурятский) язык» в 6 классе

№ п/ п		Наименование разделов и тем	Количество часов
Раздел 1. Повторение изученного в 5 классе			6
1	1.1	Беседа о роли родного языка	1
2	1.2	Фонетика	1
3	1.3	Правописание гласных	1
4	1.4	Морфология	1
5	1.5	Сочинение-пересказ	1
6	1.6	Словосочетание. Предложение.	1
Раздел 2 Лексика бурятского языка			10
7	2.1	О бурятском языке. Лексика бурятского языка	1
8	2.2	Общепотребительные слова	1
9	2.3	Профессионализмы	1
10	2.4	Диалектизмы	1
11	2.5	Фразеология	1
12	2.6	Займованные слова	1
13	2.7	Неологизмы, архаизмы	1
14	2.8	Диктант	1
15	2.9	Анализ диктанта	1
16	2.10	Правописание займованных слов.	1
Раздел 3.Имя существительное			19
17	3.1	Собственные и нарицательные имена существительные	1
18	3.2	Собственные и нарицательные им сущ.	1
19	3.3	Морфологические особенности им сущ.	1
20	3.4	Правописание имён существительных множественного числа и единств.	1
21	3.5	Множественное число у займованных сл.	1
22	3.6	Склонение имён существительных по падежам	1
23	3.7	Склонение в родительном падеже	1
24	3.8	Диктант	1
25	3.9	Склонение в винительном падеже	1
26	3.10	Склонение в орудном падеже	1
27	3.11	Склонение в творительном падеже	1
28	3.12	Склонение в предложном падеже	1

29	3.1 3	Склонение по лицам имён существительных 1 лицо	1
30	3.1 4	Склонение по лицам имён существительных 2 лицо	1
31	3.1 5	Склонение по лицам имён существительных 3 лицо	1
32	3.1 6	Склонение по лицам имён существительных множеств числа	1
33	3.1 7	Өөртэ хамаадал	1
34	3.1 8	Склонение по падежам	1
35	3.1 9	Контрольная работа.»	1
Раздел 4 Имя прилагательное			9
36	4.1	Качественные и относительные имена прилагательные	1
37	4.2	Образование имён прилагательных	1
38	4.3	Применение имён прилагательных в речи	1
39	4.4	Склонение имён прилагательных	1
40	4.5	Притяжание имён прилагательных	1
41	4.6	Морфологический разбор имен прилагательных	1
42	4.7	Морфологический разбор имен прилагательных	1
43	4.8	Диктант	1
44	4.9	Анализ диктанта	1
Раздел 5 Имя числительное			8
45	5.1	Правописание порядковых имён числительных	1
46	5.2	Виды имён числительных	1
47	5.3	Склонение имён числительных	1
48	5.4	Притяжание имён числительных	1
49	5.5	Морфологический разбор имён числительных	1
50	5.6	Морфологический разбор имён числительных	1
51	5.7	Диктант	1
52	5.8	Анализ диктанта	1
Раздел 6 Местоимение			8
53	6.1	Виды местоимений	1
54	6.2	Множественное число местоимений	1
55	6.3	Склонение местоимений	1
56	6.4	Притяжание местоимений	1
57	6.5	Морфологический разбор местоимений	1
58	6.6	Морфологический разбор местоимений	1
59	6.7	Диктант	1
60	6.8	Анализ диктанта	1
Раздел 7 Наречие			7
61	7.1	Виды наречий	1
62	7.2	Виды наречий	1
63	7.3	Виды наречий	1
65	7.4	Морфологический разбор местоимений	1

66	7.5	Морфологический разбор местоимений	1
67	7.6	Диктант	1
68	7.7	Анализ диктанта	1
	Итого		68

Тематическое планирование учебного предмета « Родной (Бурятский) язык» в 7 классе

№	Раздел, тема урока	Кол-во часов
1	Современный бурятский язык	1
	Повторение.	14
2	Фонетика, графика, орфоэпия	1
3	Звукобуквенный разбор слова.	1
4	Основные правила правописания бурятского языка.	1
5	Что изучает лексика?	1
6	Фразеология.	1
7	Практическая работа по теме "Лексика и фразеология"	1
8	Словообразование	1
9	Состав слова	1
10	Морфология. Части речи. Имя существительное, имя прилагательное	1
11	Имя числительное, местоимение	1
12	Наречие	1
13	Контрольный диктант по теме "Части речи"	1
14	Анализ диктанта	1
15	Предложение. Главные и второстепенные члены предложения	1
	Глагол как часть речи	23
16	Глагол как часть речи	1
17	Образование глаголов	1
18	Виды глаголов	1
19	Форма времени глаголов	1
20	Перевод текста с русского языка на бурятский	1
21	Форма обращения глаголов	1
22	Формы обращения глаголов	1
23	Правописание окончаний формы обращения глаголов	1
24	Причастие	1
25	Склонение причастий	1
26	Склонение причастий	1
27	Личное притяжание причастий	1
28	Возвратное притяжание причастий	1
29	Возвратное притяжание причастий	1
30	Практическая работа по теме "Склонение и притяжание причастий"	1
31	р/р. Перевод текста с бурятского языка на русский	1
32	Деепричастие	1
33	Виды деепричастий	1
34	Личное притяжание деепричастий	1
35	Возвратное притяжание деепричастий	1
36	Возвратное притяжание деепричастий	1
37	Контрольный диктант	1

38	Анализ диктанта	1
	Служебные части речи	15
39	Частица	1
40	Слитное и раздельное написание частиц	1
41	Практическая работа по теме "Частицы"	1
42	Предлог как служебная часть речи	1
43	Виды предлогов	1
44	Виды предлогов	1
45	Комплексный анализ текста	1
46	Союз. Простые и составные союзы	1
47	Сочинительные союзы	1
48	Подчинительные союзы	1
49	Практическая работа по теме "Союз"	1
50	Междометие	1
51	Правописание междометий	1
52	Звукоподражательные слова	1
53	Правописание звукоподражательных слов	1
	Повторение изученного за год	15
54	Имя существительное	1
55	Личное притяжание имен существительных	1
56	Возвратное притяжание имен существительных	1
57	Имя прилагательное	1
58	Имя числительное	1
59	Глагол. Формы глагола	1
60	Морфологический разбор глагола	1
61	р/р. Перевод текста с бурятского на русский	1
62	Служебные части речи. Предлог	1
63	Союз. Сочинительные и подчинительные союзы	1
64	Частица. Слитное и раздельное написание частиц	1
65	Практическая работа по теме "Служебные части речи"	1
66	Итоговая контрольная работа	1
67	Анализ итоговой контрольной работы	1
68	Итоговый урок	1
	Итого	68 час

Тематическое планирование учебного предмета « Родной (Бурятский) язык» в 8 классе

№	Тема урока	Кол-во часов
	Повторение пройденного в 5- 7 классах	
1.	Фонетика. Фонетический разбор слова	1
2.	Лексика. Синонимы, антонимы, омонимы	1
3.	Морфология. Самостоятельные и служебные части речи	1
4.	Морфология. Морфологический разбор слова	1
5.	Диктант	1

	Синтаксис. Словосочетание	
6.	Анализ диктанта. Словосочетание	1
7.	Виды словосочетаний	1
8.	Устойчивые словосочетания	1
	Предложение	
9.	Предложение	1
10.	Виды предложений	1
11.	Смысловое ударение	1
12.	Комплексный анализ текста	1
	Простое предложение	
13.	Простое и сложное предложение	1
14.	Развитие речи. Связь слов в предложении. Перевод текста	1
15.	Члены предложения. Неполное предложение	1
	Главные члены предложения	
16.	Подлежащее. Указатели подлежащего	1
17.	Сказуемое. Виды сказуемого	1
18.	Закрепление по теме "Главные члены предложения"	1
19.	Контрольная работа по теме "Главные члены предложения"	1
20.	Анализ контрольной работы	1
	Второстепенные члены предложения	
21.	Определение	1
22.	Приложение	1
23.	Дополнение	1
24.	Обстоятельство	1
25.	Закрепление по теме "Второстепенные члены предложения"	1
26.	Синтаксический разбор простого предложения	1
27.	Р. р. Изложение	1
	Однородные члены предложения	
28.	Однородные члены предложения. Виды однородных членов предложения	1
29.	Однородные дополнения, определения, обстоятельства	1
30.	Союзы при однородных членах предложения	1
31.	Закрепление по теме "Однородные члены предложения"	1
32.	Контрольная работа по теме "Однородные члены предложения"	1

33.	Анализ контрольной работы	1
	Осложненные предложения	
34.	Обращения. Знаки препинания в предложениях с обращениями	1
35.	Вводные слова	1
36.	Вводные предложения	1
37.	Закрепление по теме "Осложненные предложения"	1
	Обособленные члены предложения	
38.	Обособленные дополнения	1
39.	Обособленные определения	1
40.	Обособленные обстоятельства	1
41.	Практическая работа	1
	Предложения с оборотами	
42.	Предложения с причастными оборотами	1
43.	Знаки препинания в предложениях с причастными оборотами	1
44.	Предложения с деепричастными оборотами	1

45.	Знаки препинания в предложениях с деепричастными оборотами	1
46.	Простые и самостоятельные обороты	1
47.	Закрепление по теме "Предложения с оборотами"	1
48.	Контрольный диктант	1
49.	Анализ контрольного диктанта	1
50.	Развитие речи. Перевод текста	1
51.	Комплексный анализ текста	1
52-53.	Развитие речи. Изложение	2
	Прямая и косвенная речь	
54.	Прямая речь.	1
55.	Прямая и косвенная речь	1
56.	Знаки препинания при прямой и косвенной речи.	1
57.	Цитата	1
58-59.	Развитие речи. Изложение	2
	Повторение пройденного в 8 классе	
60	Словосочетание	1
61	Простое предложение	1
62.	Сложное предложение	1
63.	Практическая работа	1
64.	Однородные члены предложения	1
65.	Обращения, вводные слова, вводные предложения	1
66.	Предложения с оборотами	1
67.	Контрольный диктант	1
68.	Анализ контрольного диктанта	1
	Итого:	68ч.

Тематическое планирование учебного предмета « Родной (Бурятский) язык» в 9 классе

№	Тема	Количество часов
1	Повторение: словосочетание	1
2	Повторение: разбор словосочетаний	1
3	Повторение: предложение	1
4	Синтаксический разбор предложений	1
5	Синтаксический разбор предложений	1
6	Диктант	1
7	Анализ диктанта	1
8	Сложносочиненные предложения	1
9	Сложносочиненные предложения	1
10	Знаки препинания при сложносочинённых предложениях	1
11	Знаки препинания при сложносочинённых предложениях	1
12	Сложноподчиненные предложения	1
13	Сложноподчиненные предложения	1
14	Сложноподчиненные предложения	1
15	Сложноподчиненные предложения	1
16	Знаки препинания при сложноподчинённых предложениях	1
17	Знаки препинания при сложноподчинённых предложениях	1
18	Изложение	1
19	Анализ изложения	1
20	Бессоюзные предложения	1
21	Бессоюзные предложения	1
22	Бессоюзные предложения	1
23	Бессоюзные предложения	1

24	Предложения с прямой речью	1
25	Предложения с прямой речью	1
26	Знаки препинания при прямой речи	1
27	Знаки препинания при прямой речи	1
28	Диктант	1
29	Анализ диктанта	1
30	Перевод текста	1
31	Перевод текста	1
32	Перевод текста	1
33	Перевод текста	1
34	Перевод текста	1
35	Перевод текста	1
36	Комплексный анализ текста	1
37	Комплексный анализ текста	1
38	Комплексный анализ текста	1

39	Комплексный анализ текста	1
40	Комплексный анализ текста	1
41	Комплексный анализ текста	1
42	Изложение	1
43	Анализ изложения	1
44	Повторение	1
45	Повторение	1
46	Повторение	1
47	Повторение	1
48	Повторение	1
49	Повторение	1
50	Диктант	1
51	Анализ диктанта	1
52	Комплексный анализ текста	1
53	Комплексный анализ текста	1
54	Комплексный анализ текста	1
55	Комплексный анализ текста	1

56	Комплексный анализ текста	1
57	Комплексный анализ текста	1
58	Изложение	1
59	Анализ изложения	1
60	Тестирование	1
61	Тестирование	1
62	Тестирование	1
63	Тестирование	1
64	Тестирование	1
65	Тестирование	1
66	Итоговый тест	1

Приложение №1

Контрольно-измерительные материалы, 5 класс

Намарай эхин

Ангама халуун болохоёо болёод, нэрюун болобо. Зарим жэлдэ август нарада хюруу унадаг. Үгэрсэ, помидор хюруунаа урид хуряана. Эдэшэһэн таряа хуряажа эхилнэ. Хуһанай зарим набшаһад шарлаа. Уляаһанай набшаһад об-тоб улайгаа. Дулаан орон руу нийдэдэг шубууд холын аянда бэлэдхэнэ. Хараасгай ошожо эхилээ, һаядаа бусад шубууд нийдэн ошохо. Хэрмэд модоной гэшүүһэндэ һархяаг улгэжэ хатаана, хунды соонь һамар суглуулна. Ямаршые амитан убэлдэ бэлдэжэ эхилээ.

Ангуушан

Урда сагта Дамба гэжэ ангуушанай ябатар тангэри дуугараад, аадар бороо адхаршаба. Дамба тэнгэрийн дуун сахилгаанһаа тэрьелжэ, нэгэ ехэ хабсагайн доро хороод хэбтэшэбэ. Тэнгэри лу жаганаад лэ, тэрэ хабсагайн дэргэдэ залин бууна. Тэнгэрийн дуунай замхамсаар, нэгэ нюсэгэн һа мган хабсагайн нхэнһөө гараад, дээшэнь һалаабша табяад лэ, һөөргөө нхэ руугаа шургажа байба. Тиймэ юумэнэй боложо байһые хараһан Дамба тэрэ һамганай доохонуур, ула газарай хөрһөөн хоёрой дундуур буудажархиба ха. Тэрэ һамган буудаһандань һамааржа байһаар,

залинда тудагдашаба. Байһан газартань ошоод харахадань, һөөжынь яһанһаа утаан гаража байба. Айшаһан Дамба гэр тээшэ ябашаба. Харгыдань гурбан хара мори хөллөөһөн эрэ эхэнэр хөөр хөсөбэ.

Нхэр

Бага һанһандаа һөлөөн нхэр гэшэ хододоол зорхэндэ инаг һайханаар һанагдажа ябадаг. Аяар хээээ, эдир бага һанһандаа, би Папатай нэгэхэн жэлэй хугасаа соо нхэрлэжэ ябааб, теэд мһөө хөрэтэр тэрэмни эгээл һайханаар, илдам инагаар һанагадаг юм. Детдомдо хун болоо һэм. Пашын детдомдо ерэхэлээр, бидэ нхэсөөһөн байнабди. Тэндэ уран һайханай болгэмдэ хамаадалсадаг байгаа. Тийгээд долоо дөөргэмсээрни, энэ театральна

училицида эльгээгээ **н** гэжэ Паша **орон** хэлэдэг байгаа. Паша нам **наа** гурба **наа**ар аха, об ёос шэнги сагаан сабидар томо бээтэй, сэбэр **хон** **н**.

Приложение №2

Оценочные материалы, 6 класс

Тест «Фонетика, графика, орфоэпи, бэшэгэй дүрим». 5 класс

1. Хэлэлгын абяануудыг үзэдэг эрдэмэй хуби юун гэжэ нэрэтэйб?

а) Синтаксис в) Фонетика с) Морфологи

2. Хэлэлгын эгээл богони единицэ юун бэ?

а. Мэдүүлэл в. Үгэ с. Абьян

3. Ъ, ь үзэгүүд хэды абья тэмдэглэдэг бэ?

а. Нэгэ в. Хоёр с. Тэмдэглэдэггүй

4. Буряад хэлэнэй алфавидта хэды үзэг бэ?

а. 33 в. 36 с. 35

5. Алфавидай хэды үзэгын аялган үзэгүүд гэжэ нэрэтэйб?

а. 12 в. 10 с. 8

6. алфавидай хэды үзэгын хашалган үзэгүүд гэжэ нэрэтэйб?

а. 21 в. 22 с. 24

7. Адьютант – үгэ соо хэды абьян бэ?

А. Долоон в. Найман с. Юһэн

8. Тусхайта нэрэнүүдэй алининь амитанай нэрэ болоноб?

А. Барда в. Сэрэн с. Бургалтай

9. Манай класста базар багша буряад хэлэ заадаг һэн. Мэдүүлэл соо али юумэнэй нэрэн ехэ үзэгөөр бэшэгдэхэб?

А. Класста в. Базар с. Хэлэ

10. Али тусхайта нэрэ ородоор бэшэгдэхэб?

А. Кяхта в. Гусиноозерск с. Азия

11. Үгүүлэлгээрээ эдэ ямар аялганууд бэ: а, о, у, э, ү, и?

А. Ганса в. Нэгэ с. Түргэн

12. Үгүүлэлгээрээ эдэ ямар аялганууд бэ: аа, оо, уу, ээ, үү, ии, өө, ы?

А. Хоёр в. Удаан с. Паарна

13. Буряад хэлэндэ хэды дифтонг бииб?

А. Табан в. Зургаан с. Дүрбэн

14. Ямар үгэ соонь эрэ аялганууд байнаб?

А. Боргоһон в. Тэрмээлжэн с. Гүрөөһэн

15. Ямар үгэ соонь эмэ аялган байнаб?

А. Жараахай в. Бүйлөөһэн с. Буруун

16. Ямар үгэ соонь эрсэ аялган байнаб?

А. Халюун в. Дэлюун с. Суганда

17. Али үгэдэнь – ЭЭ бэшэгдэхэб?
 А. Түүх... в. Түүрх... с. Тэм...н
18. Эдэ ямар хашалганууд бэ: б, в, г, д, ж, з, й, л, м, н, р?
 А. Хонгео в. Нула с. Бүдэхи
19. Эдэ ямар хашалганууд бэ: к, п, т, с, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ?
 А. Хонгео в. Шанга с. Бүдэхи
20. Хашалган абяанууд ямар байдаггүйб?
 А. Хатуу в. Зөөлөн с. Шанга
21. Али үгэ соонь илгэһан Ъ бэшэгдэхэб?
 А. Под...езд в. Хар...я с. Жэр...еэн
22. Угын нэгэ хубине юун гэдэг бэ?
 А. Хуби в. Шата с. Үе
23. Ямар үгэ соо нэгэ үе байнаб?
 А. Тайрадаһан в. Айл с. Шубуун
24. Ямар үгэ үенүүдгэ хубаажа бэшэхын тула буруу хубаалгатайб?
 А. Э-жы в. Бай-гал с. Аль-ган
25. Ондoo хэлэнүүдһээ буряад хэлэндэ ороһон үгэнүүдые ямар үгэнүүд гэдэг бэ?
 А. Займадагдаһан в. Урьһалагдаһан с. Абтаһан
26. Алиниинь буряадаар бэшэгдэдэг абтаһан үгэб?
 А. Бригада в. Хармаан с. Литература
27. Стрелка, Казбек, Мурка - ородоор бэшэгдэдэг юунэй нэрэнүүд бэ?
 А. Газарай в. Хүнэй с. Амитанай
28. Студентк..., акушерк..., телефонистк..., - абтаһан үгэнүүдэй һүүлдэ ямар аялган бэшэгдэхэб?
 А. О аялган в. А аялган с. Э аялган
29. Бая, щетка, репа – эдэ абтаһан үгэнүүдые буряадшалжа бэшэхэдээ, О,Э,И аялгануудые зүбөөр бэшэгты.
 А. Бан... в. Щетк... с. Реп...
30. Ямар абтаһан үгэ буруу бэшээтэйб?
 А. Географическа в. Критика с. Недели

Упан

Таня **п**г**л****о****о****г****о****р** заахан саад тээшэ ошобо. Тэндэнь **п**айхан сээсэг**о****д** ургажа байба. Тэрэ сээсэг**о****о****д**ые Таниин **п**бгэн эсэгэ тари**п**ан байгаа. Таня х**о**р**э****о****о****о****р** ялагар **п**нгэтэй ягаан дэ льбэн**о****о****д** **о****о****д**э хараба. Эдэ сээсэг**у****д**эй **п**айнаар ургахын туда **у**пан хэрэгтэй. **У**пан гээшэ амитан бухэндэ, бухы ургамалда ехэ хэрэгтэй. Ямаршье амитан **у**о**а**г**п**й**г****о****р** байжа шадахаг уй. **У**панай х**о**с**о****о****р** х**о**н ехэ юумэ хэдэг. Эдээгээ шанадаг. **Б**охы юумээ угаада. Гансал **у**панай ашаар э**л****о****о****р**, арюун сэбэр ябаха аргатайбди. Нютаг **б**о**х**эндэ бага, ехэ гол горход урд ажал байдаг. Тэдэнэй **у**пые ханаабаар урадхуулжа, х**о**н газараа **у**алдаг. **У**палагда**п**ан газарта ургаса **п**айнаар ургадаг. **У**пан газар доогуур урдажа байдаг. **У**па хомортой газарта х**о**н х удаг малтаж, **у**па абадаг. Худагай **у**пан арюухан, сэбэр байдаг.

Тужын нуур 19 гектар талмайтай болоно. Зогон захаараа гонзгы, баруун хажуугаараа гойхэн, зарим газартаа намаг шабартай. 7 метр хурэтэр гунзгы газар бий гэжэ ологон байнабди. Энэ нууртаа 21 янзын ургамалнуудыг суглуулаабди. Тэдээн соо эдэ 9 ургамалнуудыг сохон загапан эдидэг гэжэ Амгалан Зориктуевнатай элирүүлэн байнабди. Мөн 17 янзын зогон брийн хорхой шумуул барижа асараабди. Эдээн соо томо сохон эхилээд, харагдахатай харагдахгүй годин хорхой бий. Ехэнхи хорхойнуудай нэрэ ологон байна. Эдээн соо загапанай дуратай хоол болодог шанага хорхойнууд, шон ондоо 8 янзын хорхойнуудшыг бий.

Агнуурида гаралга

Содбо таабайтаяа агнуурида гараха болоходоо, угаа ехээр баярлаа эн. Пуралсалтаа залхууртандаа тэрэ баярлаа бэшэ. Гы даа, тэрэ Пургуулида Пуреха дуратай юм. Тээд таабайнгаа дурадхадан агнуурида арсажа болохо аал. Дахин хэээ иимэ зол тудаб даа. Таа байнагэндэр напатай болонхой. "Монго жэл голлшынхигээ агнуурида гарахам. Ашамни, шамаяа агнуурида абажа ябаха хсэлтэйб. Намтаяа ябахыдаа, юу хээ ойлгожо абахаш. Хожом шамай агнуурида абажа гараха шадални байхаггүй" гэжэ таабайн тэрэндэ хэлээ бшуу. Эхэ эсэгэн тэрэниг агнуурида табиха дурагуй байгаа. Тиибэшэ тэдэниг гэдг оруулаал. Тиигээд лэ Содбо таабайтаяа тхээржэ, агнуурида гараа эн. Замдаа хоёр гдэр ябажа, тэдэнэр нэгэ отогто хэржэ ерээбд. Тэрэн ангуушадай гни заяанай байрлааггүй, шэнээнэй холтоор хушапан муухан балгаан эн. Гмхиржэ унашапан балгаанаа зааха гэжэ гбгэн эсэгэ аша хбгон хоёр нилээд тухашарба.

Ажалша блэ

Хабартаа эхилээд, бхэли зундаа эсэшэ сусахаггүй ажалша шоргоолжод исалжа байдаг. Шоргоолжон бхэн голрынго голгыгэ гайн мэдэнэ хаяа гэхээр. Нэгэ зариманиинг эдэе хоолоо бэлдэнэ, бэшэниинг бугаяа сахин хамгаална. Нэгэ бугада шоргоолжод олон жэл отог байжа, тэрэнэ жэл брийг ехэ, олон дабхар, шобогор болгодог. Тэрэн шобогор байхыдаа гайн ха юм, юуб гэхэдэ бороогой упан буга соонь оронггүй, ташалангаарнь доошоо урдадаг. Гдэшын наранай элшэдэ ташалангыг гайса дулаасаад, голгоггол болотор буга соонь дулаан байдаг. Шоргоолжод харахыдаа ахир аад, голрхэй гнэршэ юм. Шахалаараа гнэр мэдэхээ гадна, тэрээгээрээ хоорондоо "хголрэлдэдэг". Бугаа аяар холо ошоод бусахыдаа, габарайнгаа гнэргол оложо ерээдэг. Тиимэл хадань "хыдада халгирхаггүй баатар, харанхыда голрихэггүй баатар" гэжэ эсэн таабари бий.

Шадамар хбгон

Славкын абань суутай бэрхэ агроном байпан юм. Славка абынгаа хэдэг ажал харадаг эн. Славка газар, гэрэй сонхо доро, шэниисэ тарига. Тэрэнэ упалдаг, сэрлэдэг байба. Шэниисэнг ехэ гайнаар ургаба. Намар тэрэнэ хыдажа абаад, орогонуудыг хуряаба, сэрлэбэ. Абатаяа хамта томо гайн орогонуудыг илжажа, хрэнгын таряан болгобо. Хойто хабарыг тэрэнэ тарихадань, брийг гайнаар ургаба. Хойто, саада жэлногдтэнг Славка нхэдтээ хамта Пургуулингаа туршалгын газарта тэрэ хрэнгээ тарига болобо. Тэрэн жэл брийг улам гайнаар ургадаг байба. Славкын ургууланг шэниисэ сууда гаража, гол хозуудай поли дээрэ таригадаг болгон юм.

Оценочные материалы, 7 класс

1. Практическая работа по теме «Лексика и фразеология»

1. Буряад хэлэндэ хэды аялган абяан бэ?
а) 6; б) 7; в) 9; г) 8.
2. Эмэ аялгануудые элирүүлэгты.
а) а; б) о; в) ү; г) у.
3. Эрэ аялгантай үгэ элирүүлэгты.
а) баабай; б) төөдэй; в) эжы; г) дүү хүбүүн
4. Зүб дифтонг элирүүлэгты.
а) эрбээх... 1) –эй
б) шаазг... 2) –уй
в) т...сэ 3) – ай
г) ...ган 4) – үй
5. Ямар үгэ буруу бэшэгдэнхэйб?
а) харахан; б) утлоогуур; в) номууд; г) барилдаан.

II – дохи хуби

1. Эдэ үгэнүүдтэ харша (антоним) үгэ элирүүлэгты.
а) үндэр 1) уйлаха
б) нарин 2) набтар
в) нимгэн 3) зузаан
г) зөөлэн 4) томо
д) энехэ 5) хатуу
2. Эдэ үгэнүүдтэ синонимуудые элирүүлэгты.
а) мал 1) тур
б) газар 2) дэлхэй
в) гэр 3) хорой
г) хашаа 4) улад
д) зон 5) адаһан
3. *Халбагаа хахарха* гэхэн фразеологизм ямар удхатайб?
а) ехээр энеэхэ
б) эбээ таһарха
в) уурлаха
4. *Булгааһан* гэжэ үгэ ямар удхатайб?
а) амитан
б) ургамал
в) гэр байра
г) хүнэй нэрэ
5. Абтаһан үгэ элирүүлэгты.
а) Наран
б) сай
в) үльгэр
г) пулаад
д) модон

2. Контрольный диктант за I четверть

hur харбаан

Эрын гурбан нааданай нэгэн – hur харбалгаар буряад арад хэзээдэшые омогорхон байдаг. Урдандаа буряадууд 14-һөө дээшэ наһатай хүбүүдтээ уялгата номо hurша барюулжа, харбажа hurгадаг байһан юм.

Номо hurша дархаша бүхэн хэдэггүй, тусгаар бэрхэ хүнүүд дархалдаг байгаа. Номые үхэрэй гү, али томо амитанай эбэрые хабтайлгаад, арадань малай шүрбэһэ зузаанаар няагаад, шүрбэһэн дээрээ үшөө хуһанай үйһэ няажа хэдэг юм һэн. Хүбшыень татаха оноонуудыень яһаар, эбэрээр хэдэг байгаа. Тон һайнаар хатаһан, ехэнхидээ хур аад, сэб сэхэхэн хуһаар hurшые хэдэг байгаа. Булсууень болон онооень яһаар хэдэг бэлэй. (78 үгэ)

3. Практическая работа

1. Ерээдүй сагай үйлэ үгэнүүдэй асуудалнуудые оло:

а) юу хэнэ? яана?

б) юу хэбэ? яаба?

в) юу хээ? яагаа?

г) юу хэхэ? яаха?

2. Үйлэ үгэнүүдэй гурбадахи, дүрбэдэхи үедэ залгалта залгахата, л, р хашалганай хойно тодо бэшэ түргэн аялганууд ...

а) бэшэгдэдэг

б) бэшэгдэдэггүй

в) зарим ушарта бэшэгдэдэг

г) зарим ушарта бэшэгдэдэггүй

3. Ямар үйлэ үгэ үгтэһэн схемэдэ тааранаб?

а) малшад

б) борохон

в) бэшэлсэбэ

г) хүлээгээ

4. Али мэдүүлэл соо мүнөө сагай үйлэ үгэ харуулнаб?

а) Елүүр дээрэ хоккей наадан хүхюутэй үнгэрөө.

б) Сэсэгүүд дээгүүр эрбээхэйнүүд ниидэнэ.

в) Хабарай ерэхэдэ, дайда дэлхэймнай ногоорхо.

г) Баабгай бүхэ нойrhoо һэрибэ.

5. Мэдүүлэл соо үйлэ үгэ ямар гэшүүн болодог бэ?

а) хэлэгшэ

б) нэрлүүлэгшэ

3. Доро үгтэһэн үгэнүүд ямар хэлэлгын хубинууд бэ гэжэ элирүүлэгты.
а) ангууша	1) үйлэ үгэ
б) гүнзэгы	2) юумэнэй нэрэ
в) ябаһан	3) тэмдэгэй нэрэ
г) зуугаад	4) түлөөнэй нэрэ
д) тэдэнэр	5) тоогой нэрэ
е) эгээ	6) зүйр үгэ
д) юм	7) наречи
4. Юумэнэй нэрэ ямар асуудалда харюусанаб?
а) хэн?	б) хаана?	в) хэзээ?	г) юун?	д) юу хэнэ?
5. Олоной тоогой залгалтануудые тааруулагты.
а) хургаша	1) –нүүд
б) нохой	2) – нар
в) багша	3) – д
г) нютаг	4) –нууд
д) дүн	5) –үүд
е) зон	6) – гууд
ж) харгы	7) – гүүд
6. Падежэй асуудалнуудые тааруулагты
а) нэрын п.	1) хэндэ? юундэ?
б) хамаанай п.	2) хэн? юун?
в) зүгэй п.	3) хэнэй юунэй?
г) үйлын п.	4) хэндэ? юундэ?
д) зэбсэгэй п.	5) хэнһээ? юунһээ?
е) хамтын п.	6) хэниие? юуе? юу?
ж) гаралай п.	7) хэнтэй? юунтэй?
7. Юумэнэй нэрэнүүдэй падежэй залгалта элирүүлэгты.
а) номые	1) нэрын п.
б) гэрһээ	2) хамаанай п
в) харгыгаар	3) зүгэй п.
г) хүнин	4) үйлын п.
д) нүхэртэ	5) зэбсэгэй п
е) дүүтэй	6) хамтын п.
ж) ахайн	7) гаралай п.
8. Юумэнэй нэрэнүүдэй хамаадал элирүүлэгты.
а) эгэшэһээн	1) нюурта хамаадал
б) эжымни	2) өөртэ хамаадал
в) нохойтной	
г) эгэшэшни	
д) багшамнай	
е) абань	
ж) эжынгээ	
з) багшадаа	
9. Тэмдэгэй нэрэ ямар асуудалда харюусанаб?
а) хэдыдэ?	б) ямар?	в) яагаад?
10. Доро үгтэһэн үгэнүүд сооһоо тэмдэгэй нэрэ ологты.
а) мал
б) түргэн

- в) малшан
- г) саган
- д) тэнгэри
- е) саһан
- ж) хату
- з) далай
- и) үндэр

11. Тоогой нэрэ ямар асуудалда харюусанаб?
 а) ямар? б) хэзээ? в) хэды?
12. Тоогой нэрэ тааруулагты.
 а) хорин хоёр 1) 7800
 б) хоёр зуун табин нэгэн 2) 1017
 в) мянга арбан долоо 3) 251
 г) арбан юһэ 4) 19
 д) долоо мянга найман зуу 5) 22
13. Дайбар үгэ ямар асуудалда харюусанаб?
 а) хайшан гэжэ?
 б) юун?
 в) юу хэхэ?
14. Мэдүүлэл соо дайбар үгэ ологты.
 а) Баяр угаа ехээр хүхибэ.
 б) Манай эжы шэнэ дэгэл оёно.
 в) Номоо һайн унша.
15. Үгтэһэн дайбар үгэнүүдтэ асуудал табигты.
 а) һая 1) хайшан гэжэ?
 в) һуха 2) хайшаа?
 г) доошоо 3) хэзээ?
 д) нёдондо 4) хаанаһаа?
 е) газанаһаа
16. Үйлэ үгэ ямар асуудалда харюусанаб?
 а) хайшан гэжэ? б) ямар? в) хэн? г) юу хэнэ?
17. Үйлэ үгэ юу тэмдэглэдэг бэ?
 а) шанар, шэнжэ б) үйлэ в) юумэ
18. Үйлэ үгэ тааруулаад табигты.
 а) Басаган амһарга ... 1) угаана
 б) Ахай гэр ... 2) оёно
 в) Эжы шэнэ дэгэл ... 3) барина
19. Үйлэ үгэ хэды түлэбүүдтэйб.
 а) 3; б) 4; в) 6.
20. Үгтэһэн үгэнүүдэй түлэб заагты.
 а) сэбэрлэнэ 1) причастна
 б) бариха 2) деепричастна
 в) орогты 3) мэдүүлһэн
 г) шэрэдэг 4) хандаһан
21. Дахуул үгэ заагты.
 а) доро
 в) соо
 б) дээрэ
 в) газаа
 г) урда

д) шэнги

22. Дахуул үгэтэй мэдүүлэл ологты.
- а) Гэрэй саана һүүдэртэй һэрюун.
 - б) Гэр соо дулаан.
 - в) Хоёр үдэр соо ажал хэбэ.
 - г) Нуур дээгүүр шубууд ниидэнэ.

23. Эдэ ямар холболто үгэб?

- а) ба, болон, харин, теэд
- б) гэжэ, гээд

- 1) дахалдаһан
- 2) ниилэлдэһэн

24. Зүйр үгэ заагты.

- а) бэээ
- б) гэжэ
- в) тиигээд
- г) юм
- д) һэн
- е) лэ

6. Контрольный диктант за III четверть.

Алтан намар

Халуун зун үнгэржэ, алтан намар ерэбэ. Хуһан модондо шаб шара алтарһан набшаһанууд үзэгдэбэ. Уляһан улайжа, хүрин улаан үнгэтэй болоно. Һалхин модонуудай хатаһан набшаһануудые газарта унагаана.

Намартаа агаар тунгалаг, һэрюухэн болодог. Үглөөниинь хүйтөөр амилдаг болонхой. Шубуудай уургай хоһон. Дулаан орон руу ниидэдэг шубууд хольн аянда бэлдэнэ. Хараасгай ошожо эхилэ. Хойноһоонь һаядаа бусад олон шубууд ниидэн ошохо.

Хэрмэд модоной гэшүүһэндэ һархяаг үлгэжэ хатаана, модоной хүнды соо һамар суглуулна. Хулганашье нүхэн соогоо орооһо суглуулна. Таряа, хартаабха, огородой эдэз хуряаха саг болобо.

7. Перевод текста.

Аадар

Би үдэшлэн гансаараа агнууриһаа бусажа ябабаб. Гэр хүрэтэрни найман модо тухай. Хатарша һайн гүүмни тооһотой харгы уруу һайн табилна, эсэшэһэн нохоймни уяатай юм шэнги, тэргын хойто мөөрһөө алхамшые гээгдэнэгүй. Дуутай аадар орохоёо забдажа, урдамни ойн саанаһаа түглэгэр хара үүлэн аалихан үндынэ. Мүн нам дээгүүр, урдаһаамни унжагар хара үүлэнүүд зөөнэ, һөөг бургааһанууд мэгдүүтээгээр һабиналдана. Би боожоороо морёо шэрбэжэ, жалга уруу буугаад, хуурай горхо гарабаб; үгсүүр өөдэ ябажа, ой руу оробоб.

Боро хараан болошоо, харин харгымни үдхэн һөөгүүдэй дундуур годиролдоно, арай шамай урагшаа ябанаб. Зуугаад жэлэй дуб ба липэнүүдэй хатуу үндэлхэнүүд дээгүүр тэргэмни дондорно, моримнишые бүдэржэ захалба. Шанга һалхин гэнтэ хүүеэд, модоной үзүүрнүүд гүрбэбэд; бороогой томо томо дуһалнууд тобжоргоножо, набша намаа сохибо; сахилгаан сахилна; аадаршые адхаржа эхилбэ.

8. Итоговый контрольный диктант

Ой модон

Байгаалин баялиг болохо ой мододые аршалха, хамгаалха, арьбажуулха үүргэтэй. Ойн ажахы манай округтошые бии. Ойн ажахыда сагай эрхээр һэлгэлтэ хубилалтанууд боложо

байдаг.

Лесничествэдэ леснигүүд, мастернууд ба инженернүүд хүдэлдэг.

Тэдэ ой соохи ажал хэнэ. Жэшээлэн хэлэхэдэ, ой модо тарилга, сэбэрлэлгэ, түймэр усадхалга, хамгаалга. Хабарай сагта ехэ сүлөөгүй болодог. Ой соо модо нуулгаха, тэрэнээ ажаглаха, тоолохо. Түймэрһөө һэргылэмжын, түлээ модо

бэлэдхэлэй хүдэлмэринүүд ябуулагдадаг байна. Диилэнхи сагаа ой модон соо үнгэргэдэг, тэндэнь кордонууд бии.

Ойн ажахын албан хиналта-шалгалгын ажал ябуулна. Полициин албатад патрульна рейддэ саг үргэлжэ гарадаг юм. Тэдэнэр хуули бусаар модо отолжо ой соо ябаһан эрхэтэдые элирүүлжэ, административна яла тоходог.

97 үгэ

Даабаринууд:

1. 2-дохи абзац оршуулха.
2. Ой, хубилалта, патруль – зохилдуулха
3. 3-дахи абзацай мэдүүлэлнүүдэй шухала гэшүүдые зааха.

Оценочные материалы, 8 класс

1. Диктант. Хабар

Үбэл үнгэржэ, хабар эжилбэ. Үдэрнүүд ута болобо, наран дулаанаар шарана. Ажалшад хабарайнгаа тарилгыг дүүргэбэ. Ногоон модод хүхэрбэ. Тэнюун талада үхэрнүүд, хонинууд, морид бэлшэнэ. Үхибүүд хүхюүгээр наадана, шууялдана. Гол мүрэнэй хажуугаар сээсүүд халбарба. Хабар болоходо, шубууд эхэ нютагтаа бусадаг. Галуунууд, тохорюунууд зэлэ татан ниидэнэ. Хабарай ерэнхэндэ амитадшые, хүн зоншые, шубуудшые баярлана.

1. Үгын бүридэлэй шүүлбэри хэгты: хабарай, тарилгыг, шууялдана, нютагтаа.

2. нүүлшын мэдүүлэлэй синтаксическа шүүлбэри хэгты.

3. Холбуулалнуудай шүүлбэри хэгты: хабарайнгаа тарилгыг, хабар болоходо, тэнюун талада.

2. Текстын анализ дүүргэгты

Аадар

Би үдэшэлэн гансаараа агнууриһаа бусажа ябабаб. Гэр хүрэтэрни найман модо тухай. Хатарша хайн гүүмни тооһотой харгы уруу хайн табилна, эсэшэһэн нохоймни уяатай юм шэнги, тэргын хойто мөөрһөө алхамшые гээгдэнэгүй. Дуутай аадар орохоёо забдажа, урдамни ойн саанаһаа түглэгэр хара үүлэн аалихан үндынэ. Мүн нам дээгүүр, урдаһаамни унжагар хара үүлэнүүд зөөнэ, һөөг бургааһанууд мэгдүүтээгээр хабиалдана. Би боожоороо морёо шэрбэжэ, жалга уруу буугаад, хуурай горхо гарабаб; үгсүүр өөдэ ябажа, ой руу оробоб.

Боро хараан болошоо, харин харгымни үдхэн һөөгүүдэй дундуур годиролдоно, арай шамай урагшаа ябанаб. Зуугаад жэлэй дуб ба липэнүүдэй хатуу үндэһэнүүд дээгүүр тэргэмни дондорно, моримнишые бүдэржэ захалба.

Шанга халхин гэнтэ хүүсэд, модоной үзүүрнүүд гүрбэбэд; бороогой томо томо дуһалнууд тобжоргоножо, набша намаа сохибо; сахилгаан сахилна; аадаршые адхаржа эжилбэ. Би удангүй согсохо баатай болобоб; моримнишые һулараа, юуншые харагданагүй. Түглэгэр һөөг доро арайшые гэжэ шэбээлбэб. (И. Тургеневэй зохёолоор. 132 үгэ.)

3. Шалгалтын ажал

1. Табан хушуун малай нэрэ бэшэхэ.

2. Ажал хүдэлмэри тухай дүрбэ – дүрбэн оньһон үгэ ханажа бэшэхэ.

3. Үгын бүридэлөөр шүүлбэри хэхэ: һугабшалаад, хабаадаһанайнгаа, шадабаритай, үглөөдэрэйнгөөшые, хүлээлгэһыешни.

4. Нютагтатнай үнгэрхээ байһан бэеын тамирай мүрысөөн тухай соносхол бэшэгты.

5. Доро үгтэһэн текст сооһоо деепричастна обородтой мэдүүлэлнүүдые түүжэ бэшэгты.

Үдэр үнгэржэ байхада, тэнгэрийн баруун хойто хаяада үүлэн бии болоод, минута бүхэндэ

дүрсээ хубилган, улам бараатай ехэ болоно. Эгээл ехэ үүлэнэй дээдэ тээһээ шара һэын таһархай шэнги набтагар үүлэн таһараад доошоо хөөрэнэ.

Хаанашьёб тэрэ зүгтэ. Газар доро юм шэнгээр, тэнгэри дуугарба. Тэрээнһээ дорьбоһондол, бүгшэм халуун агаар һэб-һаб гээд, модоной набша намаа һабиналдаба. Удаань һэбшээлһээр һэбшээлээд, гэнтэ аргамжа мултарһан шэнги, шанга һалхин хүдэлжэ, шорой тооһо үрхирүүлнэ. Наран туулган боро үүлэнэй саана хоргодошобо.

4. Найруулга бэшэгты.

Тоолошогүй олон хүрэг шубууд зэлэ татан ганганалдаһаар намартаа урагшаа, хабартаа хойшоо Байртын талаар нийдэн үнгэрдэг һэн. Бүдүүн хүзүүн, һолонго, сагаан хулгана гэхэ мэтэшэлэн жэжэ амитад мүнөө юундэ оройдоошье үзэгдэхээ болишооб? Наранай оронхой аад, арай харанхы болоодүйхэн байхада хоёр эрбэгэрхэн шэхыешни шүүрэхын наана һарьһан эрбээхэйнүүд шуран түргэнеер хажуугааршни нийдэгшэ һэн, тээд мүнөө юундэ үсөөн бэ? Энэл үедэ ехэхэн зүрхэтэй алаг дааган хоёр хойто хүл дээрээ тэб-тэб собхорон үдэшингөө эдэслэлгэндэ гараха, намнахадашни, наадаһан юумэндэл холошье ошонгүй зогсоод, богонихон хүлнүүдээрээ сабшан хайшалан байжа шэмэтэ ногоо эдижэ мэдэхэ, тээд мүнөө юундэ харагдадаггүйб?

Нэгэтэ эсэгэтээ мори тэргээр галлюулжа ябахадаа намайе бүтүүлмэ ногоон соо мантан томо шубуудай байхые хараа бэлэйбди. Гайхаһан гэлыһэн намда эсэгэмни: «Талын эгээн томо шубууд – тоодог гээшэл даа»,- гэхэн юм. Табяад һаһаяа хүсэхээ байһан би дахинаа тоодог шубууе нэгэтэшье хаража үзөөгүйб. Хаанаб мүнөө суута талын бүргэдүүд? Таршаа шумуулнуудшье үсөөршөө. Нээрээ, нээрээ...

Байһан даа, байһан иимэ үзэгдэлнүүд манай һаһанда. Юртэмсын тэхэришэгүй эрьсээр, һаһанайм тэргын наяран түргэдэһэндэл буряад талымнай дээжэ баялигууд суурян шэнги замхан үнгэрбэ гү? Һананам даа, һананам, энэ һаһандаа үзэһэн хараһан ондоошье үйлэ хэрэгүүдые. Һайн ургаса абахын тула түмэр анзаһаар онгилогдожо, хахалагдажа байһан гол горхонуудые, талха таряе таршаа шумуулнуудһаа хамгаалха гэжэ поли дээгүүр огторгойһоо хийдхүүлэгдэжэ, хүрьһэтэ газар руу шэнгээгдэжэ байһан хоро шарые. Энээнһээ боложо талаар дүүрэн тарайжа хэбтэһэн зумбараа, хулганаануудые, үнэгэд нохойдые, тохорюу турлаагуудые...

(А.Г.-Н.Лыгденов «Нюдэнэй аршаан»)

5. Шалгалтын ажал

1. Зүб харюу ологты.

- а) Удахаараа холбуулалнууд ойлгосо тэмдэглэһэн байдаг.
- б) Холбуулалнууд нэгэ гү, али хоёр үгэһөө бүридэнэ.
- в) Мэдүүлэлнүүд дүүрээгүй удхатай байдаг.

2. Ямар холбуулалнууд бэ?
- а) найн морин 1) нэрэ
 - б) ехэ дулаан 2) үйлэ
 - в) гүйжэ ябаһаар
 - г) түргөөр гүйлдэһөөр
 - д) амтатай эдээн
 - е) һонин ном
 - ж) амаралтада гарахада
3. Тогтомол холбуулал элирүүлэгты.
- а) нүхэд болохо
 - б) халбага хахарха
 - в) сай шанаха
 - г) ухаагаа гүйлгэхэ
 - д) нюураа эльбэхэ
4. Мэдүүлэл элирүүлэгты.
- а) баян нютаг
 - б) уужам тала
 - в) мал бэлшэнэ
 - г) ажалнай ехэ
 - д) манай нохой томо
 - е) газаа ехэ дулаан
5. Ямар мэдүүлэл бэ?
- а) Найхан хара нюдэн. 1) хөөрэхэн
 - б) Тэрэ хэн бэ? 2) идхаһан
 - в) Наран дээрэ гараба. 3) асууһан
 - г) Ерыш наашаа! 4) шангадхаһан
 - д) Саһан оробо.
 - е) Дулаан хабар болобо.
 - ж) Найнаар номоо үзэ.
6. Мэдүүлэл уншаад, нэрлүүлэгшэ, хэлэгшэ догуурнь зурагты.
- а) Шэнэ жэл дүтэлбэ.
 - б) Хүхюун наадан эхилбэ.
 - в) Сүлөөтэй сагтаа ном уншадагби.
 - г) Нурагшад хэшээлдээ бэлдэнэ.
7. Сэгнэлтын тэмдэг табигты.
- а) Мүнөөдэр Бата хэшээлдээ уншаба бэшэбэ зураба.
 - б) Талаар сагаан улаан шара сэсэгүүд ургана.

- в) Манай ой соо баабгай буга шоно хандагай байрладаг.
8. Мэдүүлэлэл соо илгahan үгэ ямар юрын гэшүүн бэ.
- а) Нүхэрни шамһаа набтаршаг.
- б) Алтан бэһэлигтэй басагад, мүнгэн бэһэлигтэй хүбүүд дуу дуулана.
- в) Нүниндөө нохоймнай шангаар хусаа.
- 1) Элирхэйлэгшэ
- 2) Нэмэлтэ
- 3) Ушарлагша
9. Сэхэ хэлэлгын сэгнэлтын тэмдэг табигты.
- а) Хонхо болоо гэжэ Бата хэлэбэ.
- б) Энэ хэнэй машина гээшэб гэжэ Андрей асууба.
- в) Сайгаа уу гэжэ эжымни хэлэбэ.
- г) Нүхэрни түргөөр асууба энэ хэн бэ.

6. Шалгалтын диктант. Алтан намар

Халуун зун үнгэржэ, алтан намар ерэбэ. Хуһан модондо шаб шара алтарһан набшаһанууд үзэгдэбэ. Уляһан улайжа, хүрин улаан үнгэтэй болоно. Һалхин модонуудай хатаһан набшаһанууды газарта унагаана.

Намартаа агаар тунгалаг, һэрюухэн болодог. Үглөөниинь хүйтөөр амилдаг болонхой. Шубуудай уургай хоһон. Дулаан орон руу ниидэдэг шубууд холын аянда бэлдэнэ. Хараасгай ошожо эхилээ. Хойноһоонь һаядаа бусад олон шубууд ниидэн ошохо.

Хэрмэд модоной гэшүүһэндэ һархяаг үлгэжэ хатаана, модоной хүнды соо һамар суглуулна. Хулганашье нүхэн соогоо ороһо суглуулна. Таряа, хартаабха, огородой эдэе хуряаха саг болобо. Бүхы амитад үбэлдөө бэлдэнэ. (82 үгэ).

Оценочные материалы, 9 класс

1. Шалгалтын ажал

Диктант

Басаганай дуун

Эртэ урда сагнаа хойшо буряад арад хурим түрын олон дуунуудыг зохиодог байсан. Тэдэ дуунууд яагаа барилгын, бэлэгий, уусын, хадамда гараха басаганай гээд илгарна. Тэрэ хуушан сагай үсын эхэнэр хүнүүд эрхэгүй, эхэ эсэгийн мэдэлдэ байсан тула адуу малай андалдаанда, баян хүнэй ёһотой барлаг богоол болгогдожо, харын хүсөөр баалуулжа, дуратай дурагуйшыг хаань, тэдэнэр хадамда үгтэдэг байсан юм. Тиймэһээ баалуулжа хадамда гараха басаган гашуудал гомдолоо харуулжа дууладаг байгаа. Иимэ уй гашуудалай дуунууд соо басаганай хари газарта хүсэд хайн танигдаагүй хүндэ хадамда ошоод байхадаа, гэрээ, аба, эжыгээ, нүхэдөө, няутагаа ханахадаа, бэри болоһон басаган «Алтаргана», «Үншэн сагаан ботогон», «Харлан байгша хадамнай», «Үншэн басаганай дуун», «Ара газар ургаһан» гэхэ мэтэ дуунуудыг дууладаг хэн. Бэри басаганай дуулаһан дуунууд гунигтай угаар татагдажа, уйдаһан сэдхэлэй, шэрүүн хүндэ сагай эрхэ байдал элээр харуулдаг байгаа.

Грамматическа даабари:

1. Һүүлшын мэдүүлэлэй синтаксическа шүүлбэри хэхэ.
2. Үгын бүридэлөөр шүүлбэри хэхэ: гашуудалай, харуулжа, дуунууд.

2. Найруулга

- (1) Һүбэлгэн Суранзанай гэртэхинэй хүршэ Балдантан эрдэмтэй хүбүүтэй. (2) Тэрэ эрдэмтэй хүбүүн тухай хүнүүдэй хөөрэлдэхыг Суранзан ходо шагнадаг. (3) Эрдэмэй кандидат гэжэшыг нэрлэдэг. (4) Тээд энэ ехэ хүниег, эрдэмтэй хүбүүг Суранзан хараагүй юм. (5) Нэгэгэ Суранзан хүбүүнэй хургуулиһаа амаралтын үдэр ерэхэдэ, хүршын эрдэмтэ хүбүүн ерэхээр хоёр хоног гэлсэжэ байба. (6) Суранзан ошожо харахаяа ханаба. (7) Эжыдээ хэлээд, шамдан гараба. (8) Ошожо ябахандаа: «(9) Ямар хүн һуугшаб? (10) Нюдэндөө шэлтэй ёһотой даа. (11) Баабайнгаа һуудаг шэрээдэ ташаагаа тулажа һууна бээ. (12) Балдан ахай хүндэлжэ, урда хойнонь гүйжэ байна ха гү?» - гэжэ бодоно. (13) Үүдын нээжэ, гэртэ оробо. (14) Балдан ахай һуудаг газартаал, үнөөхил хуушаараа томоотой янзаар һууба. (15) Юрын лэ хубсаһатай, сэбэр улаан хүбүүн эжынгээ хажууда дуугаралсажа һууба. (16) Балдан ахай хүбүүндээ хандажа: - (17) Ши, хүбүүн, ошоод, мориим асаржа, шаргада оруулаад үгэл даа. (18) Тугалшанай үбһэндэ ошолдожо үзэхэ юм гэшэ гү? – гэбэ. - (19) Баабай, байгты. (20) Би ошолдоод ерэхүү. - (21) Зай, тийгэ даа. (22) Аса абахаа бү марта, - гэбэ. (23) Суранзан углууда байжа, эрдэмтэ хүнэй мори шаргалаад, үбһэндэ ошолдохыг һонирхон хаража үдэшэбэ. (24) Суранзан гэртэ гүйжэ ерээд, эжыдээ хэлэбэ: - (25) Эжы, Балдан ахай тэрэ эрдэмтэй хүбүүгээ хүндэлнэгүй, харин заража һуунал. (26) Үбһэндэ эльгээбэ. - (27) Баабай хүн хүбүүгээ зарангүй яаха нэм. (28) Хүбүүд ехэ, ухаатай болохо бүрээ баабай эжыгээ хайрладаг, хүндэлдэг болоно бшуу. (29) Суранзан эжынгээ урдаһаа сэхэ хаража, унанхай үүдэн шүдэнзэингөө харагдатар энээгээд: - (30) Би хайн һураад, эрдэмтэй хүн болохоб. (31) Танайнгаа ажалда иигэжэл хамһалсахаб, -

гэбэ. - (32) Тийгэхэл бэээ гэжэ найдажа ябагшаб, - гэжэ эжынь харюусаба. (Цокто Номтоевой «Эсэгийн эрдэмтэ хүбүүн» расказаар)

3. Практическа ажал

Үгтэһэн мэдүүлэлнүүдые уншаад, 2-6-дахи даабаринуудые дүүргэгты. Харюунуудынь үгөөр (үгэнүүдээр), холбуулалаар гү, али хэрэгтэй тоогоор заагты.

2. Доогуурнь газар таряалан, нуга сабшалан, уһа гол ба хада ууланууд үнгэрнэ.

Ямар нэгэ түрэл гэшүүд энэ мэдүүлэл соо байнаб?

Үгтэһэн мэдүүлэл хэрэглэн зүб харюутай вариант заагты:

- 1) Энэ мэдүүлэл соо нэгэ түрэл нэмэлтэнүүд оронхой.
- 2) Энэ мэдүүлэл соо нэгэ түрэл нэрлүүлэгшэнүүд оронхой.
- 3) Энэ мэдүүлэл соо нэгэ түрэл хэлэгшэнүүд оронхой.
- 4) Энэ мэдүүлэл соо нэгэ түрэл ушарлагшанууд оронхой.

Харюу: _____.

3. Ханда абгайн хоршогор хара нюурай олон уршалаанууд соо ямар нэгэ энеэбхилэл бии болоходол гэнэ.

Энэ мэдүүлэл соохи хамаанай падеждэ байһан үгэнүүдые тэмдэглэгты.
Үгтэһэн мэдүүлэл хэрэглэн зүб харюутай вариант заагты:

- 1) Ханда абгайн хоршогор хара нюурай олон уршалаанууд соо ямар нэгэ энеэбхилэл бии болоходол гэнэ.
- 2) Ханда абгайн хоршогор хара нюурай олон уршалаанууд соо ямар нэгэ энеэбхилэл бии болоходол гэнэ.
- 3) Ханда абгайн хоршогор хара **нюурай** олон уршалаанууд соо ямар нэгэ энеэбхилэл бии болоходол гэнэ.
- 4) **Ханда абгайн** хоршогор хара нюурай олон уршалаанууд соо ямар нэгэ энеэбхилэл бии болоходол гэнэ.

Харюу: _____.

4. Һая тэһэрһэн булагай хүгжэм шагнаад уярааб.

Энэ мэдүүлэл соохи причасти (нэрэтэ үйлын түлэб) тэмдэглэгты.
Үгтэһэн мэдүүлэл хэрэглэн зүб харюутай вариант заагты:

- 1) Һая тэһэрһэн булагай **хүгжэм** шагнаад уярааб.
- 2) Һая тэһэрһэн булагай хүгжэм шагнаад **уярааб**.
- 3) Һая тэһэрһэн булагай хүгжэм **шагнаад** уярааб.
- 4) Һая **тэһэрһэн** булагай хүгжэм шагнаад уярааб.

Харюу: _____.

5. Жаргалта нютаг эсэгэтэйи, жабхаланта орон эхэтэйи, алтан таряан алдартайи, арад зондоо хүндэтэйи.

Энэ мэдүүлэл соохи харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүдые тэмдэглэгты.

Үгтэһэн мэдүүлэл хэрэглэн зүб харюутай вариант заагты:

- 1) **Жаргалта** нютаг эсэгэтэйш, **жабхаланта** орон эхэтэйш, алтан тарьяан алдартайш, арад зондоо хүндэтэйш.
- 2) **Жаргалта** нютаг эсэгэтэйш, жабхаланта орон эхэтэйш, алтан тарьяан алдартайш, арад зондоо хүндэтэйш.
- 3) **Жаргалта** нютаг эсэгэтэйш, **жабхаланта** орон эхэтэйш, алтан тарьяан алдартайш, арад зондоо хүндэтэйш.
- 4) **Жаргалта** нютаг эсэгэтэйш, жабхаланта орон эхэтэйш, **алтан** тарьяан алдартайш, арад зондоо хүндэтэйш.

Харюу: _____.

5. Тэдэ хоёр хараасгай уурхайгаа бариха, заһаха тээ нэгэ хэды болоһон хойно шаб шарахан аматай дальбараануудаа тэжээхэ.

Энэ мэдүүлэл соохи үлүүлһэн зэргэтэй тэмдэгтэй нэрэ тэмдэглэгты.

Үгтэһэн мэдүүлэл хэрэглэн зүб харюутай вариант заагты:

- 1) **Тэдэ** хоёр хараасгай уурхайгаа бариха, заһаха тээ нэгэ хэды болоһон хойно шаб шарахан аматай дальбараануудаа тэжээхэ.
- 2) **Тэдэ** хоёр хараасгай уурхайгаа бариха, заһаха тээ **нэгэ хэды** болоһон хойно шаб шарахан аматай дальбараануудаа тэжээхэ.
- 3) **Тэдэ** хоёр хараасгай уурхайгаа бариха, заһаха тээ **нэгэ хэды** болоһон хойно шаб шарахан аматай дальбараануудаа тэжээхэ.
- 4) **Тэдэ** хоёр хараасгай уурхайгаа бариха, заһаха тээ нэгэ хэды болоһон хойно **шаб шарахан** аматай дальбараануудаа тэжээхэ.

Харюу: _____.

4. Оршуулга

Арадай дуун

Москвада һуража байһан элдэб яһатанай залуушуул сугларжа, шэнэ жэлье угтаха гэжэ хэлсээд, «Салют» кафе соо сугларба. Сугларагшатай дунда монгол, корей, вьетнам, энэдхэг, буряад, яхад хүбүүд, басагад бии.

Яһатан бүхэнэй түлөөлэгшэд ээлжээгээр бодожо, үетэн нүхэдөө шэнэ жэлээр амаршалаад, элүүр энхэ, хоорондоо анда нүхэд шэнгээр эбтэй эетэй ябахые юрөөлбэд.

Удаань уулзалгада хабаадагша хүн бүхэн өөрынгөө түрэл хэлэн дээрэ дуу дуулаха, шүлэг уншаха гү, али арадайнгаа хатар наада харуулха гэхэн дурадхал оруулагдажа, алфавидай гуримаар буряад хүбүүд, басагад эхилхэ болобо.

Багшын дээдэ хургуулийн оюутан Сэсэг басаган буряад дуу уран гое хоолойгоор ханхинуулжа, бултанай магтаалда хүртэбэ. Түрэлхи хэлээ мэдэдэггүй, Түмэр хүбүүнэй ээлжээн хүрэхэ ерэбэ.

- Арадай ажахын дээдэ хургуулийн оюутан Түмэр дуулаханы, - гэжэ ахалагша курсада һурадаг Баяр соносхобо.

- Би хуушанай буряад арадай дуу дуулахамни, - гэжэ Түмэрэй ородоор хэлэхэдэнь, нүхэдэнь «энэмнай хумхаараа, галзуураа юм гү» гэжэ хэлсэһэншүүтээр урда урдаһаа харалсан, амилхаяашье болинхойнууд һууба. Хори хүрэтэр тоо мэдэдэг Түмэр хүбүүнэй «нэгэн, хоер, гурба, дүрбэ, таба...» гэхэ мэтээр хори хүрэтэр уран гоеор дуулахадань, бултадаа альгаяа ташалдажа, буряад арадай дуун яагаа гое гээшэб даа гэлдээ бэлэй.

Д.Ошорой

5. Практическа ажал

1. Үгтэһэн мэдүүлэлнүүд соо причастна, деепричастна обородуудые илгаад, ямар синтаксическа үүргэ дүүргэнэб гэжэ тодорхойлогты. Обородынь үйлэдэгшэ гү, али үгы гү, тэрэнь ямар түхэлтэйб, элирүүлэгты. Ород хэлэндэ оршуулаад, ажаглагты. Тобшолол хэгты.

Баһа һаарал борохон жэргэмэлнүүд аяар доогуур эрбэгэшэнэлдэн жэргэжэ эсэхэдээ, газарта буужа амарнад. Морхонсой хурьган хүхэ нохойнгоо хажууда хүзүүтээ гүлдьлгэн, үргэеэ газарта табяад хэбтэхэ зуураа, хоер шэхэеэ бага бага хүдэлгэнэ. Арсалан хажуудаа байһан буугаа шүүрэн абаад орхиходонь, хажууһаань Барас нохойнь тэрэ зумбараануудые хаража, даб гэхээр забдаба. Морхонсой хурьган тэрээниие хараад, Барас байна хаям гэжэ һанан сасуу, тэрээн тээшэ тангаршаан гүйжэ ошобо.

2. Үгтэһэн текстые холбуулалнууд болгон һалгаагты, хүтэлбэри ба шадарлалай харилсаатай холбуулалнуудые илган аминдань бэшэгты.

Намар хожомхон болоһон саг. Ойн модод набша намаагаа үни заяанда гүбижэ, тэрэ шадар харагдаһан нуур сөөрэмүүд мүльһэтөөд, дээрэһээ нимгэхэн хярмаг саһаар хушагдаһан, баһа газаршые хүрэхэн байгаа. һүниндөө айхабтар хүйтэн хоножо, эндэ ажал хэжэ байһан хүнүүд дулаан хубсаһагүй ушарһаа бүхэли һүниндөө гал залираангүй, ехэл дааража хонодог болонхой.

(Х. Намсараев)

3. Үгтэһэн мэдүүлэлнүүдэй синтаксическа шүүлбэри хэгты.

Худам сагаан талада буряад эхэнэрэй хони адуулжа ябахые хараа һэн гүт? Тэрэнэй ажалые тиймэшые хүнгэхэн гэжэ бү һанагты. Хонишон бүхэли үдэртөө хүл дээрээ ябадаг. Хабарай хара һалхиндашые, намарай саһа бороодошые, үбэлэй янгинама хүйтэндэшые һалан һандангүй, нөөхил хонидоо дахажа ябадаг ха юм даа. Зундаа халуун наранһаашые, аадар борооһоошые хоргодохын аргагүй. Үбэлдөө хээрэ талада ябатарынь һалхи шуурган болоо һаа, одоол аймшагтай.

6. Шалгалтын ажал

Диктант.

Шубууд

Хабарай болоходо, аянай шубууд хойто зүг руу шэглэдэг заншалтай. Тиихэдэ урда зүгэй бусад дулаан оронуудһаа бэрхэтэй, хэдэн мянгаад километр ута харгы зам дабажа, олон янзын шубууд үндэгэлхээс, дальбараануудаа дэгжээхээс түрэл орондоо бусажа ерэдэг гээшэ. Энэл үедэ эгээн түрүүлэн ангир, бүргэд, сахали болон алаг туун шубууд бии болодог.

Манай эндэ үбэлжэдэг, хүйтэнһөө айдагтвй турлааг, шаазгай, тоншуул, гулабхаанууд хуушан уурхайнуудаа һэльбэн заһабарилна. Хүхэ буханууд дуутай шуутай болонхой.

Гол горхоной мүльһэнэй хүсэд шолшорһон хойно, майн эхеэр нугаһан, галуун, хун шубуун, тохорюун манай эндэ үзэгдэдэг. Ногооной ургажа, модоной набшаһалха үеэр хүхы шубуун донгододог. Майн тэн багаар шара шубуун, хирээ, турлааг, гулабхаанууд үндэгээс даража эхилдэг.

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Ново-Ленинская средняя общеобразовательная школа»

Утверждена приказом директора
МБОУ «Ново-Ленинская
СОШ»
№61/20 от 31 августа 2020г.

Рабочая программа учебного предмета

РОДНАЯ (БУРЯТСКАЯ)

ЛИТЕРАТУРА

для 5– 9 классов

срок реализации программы: 5 лет

Составитель:
Балтакова Елена Анатольевна,
учитель русского языка и литературы,
первая квалификационная категория

1. Пояснительная записка

Рабочая программа по учебному предмету «Родная (Бурятская) литература» разработана в соответствии с требованиями к результатам основного общего образования, представленными в федеральном государственном образовательном стандарте основного общего образования. Ориентиром для составления данной программы является Региональная концепция преподавания родного (бурятского) языка и литературы в Иркутской области (одобрена решением Регионального учебно-методического объединения по общему образованию Иркутской области, протокол № 6 от 26 сентября 2016 г.).

В программу включены планируемые результаты освоения учебного предмета, содержание, тематическое планирование, также в нее как приложения включены оценочные материалы. Количество учебных часов, на которые рассчитана программа:

Класс	5 класс	6 класс	7класс	8класс	9класс
Количество учебных недель	34	34	34		
Количество часов в неделю, ч/нед	1	1	1	1	1
Количество часов в год, ч.	34	34	68	34	34

Уровень подготовки учащихся – базовый.

При реализации программы используется следующая литература:

Основная литература.

1. Ошорова С.А., Балданова С.С. Бурятская литература. 7 класс. В двух частях. Улан-Удэ: ГБУ РЦ «Бэлиг», 2014.

2. Бадмацыренова Ц.Б., Гармаева К.Н., Ширапова Б.Ш. Бурятская литература. 8 класс. В двух частях. Улан-Удэ: ГБУ РЦ «Бэлиг», 2012.

3. Ошорова С.А., Цыденов Д.Б. Бурятская литература. 9 класс. В двух частях. Улан-Удэ: ГБУ РЦ «Бэлиг», 2016.

Дополнительная литература.

1. Будаев С.Д., Жанчипова Ц.С., Митупова Д.Х. Бурятская литература. Книга для внеклассного чтения. 5 класс. Улан-Удэ: «Бэлиг», 2014.

2. Жанчипова Ц.С., Будаев С.Д., Митупова Д.Х. Рабочая тетрадь к учебнику «Бурятская литература» 5 класс. Улан-Удэ: «Бэлиг», 2011.

3. Б.-С.Ц. Цыденов, Цыдыпова Б.Д. Бурятская литература. Книга для внеклассного чтения. 9 класс. Улан-Удэ: «Бэлиг», 2015.

Портреты бурятских писателей, композиторов, художников, исторических лиц; программные иллюстрации.

Мультимедийный проектор, интерактивная доска, компьютер. Мультимедийные пособия

1. Soyol.ru. Режим доступа: <http://soyol.ru/bur/>

2. XX зуун жэлэй эхин усын буряад уран зохеол [Электронный ресурс] : хрестоматия / М-во образования и науки Респ. Бурятия ; [сост. Л. Ц. Халхарова] ; рец.: С. Ж. Балданов, Г. Ц. Бадиева. - Электрон. текстовые дан. - Улан-Удэ: Бэлиг, 2009. Режим доступа: <http://www.library.bsu.ru>.

3. Аудиобиблиотека бурятской литературы. - Улан-Удэ: 2016.

4. Буряад хэлэн [Электронный ресурс] : электрон. учебник бурят. яз.: [на бур. яз.] / М-во образования и науки Респ. Бурятия. - Улан-Удэ : Сансар, 2006.

5. Буряад литература: XX зуунжэлэй нэгэдэхи хахад [Электронный ресурс] : хрестоматия / Федер. агентство по образованию, Бурят. гос. ун-т; [сост. Л. Ц. Халхарова] ; рец.: С. Ж. Балданов, Г. Ц. Бадиева. - Электрон. текстовые дан. - Улан-Удэ : Изд-во Бурят. ун-та, 2009. Режим доступа: <http://www.library.bsu.ru>.

6. Буряад-монгол номой хан. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

<http://nomoihan.com/>

7. Бурятия: Электронная библиотека. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://buryatika.ru/jirbis2/>

8. Гэсэр : бурятский героический эпос [Электронный ресурс] : справ.-библиогр. DVD / Нац. б-ка Респ. Бурятия, Информ. центр культ. туризма. - Улан-Удэ : Нац. б-ка Бурятии, 2006.

9. Из золотого фонда бурятской литературы. «Серябряные капли». [Электронный ресурс] : CD. Улан-Удэ: «Сансар», 2002.

10. История бурятской книги [Электронный ресурс] : справ.-библиогр. CD / Нац. б-ка Республика Бурятия. - Улан-Удэ : [б. и.], 2009. - 1 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Бурятия - территория культуры).

Учебный предмет "Бурятская литература" призван развивать эстетические вкусы, познавательные интересы учащихся, способствует формированию духовно развитой, высоконравственной личности. Ознакомление с художественным произведением, всесторонний анализ содержательной, жанровой и эстетической его специфики приблизит учеников к пониманию литературы как проявления искусства, мощного фактора мировосприятия и самоидентификации.

Уроки бурятской литературы в общеобразовательных учебных заведениях должны ввести учеников в мир родной литературы, утверждать творческие настроения нового поколения, воспитывать высокие черты благородства, понимания характера романтических поступков, которые соответствуют их возрастным особенностям.

Анализ художественного произведения должен вызвать у учащихся осознание общения с искусством, формировать устойчивые убеждения, развивать творческое самостоятельное мышление.

Основная цель изучения бурятской литературы - развитие общей культуры и творческих способностей учащихся, воспитание у них мировоззренческих ориентаций, выработку умения самостоятельно знакомиться с произведениями искусства слова; формирование коммуникативной литературной компетенции, основанной на знаниях и умениях познавательного и творческого характера. Объектом изучения в литературе является художественное произведение, его эстетическая природа и духовно-нравственная сущность, что и предопределяет соответствующую организацию урока литературы.

Основным условием выполнения программы является создание, поддержание и развитие мотивации обучения, в основе которой лежит познавательный интерес, формирующийся последовательно.

Развитию и поддержанию познавательного интереса при изучении литературы в 7-9 классах способствует создание проблемных ситуации, которые требуют от учащихся активного применения полученных знаний, сформированных умений, предполагают поиск, догадку, самостоятельный анализ явления. Именно поэтому в названии каждого тематического раздела программы 7-9 классов содержится вопрос или познавательное противоречие. Читая и анализируя предложенные программой тексты литературных произведений, учащиеся под руководством учителя последовательно проходят путь совместного поиска решения поставленной проблемы.

В основу каждого этапа заложена определённая теоретико-литературная и методическая идея:

7 класс - представление о пафосе как об эмоционально-смысловой доминанте произведения;

8 класс – наблюдение над коммуникативно – прагматической направленностью произведения, проявляющейся в системе отношений автор – читатель;

9 класс – представление о литературном процессе как о последовательном, культурном и историческом развитии.

Цели и задачи каждого этапа формирования познавательной компетенции достигаются при осознании и усвоении и актуального для данного этапа понятийного аппарата (когнитивная, эстетическая и теоретико-литературная концептосферы). При этом понятия, вводимые на одном этапе, поддерживаются и углубляются на последующих.

Понятийный аппарат включает в себя:

7 класс – роды и жанры литературы; пафос, виды пафоса; конфликт; композиция; этапы развития действия (экспозиция, завязка, кульминация, развязка, эпилог);

8 класс – система образов; тип, характер; образ автора, автор – повествователь; авторская позиция; деталь, символ;

9 класс – основные литературные направления, традиция и новаторство, стиль; процесс жанрообразования в литературе; мотив, авторские (в том числе лирические) отступления;

Формирование деятельностной компетенции достигается учащимися в процессе овладения определёнными умениями в ходе изучения литературы. Усвоение основ бурятской литературы открывает путь к познанию и пониманию природных явлений, духовного богатства, к пониманию между людьми и культуре общения в разных сферах жизни. При изучении литературы ученики усваивают широкие основы литературной культуры, которая является предпосылкой их дальнейших духовных потребностей чтения и эстетического самовоспитания. Изучение литературы углубляет и развивает перцептивный, интеллектуальный, творческий потенциал ученика, формирует его способность объективно оценивать художественные произведения, понимать значение литературы и искусства в жизни человека и общества в целом.

2. Планируемые результаты изучения предмета «Родная (Бурятская) литература»

Личностные результаты:

- совершенствование духовно – нравственных качеств личности, воспитание чувства любви к многонациональному Отечеству, уважительного отношения к бурятской литературе, к культурам других народов;
- использование для решения познавательных и коммуникативных задач различных источников информации (словари, энциклопедии, интернет – ресурсы и другие).

Метапредметные результаты:

- умение понимать проблему, выдвигать гипотезу, структурировать материал, подбирать аргументы для подтверждения собственной позиции, выделять причинно – следственные связи в устных и письменных высказываниях, формулировать выводы;
- умение самостоятельно организовывать собственную деятельность, оценивать её, определять сферу своих интересов;
- умение работать с разными источниками информации, находить её, анализировать, использовать в самостоятельной деятельности.

Предметные результаты

выпускник научится и получит возможность научиться:

- в познавательной сфере:
 - понимание ключевых проблем изученных произведений бурятского фольклора и фольклора других народов, бурятских писателей XIX – XX веков;
 - умение анализировать литературное произведение: определять его принадлежность к одному из литературных родов и жанров; понимать и формулировать тему, идею, нравственный пафос литературного произведения, характеризовать его героев, сопоставлять героев одного или нескольких произведений;
 - определение в произведении элементов сюжета, композиции, изобразительно – выразительных средств языка, понимание их роли в раскрытии идейно – художественного содержания произведения;
 - владение элементарной литературоведческой терминологией при анализе литературного произведения;
- в ценностно – ориентационной сфере:
 - приобщение к духовно – нравственным ценностям бурятской литературы и культуры, сопоставление их с духовно – нравственными ценностями других народов;
 - формулирование собственного отношения к произведениям бурятской литературы, их оценка;
 - собственная интерпретация (в отдельных случаях) изученных литературных произведений;
 - понимание авторской позиции и своё отношение к ней;
- в коммуникативной сфере:

- восприятие на слух литературных произведений разных жанров, осмысленное чтение и адекватное восприятие;
- умение пересказывать прозаические произведения или их отрывки с использованием образных средств бурятского языка и цитат из текста; отвечать на вопросы по прослушанному или прочитанному тексту; создавать устные монологические высказывания разного типа; вести диалог;
- написание изложений и сочинений на темы, связанные с тематикой, проблематикой изученных произведений, классные и домашние творческие работы, рефераты на литературные и общекультурные темы;
- в эстетической сфере:
 - понимание образной природы литературы как явления словесного искусства; эстетическое восприятие произведений литературы; формирование эстетического вкуса;
 - понимание бурятского слова в его эстетической функции, роли художественных образов литературных произведений.

**Содержание учебного предмета
«Родная (бурятская) литература» в 5 классе**

№	Содержание учебного материала	Количество часов	Требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся
1	Введение Литература как искусство слова. Теория литературы: понятие о художественном произведении. Направления и жанры литературы.	1	Обучающиеся: выясняют эстетическую природу и духовно-нравственную значимость художественного слова. Объясняют связь между устным народным творчеством и художественной литературой. Знают и понимают термины "художественная литература" и "устное народное творчество". Умеют отличить художественную литературу от других видов искусства.
2	Устное народное творчество.	7	<p>Дают определение фольклора и основных видов фольклорных произведений. Понимают роль и место реального и фантастического в жизни. Знают и понимают малые жанры фольклора: считалки, загадки, пословицы и поговорки.</p> <p>Дают определение пословиц, поговорок, загадок и считалок. Объясняют специфику их как отдельных фольклорных жанров (строение, способы создания, особенности языка). Сравнивают общее и различное между пословицами, поговорками.</p> <p>Выразительно, вдумчиво читают тексты пословиц, поговорок, загадок. Определяют тематику пословиц и поговорок.</p> <p>Находят отгадки к загадкам.</p>
	Кольбельные песни.	1	
	Считалки	1	
	Детские игры	1	
	Скороговорки	1	
	Загадки	1	
	Загадки триады и четвериады	1	
	Пословицы и поговорки	1	
3	Народные сказки.	8	Дают определение фольклора и основных видов фольклорных произведений, в частности народной сказки, знают содержание сказок.

	«Алтан удэтэ хун шубуун»	1	Выразительно читают произведения, определяют главных и второстепенных действующих лиц, характеризуют их, оценивают их поступки, распознают композиционную специфику сказки как фольклорного жанра. Осознают победу добра над злом, обобщают такие народные черты, как милосердие, сообразительность, находчивость, юмор, отраженные в устном народном творчестве.
	«Хорото жаданууд»	1	
	«Зургаан нухэд» Теория литературы: народная сказка.	2	
	Нуул хубуун Сэсэн хулгана	2	
4	Литературные сказки В.Халхуев «Жаабдай» Л.Толстой «Хайратай морин» Л.Льбденев «Унаган»	4 1 1 2	Осознают понятие о литературной сказке и основные различия между народными и литературными сказками, определяют главных и второстепенных персонажей сказки. Распознают специфику литературных сказок. Выразительно, осмысленно читают сказки, определяют тему и главную идею произведения (высмеивание тщеславия и высокомерия людей через образы сказочных персонажей), характеризуют образ козлёнка.
5	Ц.Н.Номтоев «Хилээмэн» («Хлеб»)	2	Знают краткие сведения об авторе, определяют главную мысль произведения. Объясняют, почему хлеб считается святыней. Выражают суждения о слове и хлебе как о вечных основах физической и духовной жизни народа. Знают сведения о жизни и творчестве Ц.Бадмаева, выразительно и осмысленно читают и пересказывают содержание рассказа, определяют тему и главную мысль. Находят в тексте слова, которые описывают жизнь сельской бедноты в прошлом. Анализируют языковые особенности рассказа, размышляют о тяжелом детстве сельских детей, сопоставляют события с собственными жизненными наблюдениями, обосновывают роль образования и учителей в жизни каждого человека. Сравнивают социальные условия жизни четырех друзей: Цэбээна, Бадмы, Жамсы и Верки, характеризуют черты их характера, причины их поступков.
	Ц.Бадмаев «Будамшуугай орон нутагаар Сержын аяншалга» Теория литературы: сравнение (зэргэсүүлгэ), диалог	5	
6	Басни «Аймхай охотноон», «Шаазгайн элидхэл», «Хумуужуулэгшэ хирээ» С.Норжимаев Теория литературы: басня	3 1 1 1	Анализируют понятие басни, ее структуру. Объясняют особенности басни как юмористического жанра. Характеризуют содержание басен «Пчела», «Петух». Выразительно и осознанно читают и пересказывают содержание басен, определяют главную мысль, характеризуют обличительную и поучительную их направленность (мораль). Выражают суждения об аллегорическом содержании в баснях реальных событий и

			людских поступков, выражают суждения о собственном впечатлении, о прочитанном.
7	Лирические произведения. «Хабарай дуун»	2 1	Выразительно читают стихотворение, определяют его главную идею. Описывают картину, которая возникла в воображении во время чтения стихотворения, выражают впечатления, объясняют смысл первых строк стихотворения о роли матери и родины в жизни человека. Выражают суждения об отношении человека к Родине, родной земле и матери.
	«Аадар», «Онгосомни»	1	Выразительно читают стихотворение, выясняют его основную идею; описывают свои впечатления от прочитанного; изображают своими словами красоту природы; наблюдают за тропами в поэтическом произведении, анализируют роль языковых средств в создании поэтической картины. Выражают суждения о роли природы в жизни человека. Выучить наизусть 1 стихотворение на выбор.
8	Внеклассное чтение	2	Знакомятся с произведениями писателей родного края.
ИТОГО		34	

Тематическое планирование учебного предмета «родная (бурятская) литература» в 5 классе

№	Тема	Кол-во часов
1.	Литература - искусство слова. Виды и жанры литературы	1
Устное народное творчество (7)		
2.	Колыбельные песни	1
3.	Детские считалки	1
4.	Детские игры	1
5.	Скороговорки	1
6.	Загадки. Виды загадок	1
7.	Загадки триады и четвериады	1
8.	Пословицы и поговорки	1
Буддийская литература (2)		
9.	Учение Будды. "Алта нүдэтэ хун шубуун"	1
10.	"Хорото жаданууд". Смысл нравоучения	1
Народные сказки (4)		
11.	Народные сказки. "Зургаан нүхэд"	1
12.	Сказка "Гүүл хүбүүн". Комментированное чтение.	1
13.	Сказка "Гүүл хүбүүн". Выразительное чтение диалогов	1
14.	Сказки о животных. «Сэсэн хуулгана»	1
Литературные сказки (2)		
15.	Контрольная работа за I полугодие	1
16.	Литературная сказка. В.С. Халхуев "Жаабдай"	1

Эпические произведения (11)		
17.	Л.Н.Толстой "Хайрата морин". Чтение и разбор	1
18.	Г.-Н. Лыгденов "Унаган". Содержание и сюжет.	1
19.	"Унаган". Выразительное чтение отдельных сюжетов	1
20.	Ц. Номтоев "Хилээмэн". 1 глава рассказа.	1
21.	Ц. Номтоев "Хилээмэн". Чтение и разбор 2 и 3 главы.	1
22.	Контрольная работа	1
23.	Ц.Б. Бадмаев "Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга". Что такое дружба?	1
24.	Ц.Б. Бадмаев "Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга". Тема буддизма в рассказе	1
25.	Письменная работа "Буряад арадай эдээ хоол»	1
26.	"Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга". Чтение и разбор.	1
27.	"Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга". Чтение диалогов.	1
Лирические произведения (3)		
28.	Здравствуй, весна. Стихотворение "Хабарай дуун"	1
29.	Д.Ц. Дамбаев "Нагасын захяа"	1
30.	Ш. Байминов "Аадар", "Онгосомни"	1
Басни (2)		
31.	С. Норжимаев. "Аймхай Охотноон", "Шаазгайн элидхэл	1
32.	"Хүмүүжүүлэгшэ хирээ". Выразительное чтение	1
Пьесы(2)		
33.	Б.Эрдьнеев "Бишыхан хатан". Чтение по ролям	1
34.	Итоговый урок по темам изученного за год	1
	Итого	34 часа

Измерительный материал, 5 класс

Аман зохёолой абдарһаа

1. Ямар жанрай зохёолнууд бэ, харилсуула:

Урдаа хоёр сагаан нюдэтэй,
Хойноо хоёр улаан нюдэтэй.

2. Талын тарбаган

Тарган тарбаган.
Тарган тарбаган
Талын тарбаган.

3. Хушуундаа сагаантай

Хүрин хээр минии
Хухалжархин алдабал даа ургыем...

4. Эртын урда сагта,

Элээ ехэ шубуунай дальбараа байха сагта,
Сүмбэр ехэ уулын
Болдогхон байха сагта...

5. Урдын урда сагта үбгэн хүгшэн хоёр

Ажаһууһан гэхэ.

6. Үндэр хадын саанаһаа

Үүрэй сайтар хатарая,
Үргэн голой хюрууе
Хайлууласа хатарая.

7. Дэлхэйе наран гэрэлтүүлдэг,

Хүниие эрдэм гэгээрүүлдэг.

(Онһон үгэ; таабари; жороо үгэ; дуун; үльгэр; онтохон; ёохорой дуун)

2. Асуудалнуудта харюу бэшэ.

Дэлхэй дээрэ нэгэ юун бииб? _____

Хоёр юун бииб? _____

Гурбан юун бииб? _____

Дүрбэн юун бииб? _____

Табан юун бииб? _____

Зургаан юун бииб? _____

Долоон юун бииб? _____

Найман юун бииб? _____

Юһэн юун бииб? _____

Арбан юун бииб? _____

Ямар зохёол онтохон гэдэг бэ, зүб харюу ологты:

- А) удхаараа хургаал заахан, түхэлөөрөө шүлэглэмэл, хэмжээгээрээ багахан, дүүрэн удхатай аман зохёол;
- Б). удхаараа хүнэй гү, али амитанай ажабайдалда болоһон нэгэ ушар тухай найруулагдаһан, түхэлөөрөө хөөрэнэн, дунда хэмжээнэй аман зохёол;
- В). шогтой зугаатайгаар сэбэр хэлэлгэдэ хургахын түлөө зохёогдоһон, хэмжээгээрээ багахан шүлэглэмэл зохёол.
2. Онтохонууд ямар янзын байдаг бэ?
- А). амитад тухай
- Б). нүхэсэл тухай
- В) хүнэй ажабайдал тухай
- Г). түрэнэн нютаг тухай
3. Юундэ онтохонуудыг зохёодог байгааб?
- А). ажабайдалаа хүнгэдхэжэ, найхан байдал тухай хүсэлөө харуулхаяа
- Б). һонин юумээр бээ һамааруулхаяа
- В). хүнүүдэй найн ба муу хургаал болгон харуулхаяа

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ: /

1) «Зургаан нүхэд» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

Рассказ

Домог

Онтохон

2). Ямар янзын зохёол бэ?

Ажабайдал тухай

Амитад тухай

Шэдигэ

3. Гол темыень оло.

Ажал хүдэлмэри

Хани нүхэсэл

Гэрлэлгэ

4. Хэниинь хэн бэ, харилсааень оло:

1.*

* эмшэ

2.*

* хүсэтэй

3.*

* модошо дархан

4.*

* хара хүдэлмэришэн

5.*

* шэрдээшэ

6.*

* түмэршэ

5. Эдэ зургаанай хэниинь зохёолой гол герой болоноб?

• Эмшэ

• Хүсэтэй

• Модошо дархан

- хара хүдэлмэришэн

- шэрдээшэ

- түмэршэ дархан

6. Хэды болоод уулзахаар хэлсээб?

- 1 жэл болод

- 2 жэл болоод

- 3 жэл болоод

7. Ямар тэмдэг табяад ошооб?

- модо зоогоо

- модо таряа

- модо зорожо табяа

8. Гэрэй эзэн юундэ хара хүдэлмэришэниие хүрьгэн болгооб?

- шуран, бэрхэ байһандань

- мэхэшэ, аргаша байхадань

- соходоо согтой, нүдэндөө галтай хүн байһандань

9. Юун дээрэнээ хара хүдэлмэришэнэй талаан буруугааб?

- хомхой сэдхэлтэй байһандань
- ехэ үнэтэй аршуул гээһэндэнь

10. Уулзаха болзортоо нүхэдэйн суглархада, ерээгүй нүхэрэйн тэмдэг модон ямар болоһон байгаа?

- намаалжа байба
- шарлажа байба
- хатанхай байба

11. Хани нүхэсэл тухай өөрынгөө бодомжолго бэшэ.

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ /

1). «Һүүл хүбүүн» ямар жанрай зохёол болоноб?

- домог
- онтохон
- рассказ

2. Ямар янзын зохёол бэ?

- ажабайдал тухай
- шэдитэ
- шэдитэ зүйл оруулагданхай ажабайдал тухай

3. Үбгэн һамган хоёрой зөөри гэхэ юумэн:

- арбаад ханза алтан
- арбаад хонин
- арбаад хүхэ ямаад

4. Хаанай буужа ерэхэдэ, хүбүүн яжа торгооб?

- ухаагаараа
- хүсөөрөө
- мэхээрээ

5. Хаан ямар аягүй байдалда ороноб?

- нюсэгөөр гэртээ ошоо
- ябагаар гэртээ ошоо
- ямаршые байдалда ороогүй

6. Хаан хүбүүндэ үшөө ямар даабари үгөөб?

- хониенъ хулууха
- алтан бэһэлиг хурганһаанъ абаха
- басагыенъ хулууха

7. Алтан бэһэлиг хулуужа шадаа һаань, хаан хүбүүндэ юу үгэхэ байгаа?

- адуу мал узуураарнь
- эд зөөри
- ханзаар дүүрэн алта мүнгэ
- ганса басагаяа

8. Һүүл хүбүүн хаанай харуул яагаад дабажа гарааб?

- бар ехэ хүсөөрөө
- һүбэлгэн ухаагаараа
- мэхэшэ зангаараа

«Жаабдай»

1. «Жаабдай» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

- онтохон
- литературна онтохон
- рассказ

2). Авторынь нэрлэ.

- Ц. Шагжин
- Б. Абидуев
- В. Халхуев

3. Авторынь ямар нютагһаа гарбалтайб?

- Ага
- Зэдэ
- Түнхэн

4. Жаабдай гэжэ хэн бэ?

«Унаган».

1. «Унаган» гэнэн расказ соо Солбон хүбүүе эжынь хайшань эльгээнэб?

- сээнтэр
- үнээдээ суглуулхыень
- наадахыень
- жэмэс түүхыень

2. Солбон ямар мориёо унахаа ханааб?

- хатарша сабидараа
- зээрдэ гүүтээ
- соохор хээрээ
- Шагдар хулаяа

3. Юундэ эжынь унагыень хорёо соогоо хаагааб?

- хайрлаад
- төөришэхэһээнэ айгаад
- гүүнэйнгээ ерэхын тула
- шонодо барюулшахагүйн тула

4. Солбоной төөришөөд ябахандаа айһан амитан.

- томо шубуун
- баабгай
- шоно
- арьягар эбэртэй хандагай

5. Солбониие бэдэржэ гараһан хүн.

- хүнүүд
- эсэгэнь
- эжынь
- ахайнь

Ц.- Б. Бадмаев «Будамшугай орон нютагаар Серёжын аяншалга»

Угайнгаа долоон үе бэшэ:

1. Һүөөр бэлдэгдэһэн эдээнэй зүйл хүсэнэгтэ тааруулан бэшэ...

2. Шагай нааданай янзануудые бэшэ

3. Һэсы гэрэй хубинуудые нэрлэ

4. Өөрынгөө мэдэхэ мориной зүһэнүүдые бэшэ

Аман зохёолой абдарһаа

10. Ямар жанрай зохёолнууд бэ, харилсуула:

Урдаа хоёр сагаан нюдэтэй,
Хойноо хоёр улаан нюдэтэй.

11. Талын тарбаган

Тарган тарбаган.
Тарган тарбаган

Талын тарбаган.

12.Хушуундаа сагаантай

Хүрин хээр миний
Хухалжархин алдабал даа ургыем...

13.Эртын урда сагта,

Элээ ехэ шубуунай дальбараа байха сагта,
Сүмбэр ехэ уулын
Болдогхон байха сагта...

14.Урдын урда сагта үбгэн хүгшэн хоёр

Ажаһууһан гэхэ.

15.Үндэр хадын саанаһаа

Үүрэй сайтар хатарая,
Үргэн голой хюрууе
Хайлууласа хатарая.

16.Дэлхэйе наран гэрэлтүүлдэг,

Хүниие эрдэм гэгээрүүлдэг.

(Онһон үгэ; таабари; жороо үгэ; дуун; үльгэр; онтохон; ёохорой дуун)

2. Асуудалнуудта харюу бэшэ.

Дэлхэй дээрэ нэгэ юун бииб? _____

Хоёр юун бииб? _____

Гурбан юун бииб? _____

Дүрбэн юун бииб? _____

Табан юун бииб? _____

Зургаан юун бииб? _____

Долоон юун бииб? _____

Найман юун бииб? _____

Юһэн юун бииб? _____

Арбан юун бииб? _____

Ямар зохёол онтохон гэдэг бэ, зүб харюу ологты:

А) удхаараа нургаал зааһан, түхэлөөрөө шүлэглэмэл, хэмжээгээрээ багахан, дүүрэн удхатай аман зохёол;

Б). удхаараа хүнэй гү, али амитанай ажабайдалда болоһон нэгэ ушар тухай найруулагдаһан, түхэлөөрөө хөөрэн, дунда хэмжээнэй аман зохёол;

В). шогтой зугаатайгаар сэбэр хэлэлгэдэ нургахын түлөө зохёогдоһон, хэмжээгээрээ багахан шүлэглэмэл зохёол.

2. Онтохонууд ямар янзын байдаг бэ?

А). амигад тухай

Б). нүхэсэл тухай

В) хүнэй ажабайдал тухай

Г). түрэн шотаг тухай

3. Юундэ онтохонууды зохёодог байгааб?

А). ажабайдалаа хүнгэдхэжэ, найхан байдал тухай хүсэлөө харуулхаяа

Б). һонин юумээр бээ һамааруулхаяа

В). хүнүүдэй найн ба муу нургаал болгон харуулхаяа

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ: /

1) «Зургаан нүхэд» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

Рассказ

Домог

Онтохон

2). Ямар янзын зохёол бэ?

Ажабайдал тухай

Амигад тухай

Шэдитэ

3. Гол темыень оло.

Ажал хүдэлмэри

Хани нүхэсэл

Гэрлэлгэ

4. Хэниинь хэн бэ, харилсааень оло:

1.*

* эмшэ

2.*

* хүсэтэй

3.*

* модошо дархан

4.*

* хара хүдэлмэришэн

5.*

* шэрдээшэ

6.*

* түмэршэ

5. Эдэ зургаанай хэниинь зохёолой гол герой болоноб?

• Эмшэ

• Хүсэтэй

• Модошо дархан

- хара хүдэлмэришэн

- шэрдээшэ

- түмэршэ дархан

6. Хэды болоод уулзахаар хэлсээб?

- 1 жэл болод

- 2 жэл болоод

- 3 жэл болоод

7. Ямар тэмдэг табяад ошооб?

- модо зоогоо

- модо таряа

- модо зорожо табяа

17. Гэрэй эзэн юундэ хара хүдэлмэришэниие хүрьгэн болгооб?

- шуран, бэрхэ байһандань

- мэхэшэ, аргаша байхадань

- соходоо согтой, нюдэндөө галтай хүн байһандань

18. Юун дээрэхэ хара хүдэлмэришэнэй талаан буруугааб?

- хомхой сэдхэлтэй байһандань

- ехэ үнэтэй аршуул гээһэндэнь

10. Уулзаха болзортоо нүхэдэйн суглархада, ерээгүй нүхэрэйн тэмдэг модон ямар болоһон байгааб?

- намаалжа байба

- шарлажа байба

- хатанхай байба

12. Хани нүхэсэл тухай өөрынгөө бодомжолго бэшэ.

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ /

1). «Һүүл хүбүүн» ямар жанрай зохёол болоноб?

- домог

- онтохон

- рассказ

2. Ямар янзын зохёол бэ?

- ажабайдал тухай
 - шэдигтэ
 - шэдигтэ зүйл оруулагданхай ажабайдал тухай
 - 3. Үбгэн намган хоёрой зөөри гэхэ юумэн:
 - арбаад ханза алтан
 - арбаад хонин
 - арбаад хүхэ ямаад
 - 4. Хаанай буужа ерэхэдэ, хүбүүн яаж торгооб?
 - ухаагаараа
 - хүсөөрөө
 - мэхээрээ
 - 5. Хаан ямар аягүй байдалда ороноб?
 - нюсэгөөр гэртээ ошоо
 - ябагаар гэртээ ошоо
 - ямаршые байдалда ороогүй
 - 6. Хаан хүбүүндэ үшөө ямар даабари үгөөб?
 - хониинь хулууа
 - алтан бэһэлиг хурганһаань абаха
 - басагыень хулууа
 - 7. Алтан бэһэлиг хулууа шадаа һаань, хаан хүбүүндэ юу үгэхэ байгааб?
 - адуу мал узуураарнь
 - эд зөөри
 - ханзаар дүүрэн алта мүнгэ
 - ганса басагаяа
 - 8. Һүүл хүбүүн хаанай харуул яагаад дабажа гарааб?
 - бар ехэ хүсөөрөө
 - һүбэлгэн ухаагаараа
 - мэхэшэ зангаараа
- «Жаабдай»**

2. «Жаабдай» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

- онтохон
- литературна онтохон
- рассказ
- 2). Авторынь нэрлэ.
 - Ц. Шагжин
 - Б. Абидуев
 - В. Халхуев
- 3. Авторынь ямар нютагнаа гарбалтайб?
 - Ага
 - Зэдэ
 - Түнхэн
- 4. Жаабдай гэжэ хэн бэ?

«Унаган».

6. «Унаган» гэнэн рассказ соо Солбон хүбүүе эжынь хайшань эльгээнэб?

- сээнтэр
- үнээдээ суглуулхыень
- наадахыень
- жэмэс түүхыень

7. Солбон ямар мориёо унахаа һанааб?

- хатарша сабидараа
- зээрдэ гүүтээ
- соохор хээрээ
- Шагдар хулаяа

8. Юундэ эжынь унагыень хорёо соогоо хаагааб?

- хайрлаад
- төөришэхэһээнэ айгаад
- гүүнэйнгээ ерэхын тула
- шонодо барюулшахагүйн тула

9. Солбоной төөришөөд ябахандаа айһан амитан.

- томо шубуун
- баабгай
- шоно
- арьягар эбэртэй хандагай

10. Солбоһиие бэдэржэ гараһан хүн.

- хүнүүд
- эсэгэнь
- эжынь
- ахайнь

**Содержание учебного предмета
«родная (бурятская) литература» в 6 классе**

№	Содержание учебного материала	Количество часов	Требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся
1	Введение. Дружба народов. Солбон Ангабаев «Минии нүхэд олон юм даа» («Много у меня друзей»)	4 1	Обучающиеся: понимают роль книги в жизни человека; сложность и особенность процесса творчества, место в нем воображения и фантазии художника; роль читателя в «жизни» художественного текста. Умеют аргументировать индивидуальные читательские интересы.
2	Чимит Цыдендамбаев «Талын аадар» («Степной дождь»)	2	Знают краткий биографический очерк о писателе (отдельные фрагменты его биографии). Выразительно и вдумчиво читают отрывки из повести, пересказывают содержание, анализируя поступки, поведение героев в разных жизненных ситуациях, изучают библиографические данные русского писателя Антона Павловича Чехова. Выражают суждения о связи содержания произведения с действительностью.
3	Владимир Петонов. Стихотворение «Шасаргана» («Облепиха»)	1	Знать биографию писателя. Выразительное чтение стихотворения, основная мысль. Выгучить наизусть стихотворение «Шасаргана» («Облепиха»).
4	Устное народное творчество. Пословицы и поговорки	6 1	Характеризуют пословицы и поговорки как жанр фольклора, определяют виды пословиц и поговорок.

5	Улигеры и улигершины «Аламжа Мэргэн» Теория литературы: улигер (практикум)	1 4 1	Знают о народных певцах – улигершинах (сказителях), знакомятся с народным эпосом, дают характеристику главному герою и персонажам. Составляют план написания сочинения по улигеру.
	Бурятская литература. Ц.-Д. Дамдинжапов «Юрын буряад эхэ» («Простая женщина»)	13 3	Знают краткий биографический очерк о писателе. Беседуют о содержании рассказа. Определяют его главную мысль: трудолюбие и стойкость - основа человеческой жизни. Выясняют черты характера героини рассказа Бумбу Базаровны, выделяя те, которые вызывают уважение и симпатию. Выражают суждения о мотивах поведения героя и собственное отношение к его поступкам.
	Эрдэни Дугаров. Стихотворение «Буряадаар». («По- бурятски»)	1	Мотивация к изучению бурятского языка, читать выразительно стихотворение.
	Ц.Б.Бадмаев «Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга» («Серёжа в стране Будамшу»)	5	Знают краткую биографию писателя, выразительное чтение диалогов, знание бурятских народных обычаев и традиций, народной кухни. Основная мысль – дружба.
	Г. Чимитов «Табан хурган» («Пять пальцев»)	1	Знать названия пальцев на бурятском языке, выучить считалку и песню о пяти пальцах, выразительное чтение стихотворения, основная мысль – в единстве наша сила.
7	Жан Зимин. Поэма «Үншэн сагаан ботогон» («Осиротевший белый верблюжонок») Практикум	2 1	Знают краткий биографический очерк о Жане Зимине. Выразительное чтение поэмы. Анализируют текст и сопоставляют эпизоды литературного произведения и находят главную мысль.
	Природа родного края Б. Абидаев. Стихотворение «Сонхоор малайһан һара» («Луна в окошке»)	6 1	Знают отдельные фрагменты биографии Б.Д. Абидаева. Выразительно читают стихи, акцентируя внимание на средства художественной выразительности речи. Объясняют с помощью, каких художественных средств создан образ - персонаж стихотворения: луна.

	Б.-Д.Б.Батоев «Хээрын нүхэнэй нюуса» («Тайна пещеры»)	4	Знают краткий биографический очерк о писателе (отдельные фрагменты его биографии). Выразительно и вдумчиво читают отрывки из повести, пересказывают содержание, анализируя поступки, поведение героев. Анализируют связь приключенческого и обычного, комического и нейтрального. Выражают суждения о связи содержания произведения с действительностью, роли приключенческих произведений, о связи прочитанного с собственными жизненными наблюдениями.
	Стихи о родном крае Теория литературы: олицетворение, пейзаж	1	Изучают произведения писателей родного края. (по выбору).
9	Внеклассное чтение. А.Бальбуров «Двенадцать моих драгоценностей» (книга «Тоонто нютаг», У-Үдэ, «Бэлиг», 2012)	2	Углубление знаний о двенадцати бурятских месяцах по восточному календарю. Развитие наблюдательности и воспитание бережного отношения к природе.
10	Повторение изученного за год	1	Повторяют изученные произведения и теорию литературы
	Итого	34	

Тематическое планирование учебного предмета «родная (бурятская) литература» в 6 классе

№	Содержание учебного материала	Количество часов
1	Введение. Дружба народов.	4
	Солбон Ангабаев «Минии нүхэд олон юм даа» («Много у меня друзей»)	1
2	Чимит Цыдендамбаев «Талын аадар» («Степной дождь»)	2
3	Владимир Петонов. Стихотворение «Шасаргана» («Облепиха»)	1
4	Устное народное творчество.	6
	Пословицы и поговорки	1

5	Улигеры и улигершины «Аламжа Мэргэн»	1
	Теория литературы: улигер (практикум)	4
		1
6	Бурятская литература. Ц.-Д. Дамдинжапов «Юрын буряад эхэ» («Простая женщина»)	13 3
	Эрдэни Дугаров. Стихотворение «Буряадаар». («По- бурятски»)	1
	Ц.Б.Бадмаев «Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалга» («Серёжа в стране Будамшу»)	5
	Г. Чимитов «Табан хурган» («Пять пальцев»)	1
7	Жан Зимин. Поэма «Үншэн сагаан ботогон» («Осиротевший белый верблюжонок»)	2
	Практикум	1
8	Природа родного края Б. Абидуев. Стихотворение «Сонхоор малайһан һара» («Луна в окошке»)	6 1
	Б.-Д.Б.Батоев «Хээрын нүхэнэй нюуса» («Тайна пещеры»)	4
	Стихи о родном крае Теория литературы: олицетворение, пейзаж	1
9	Внеклассное чтение. А.Бальбуров «Двенадцать моих драгоценностей» (книга «Тоонто нютаг», У-Удэ, «Бэлиг», 2012)	2
10	Повторение изученного за год	1
	Итого	34

Измерительный материал, 6 класс

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ: /

1) «Зургаан нүхэд» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

Рассказ

Домог

Онгохон

2). Ямар янзын зохёол бэ?

Ажабайдал тухай

Амитад тухай

Шэдитэ

3. Гол темыень оло.

Ажал хүдэлмэри

Хани нүхэсэл

Гэрлэлгэ

4. Хэниинь хэн бэ, харилсааень оло:

1.*

* эмшэ

2.*

* хүсэтэй

3.*

* модошо дархан

4.*

* хара хүдэлмэришэн

5.*

* шэрдээшэ

6.*

* түмэршэ

5. Эдэ зургаанай хэниинь зохёолой гол герой болоноб?

• Эмшэ

• Хүсэтэй

• Модошо дархан

- хара хүдэлмэришэн

- шэрдээшэ

- түмэршэ дархан

6. Хэды болоод уулзахаар хэлсээб?

- 1 жэл болод

- 2 жэл болоод

- 3 жэл болоод

7. Ямар тэмдэг табяад ошооб?

- модо зоогоо

- модо таряа

- модо зорожо табяа

18. Гэрэй эзэн юундэ хара хүдэлмэришэниие хүрыгэн болгооб?

- шуран, бэрхэ байһандань

- мэхэшэ, аргаша байхадань

- соходоо согтой, нодэндөө галтай хүн байһандань

19. Юун дээрэхээ хара хүдэлмэришэнэй талаан буруутааб?

- хомхой сэдхэлтэй байһандань

- ехэ үнэтэй аршуул гээһэндэнь

10. Уулзаха болзортоо нүхэдэйн суглархада, ерээгүй нүхэрэйн тэмдэг модон ямар болоһон байгааб?

- намаалжа байба

- шарлажа байба

- хатанхай байба

13. Хани нүхэсэл тухай өөрынгөө бодомжолго бэшэ.

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ /

1). «Һүүл хүбүүн» ямар жанрай зохёол болоноб?

- домог
- онтохон

- рассказ

2. Ямар янзын зохёол бэ?

- ажабайдал тухай

- шэдитэ

- шэдитэ зүйл оруулагданхай ажабайдал тухай

3. Үбгэн намган хоёрой зөөри гэхэ юумэн:

- арбаад ханза алтан

- арбаад хонин

- арбаад хүхэ ямаад

4. Хаанай буужа ерэхэдэ, хүбүүн яаж торгооб?

- ухаагаараа

- хүсөөрөө

- мэхээрээ

5. Хаан ямар аягүй байдалда ороноб?

- нюсэгөөр гэртээ ошоо

- ябагаар гэртээ ошоо

- ямаршые байдалда ороогүй

6. Хаан хүбүүндэ үшөө ямар даабари үгөөб?

- хонинень хулууха

- алтан бэһэлиг хурганһаань абаха

- басагыень хулууха

7. Алтан бэһэлиг хулуужа шадаа һаань, хаан хүбүүндэ юу үгэхэ байгааб?

- адуу мал узуураарнь

- эд зөөри

- ханзаар дүүрэн алта мүнгэ

- ганса басагаяа

8. Һүүл хүбүүн хаанай харуул яагаад дабажа гарааб?

- бар ехэ хүсөөрөө

- һүбэлгэн ухаагаараа

- мэхэмтэ зангаараа

«Жаабдай»

3. «Жаабдай» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

- онтохон

- литературна онтохон

- рассказ

2). Авторынь нэрлэ.

- Ц. Шагжин

- Б. Абидуев

- В. Халхуев

3. Авторынь ямар нютагһаа гарбалтайб?

- Ага

- Зэдэ

- Түнхэн

4. Жаабдай гэжэ хэн бэ?

«Унаган».

7. «Унаган» гэнэн рассказ соо Солбон хүбүүе эжынь хайшань эльгээнэб?

- сээнтэр

- үнөөдэ суглуулхыень

- наадахыень

- жэмэс түүхыень

8. Солбон ямар мориёо унахаа ханааб?

- хатарша сабидараа
- зээрдэ гүүгээ
- соохор хээрээ
- Шагдар хулаяа

9. Юундэ эжынь унагыень хорёо соогоо хаагааб?

- хайрлаад
- төөришэхэһээнэ айгаад
- гүүнэйнгээ ерэхын тула
- шонодо баржуулашагагүйн тула

10. Солбоной төөришөөд ябахандаа айһан амитан.

- томо шубуун
- баабгай
- шонно
- арьягар эбэртэй хандагай

11. Солбониие бэдэржэ гараһан хүн.

- хүнүүд
- эсэгэнь
- эжынь
- ахайнь

**Содержание учебного предмета
«родная (бурятская) литература» в 7 классе**

№	Содержание учебного материала	Количество часов	Требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся
1	Введение Художественное произведение как явление искусства. Главный герой, характер, образ в литературных произведениях	1	Обучающиеся: понимают функции литературы как искусства слова и называют их. Высказывают соображения по поводу функций искусства, его места в жизни человека.
2	Стихотворения о родном крае. Н. Г. Дамдинов «Түрэл хэлэн, түрэлэн дайда» («Родной язык, родная земля»)	3 1	Знают поэтов округа, осознают значимость изучения родного языка, учат стихи о родном языке, родном крае. Родная земля, родной язык в жизни человека – главная мысль стихотворения. Выучить наизусть стихотворение Н.Г.Дамдинова.
	Д.А.Улзытуев «Буряад хэлэн» («Бурятский язык»)	1	Отчетливо и осмысленно читают текст стихотворения, выделяют главную мысль, выделяют композиционные элементы.
	Поэты округа о родном крае (Владимир Петонов, Ким Ильин, Дольён)	1	Знакомятся с поэтами Усть – Ордынского бурятского округа, по выбору читают и учат стихи о родном крае.

	Мадасон, Лариса Босхолова, Бальжит Мантагуева и др.)		
3	Письменная литература XVIII – XIX вв. «Бальжан хатан тухай домог» Теория литературы: понятие «письменная литература», «домог» (предание)	2	Анализируют содержание предания, объясняют ее связь с историческим контекстом, формулируют главную мысль произведения. Выражают суждения об исторических преданиях, их особенностях и тематике, о силе любви и уважения к Родине.
		2	
4	Славное прошлое Ч.Ц.Цыдендамбаев. Доржи Банзаров – первый бурятский учёный.	7	Знают отдельные фрагменты биографии Ч.Ц. Цыдендамбаева. Характеризуют время, в котором жил Доржи Банзаров. Объясняют, почему Доржи Банзаров поехал учиться в Казанскую гимназию. Высказывают суждения о необходимости обучения, образования.
		1	
	Роман Ч.Цыдендамбаева «Банзарай хубүүн Доржо» («Доржи, сын Банзара»)	4	Читают, анализируют содержание произведения, характеризуют образ Доржи Банзарова, его друзей и учителей. Выражают собственные размышления о значении доброты и чуткости в человеческой жизни.
	Пьеса Ц. Шагжина «Будамшуу» («Будампу») Теория литературы: Понятие о драме, драматическом произведении	2	Знают отдельные фрагменты биографии Ц.Г.Шагжина, анализируют содержание произведения в контексте эпохи. Выделяют и пересказывают наиболее впечатляющие эпизоды из пьесы. Выражают собственные размышления о характерах героев пьесы, об их внутреннем мире.
5	Литература военных лет Ж.Т.Тумунов. Рассказ «Талын бүргэд» («Степной орёл»)	7	Сообщают краткий биографический очерк о писателе (отдельные фрагменты его биографии). Знают о событиях времен Великой Отечественной войны 1941-1945 годов. Умеют пересказывать содержание рассказа, характеризуют образ Батько. Объясняют художественные особенности произведения. Выделяют и пересказывают наиболее впечатляющие эпизоды из рассказа.
		2	
		2	
	Балдан Насанович Ябжанов. Рассказ «Хэрмэшэ» («Белочница»)	2	Знакомятся с рассказом, обсуждают тяжелое время военных лет в тылу. Размышляют о дружбе человека с четвероногим другом, приводят примеры верности четвероногих друзей к своим хозяевам.
	Барадий Мункуевич Мунгонов. Повесть «Черный ветер» («Хара халхин») Теория литературы: понятие о лирическом отступлении («лирическэ түүрээлгэ»)»	3	Анализируют содержание произведения в контексте эпохи, в котором происходят события в повести. Интерпретируют произведение, выделяя в нем главную мысль, определяют специфику произведения, приводят примеры героизма, ответственности, верности.
6	Послевоенная литература Ц.Р.Галанов «Хүгжэм» («Музыка») Теория литературы:	2	Умеют пересказывать содержание фрагментов рассказа. Умеют раскрыть образ Балжамы, рассказать о её восприятии жизни. Определяют главную идею произведения, роль пейзажа в

	пейзаж		раскрытии характера главного героя.
7	Литература родного края. Писатели Усть – Ордынского Бурятского округа о родном крае	2	Изучают произведения писателей родного края. (выучить наизусть одно стихотворение по выбору)
8	Современная бурятская поэзия. Булат Жанчинов «Буряднай» Галина Раднаева «Стихотворения» («Шүлэгүүд») Матвей Чойбонов. «Стихотворения» («Шүлэгүүд») Лобсон Табхаев. Стихи.	4 1 1 1	Выразительно читают стихотворения, умеют анализировать стихотворения, находить главную мысль. Высказывают суждения о значении любви к родной земле, к родному языку, к родителям, к друзьям и т.д.
9	Внеклассное чтение	2	Знакомятся с произведениями писателей и поэтов, выходцев из округа.
10	Повторение изученного	1	Повторяют изученные произведения и теорию литературы.
	Итого	34	

Тематическое планирование учебного предмета «родная (бурятская) литература» в 7 классе

№	Раздел. Тема урока	Количество часов
1	Введение. Бурятские улигеры	1
	«Айдуурай Мэргэн»	3
2	«Айдуурай Мэргэн». Чтение и разбор I — III глав улигера	1
3	«Айдуурай Мэргэн». V глава.	1
4	«Айдуурай Мэргэн». V, VI главы	1
	Нравоучения, поучения, предания	6
5	Нравоучения	1
6	Письменная работа «Минии мэдэхэ хургаалнууд»	1
7	Ринчен Номтоев – монголист, учитель, переводчик.	1
8	«Аршаанай дуһал». Чтение и разбор поучений.	1
9	Чтение и разбор поучений	1
10	Предание "Бальжан хатан тухай домог"	1
	Вандан Юмсунов «Эрдэмтэ соохор моритой эрилтэй хаан»	3
11	Вандан Юмсунов «Эрдэмтэ соохор моритой эрилтэй хаан»	1
12	«Эрдэмтэ соохор моритой эрилтэй хаан». Чтение и разбор III, IV глав	1
13	«Эрдэмтэ соохор моритой эрилтэй хаан» VII и XII глав	1
	Рассказ. Юмор. Сатира. Повесть	1
14	Х.Намсараев «Олзуурхуу Ондорёон»	1
	Жамсо Тумунов "Талын бүргэд"	3
15	Ж. Тумунов. "Талын бүргэд".	1
16,	"Талын бүргэд". Комментированное чтение	1
17	Обобщение, тестирование	1
	Балдан Ябжанов "Хэрмэшэ"	3

18	Б. Ябжанов. «Хэрмэшэ»	1
19	"Хэрмэшэ". Доржо и Хэрмэшэ	1
20	"Хэрмэшэ". Выборочное чтение	1
	Владимир Тулаев «Эсэгээ хүлээлгэ»	5
21	В.Ж.Тулаев«Эсэгээ хүлээлгэ»	1
22	«Эсэгээ хүлээлгэ», Тема войны в повести	1
23	«Эсэгээ хүлээлгэ». Образы детей	1
24	«Эсэгээ хүлээлгэ». Послевоенные трудные годы	1
25	Письменная работа по повести	1
	Чимит Цыдендамбаев «Түрэл нютагһаа холо»	4
26	«Түрэл нютагһаа холо». Доржо Банзаров и его друзья	1
27	«Түрэл нютагһаа холо». Преподаватели университета	1
28	«Түрэл нютагһаа холо». Защита диссертации	1
29	«Түрэл нютагһаа холо». Письменные ответы на вопросы	1
	Ардан Ангархаев «Алтан»	3
30	«Алтан». Чтение и разбор 1- 4глав	1
31	«Алтан». Чтение и разбор 5, 6 главы	1
32	«Алтан». Повторение и обобщение прочитанного	1
	Стихотворения	2
33	Д.Улзытуев «Хабартаа». Встреча весны	1
34	Г. Раднаева «Наран Сэсэг», «Ургы сэсэгби»	1

Измерительный материал

Аман зохёолой абдарһаа

1. Ямар жанрай зохёолнууд бэ, харилсуула:

Урдаа хоёр сагаан нюдэтэй,
Хойноо хоёр улаан нюдэтэй.

2. Талын тарбаган

Тарган тарбаган.
Тарган тарбаган
Талын тарбаган.

3. Хушуундаа сагаантай

Хүрин хээр минии
Хухалжархин алдабал даа ургыем...

4. Эргын урда сагта,

Элээ ехэ шубуунай дальбараа байха сагта,
Сүмбэр ехэ уулын
Болдогхон байха сагта...

5. Урдын урда сагта үбгэн хүгшэн хоёр

Ажаһууһан гэхэ.

6. Үндэр хадын саанаһаа

Үүрэй сайтар хатарая,
Үргэн голой хюрууе
Хайлууласа хатарая.

7. Дэлхэйе наран гэрэлтүүлдэг,

Хүниие эрдэм гэгээрүүлдэг.

(Онһон үгэ; таабари; жороо үгэ; дуун; үльгэр; онтохон; ёохорой дуун)

2. Асуудалнуудта харюу бэшэ.

Дэлхэй дээрэ нэгэ юун бииб? _____

Хоёр юун бииб? _____

Гурбан юун бииб? _____

Дүрбэн юун бииб? _____

Табан юун бииб? _____

Зургаан юун бииб? _____

Долоон юун бииб? _____

Найман юун бииб? _____

Юһэн юун бииб? _____

Арбан юун бииб? _____

Ямар зохёол онтохон гэдэг бэ, зүб харюу ологты:

- А) удхаараа хургаал заахан, түхэлээрөө шүлэглэмэл, хэмжээгээрээ багахан, дүүрэн удхатай аман зохёол;
Б). удхаараа хүнэй гү, али амитанай ажабайдалда болохон нэгэ ушар тухай найруулагдahan, түхэлээрөө хөөрэхэн, дунда хэмжээнэй аман зохёол;
В). шогтой зугаатайгаар сэбэр хэлэлгэдэ хургахын түлөө зохёогдохон, хэмжээгээрээ багахан шүлэглэмэл зохёол.
2. Онтохонууд ямар янзын байдаг бэ?
А). амитад тухай
Б). нүхэсэл тухай
В) хүнэй ажабайдал тухай
Г). түрэхэн нюотаг тухай
3. Юундэ онтохонуудыг зохёодог байгааб?
А). ажабайдалаа хүнгэдхэжэ, хайхан байдал тухай хүсэлөө харуулхаяа
Б). хонин юумээр бэээ намааруулхаяа
В). хүнүүдэй хайн ба муу хургаал болгон харуулхаяа

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ: /

1) «Зургаан нүхэд» гэхэн зохёол ямар жанрай болоноб?

Рассказ

Домог

Онтохон

2). Ямар янзын зохёол бэ?

Ажабайдал тухай

Амитад тухай

Шэдитэ

3. Гол темьень оло.

Ажал хүдэлмэри

Хани нүхэсэл

Гэрлэлгэ

4. Хэниинь хэн бэ, харилсааень оло:

1.*

* эмшэ

2.*

* хүсэтэй

3.*

* модошо дархан

4.*

* хара хүдэлмэришэн

5.*

* шэрдээшэ

6.*

* түмэршэ

5. Эдэ зургаанай хэниинь зохёолой гол герой болоноб?

• Эмшэ

• Хүсэтэй

• Модошо дархан

- хара хүдэлмэришэн

- шэрдээшэ

- түмэршэ дархан

6. Хэды болоод уулзахаар хэлсээб?

- 1 жэл болод

- 2 жэл болоод

- 3 жэл болоод

7. Ямар тэмдэг табяад ошооб?

- модо зоогоо

- модо таряа

- модо зорожо табяа

8. Гэрэй эзэн юундэ хара хүдэлмэришэниие хүрьгэн болгооб?

- шуран, бэрхэ байһандань
- мэхэшэ, аргаша байхадань
- соходоо согтой, нюдэндөө галтай хүн байһандань

9. Юун дээрһээ хара хүдэлмэришэнэй талаан буруугааб?

- хомхой сэдхэлтэй байһандань
- ехэ үнэтэй аршуул гээһэндэнь

10. Уулзаха болзортоо нүхэдэйн суглархада, ерээгүй нүхэрэйн тэмдэг модон ямар болоһон байгаа?

- намаалжа байба
- шарлажа байба
- хатанхай байба

11. Хани нүхэсэл тухай өөрынгөө бодомжолго бэшэ.

Өөрыгөө шалга

Зүб харюу тэмдэглэ /

1). «Һүүл хүбүүн» ямар жанрай зохёол болоноб?

- домог
- онтохон
- рассказ

2. Ямар янзын зохёол бэ?

- ажабайдал тухай
- шэдитэ
- шэдитэ зүйл оруулагданхай ажабайдал тухай

3. Үбгэн һамган хоёрой зөөри гэхэ юумэн:

- арбаад ханза алтан
- арбаад хонин
- арбаад хүхэ ямаад

4. Хаанай буужа ерэхэдэ, хүбүүн яажа торгооб?

- ухаагаараа
- хүсөөрөө
- мэхээрээ

5. Хаан ямар аягүй байдалда ороноб?

- нюсэгөөр гэртээ ошоо
- ябагаар гэртээ ошоо
- ямаршье байдалда ороогүй

6. Хаан хүбүүндэ үшөө ямар даабари үгөөб?

- хониень хулууа
- алтан бэһэлиг хурганһаань абаха
- басагыень хулууа

7. Алтан бэһэлиг хулуужа шадаа һаань, хаан хүбүүндэ юу үгэхэ байгаа?

- адуу мал узуураарнь
- эд зөөри
- ханзаар дүүрэн алта мүнгэ
- ганса басагаяа

8. Һүүл хүбүүн хаанай харуул яагаад дабажа гарааб?

- бар ехэ хүсөөрөө
- һүбэлгэн ухаагаараа
- мэхэшэ зангаараа

«Жаабдай»

1. «Жаабдай» гэнэн зохёол ямар жанрай болоноб?

- онтохон
- литературна онтохон
- рассказ

2). Авторын нэрлэ.

- Ц. Шагжин
- Б. Абидуев
- В. Халхуев

3. Авторын ямар нютаггаа гарбалтайб?

- Ага

- Ээдэ

- Түнхэн

4. Жаабдай гэжэ хэн бэ?

«Унаган».

1. «Унаган» гэнэн рассказ соо Солбон хүбүүе эжын хайшань эльгээнэб?

- сээнтэр
- үнээдээ суглуулхыень
- наадахыень
- жэмэс түүхыень

2. Солбон ямар мориёо унахаа ханааб?

- хатарша сабидараа
- зээрдэ гүүгээ
- соохор хээрээ
- Шагдар хулаяа

3. Юундэ эжын унагыень хорёо соогоо хаагааб?

- хайрлаад
- төөришэхэнэнь айгаад
- гүүнэйнгээ ерэхын тула
- шонодо барюулшахагүйн тула

4. Солбоной төөришөөд ябахадаа айһан амитан.

- томо шубуун
- баабгай
- шоно
- арьягар эбэртэй хандагай

5. Солбоние бэдэржэ гараһан хүн.

- хүнүүд
- эсэгэн
- эжын
- ахайн

А.Л. Ангархаев “Алтан”

Шалгалтын тест

1. “Алтан” зохёолой жанр.

А) туужа

Б) роман

В) хөөрөөн

1. А. Ангархаевтай түрэнхэн нютаг.

1. А) Таһархай

2. Б) Таблангууд

3. В) Харбяангууд

1. Зохёол соо харуулагдаһан үе.

1. А) 1902

2. Б) 1914

3. В) 1977

1. Дёмин гэжэ хэн бэ?

2. А) алтанай уурхайнуудай эзэн

3. Б) түрмэнөө тэрбелһэн хатаржаан

4. В) Кузнецовой туһамаршан

5. Шоён Дёминдо ямар туһа хүргөөб?

1. А) амиинь абараа

2. Б) мүнгэ үгөө

3. В) алтан жалга харуулаа

1. Кузнецов ямар мэргэжэлтэй хүн бэ?

2. А) эмшэн мэргэжэлтэй хүн

3. Б) Байгалай хойто бэсын алтанай уурхайнуудай эзэн

4. В) алтанай харуулшан, газаршан

5. Шоёной басаганай нэрэ.

1. А) Долгор

2. Б) Должид

3. В) Дэжэд

1. Түнхэнэй бөөгэй нэрэ.

1. А) Моходой

2. Б) Бабна

3. В) Шоён

1. Кузнецов ямар гол зорилго урдаа табинхайб?

2. А) буряад хэлэ үзэхэ

3. Б) Шоёнтон нүхэсэхэ

4. В) Алтанай уурхай бариха

5. Новиков Дёминдо хэн болоноб?

1. А) хүбүүн

2. Б) нүхэр
3. В)хүрьгэн

Энэ хэн бэ?

1. Үшөө залуу аад, оройдоо гушан зургаатайдаа тон олон юумэ мэдэдэг. Хүхэ сагаан нюуртай, туранхай бээтэй... Сибирьтэ түрэншье, ажаһууһаншье хаа, мяха ехээр эдидэггүй...
2. Түхэрээхэн улаан шарайтай, монсогорхон үзүүртэй хамартай, пүсхэгэрхэн уралнуудтай, нахигархан нидхэнүүд дороо бэлтэгэрхэн нюдэдтэй... Тогоор эльбэжэ байһан мэтэ зөөлэн хоолойгоор айлшадтаяа хөөрэлдэнэ. Ородоор тон найнаар дуугарна.
3. Бүдүүн гар хүлнүүдтэй мяхалиг томо хүн. Бүхэл хүн хэбэртэй. Яһалиг мантан үргэтэй, мархагар ута хамартай, дэлхэй мэтэ үргэн үндэр духатай толгойтой... Бавариһаа гарбалтай эсэгэтэй...
4. Арбаад наһатай басагахан... Соол хара түхэрээн ехэ нюдэдынь үхибүүнэй гэхээр булсагархан бэшэ, шобтон хасартай бишыхан нюур дээрэнь бүри ехээр илгаран харагдана. Богонихон хуушан самса доронь туранхай, шобхо, ганса яһан ээмынь ойлгогдоно.
5. Хорин таба хүрөөдүй залуухан һамганиинь... Алталиг шара үһэтэй, үндэр сэмсэгэр тэгшэ бээтэй, сэнхир тэнгэрийн үнгэ буляһан ехэнүүд нюдэдтэй.

Хэнэй хэлэһэн үгэнүүд бэ?

6. Баян Хангаймни, ямар хатуубши!
7. Эх! Хүбүүмни, хамарайнгаа үзүүр дээрэ мэнгэтэй хүбүүмни!
8. Аяга сай ууха зуураа алта мүнгээ арьбадханаб!
9. Жаргалтай гээшэб! Иимэ жаргал хэзээдэшье үзөөгүйб гэхэдэ болохо. Байгаалимнай хэмгүй баян юм гэжэ ойлгобоб. Тиймэ хадаа хүнэй ажабайдал энэ һайхан дэлхэй дээрэ жаргал, баяраар халижа байха ёһотой!
10. Ши алта олоо хүн гүш, али алтан шамайе олоо юм гү? Архида, хаартада үрихэгүй һаань, юунэй түлөө алтан хүндэ хэрэгтэй юм! Хайрлана гүш? Алтаяа хуурсагтаа абажа орохоёо һанаа гүш?
11. Һайн хүндэ туһалхаар бэлэн байдагби.
12. Һанаха байха һайхан айлшадни! Зөөримнай үшөө үнэр боложо байг гэжэ юрөөе! Бултыемнай алтан жалга, алтан хада угтажа байг!
13. Европо баһал баян. Рур юугээр сэнтэйб. Теэд эзэлэгдэнхэй. Хэнэйшье бэшэ элдин Ази, Сибирь маанадые хүлээжэ хэбтэнэ. Баруун зүгэй хүбүүдые... Һармагшанһаа холо ошоогүй эндэхи зон хүл дороо хэбтэһэн алта тонгойжо абанагүй. Ажал хэжэ шадахагүй. Теэд хара хүдэлмэридэ һургабал миинтэ гарнууд...
14. Дэжэдэй эжын түлөө! Новиковой түлөө!
15. Э-ээ! Манайшни үе саг үнгэршэбэл хаш даа!... Моходоймнайшье үгы... Халаг... Мүнөө урилдаанда табяад шүүһэн мүнгээ тооложо һууха һэн. Мэхэтэйхэн Моходоймнай... Теэд мүнөө харанхы амбаар соо хаалтатай һууна. Хангайн баялиг бү абагты гэгшэл һэм!

Вопрос 1

"Абай Гэсэр" - это

Варианты ответов

- поэма
- эпос
- легенда

Вопрос 2

Драгоценное Учение, дарованное человечеству Дооромбо ламой -

Варианты ответов

- "Абай - Гэсэр"
- Бурятские исторические хроники
- "Зерцало мудрости"

Вопрос 3

Книга "Зерцало мудрости" (Бэлигэй толи) состоит из _____ глав и содержит _____.

Варианты ответов

- 8 глав, 1000 четверостиший
- 10 глав, 1000 четверостиший
- 8 глав, 100 частей

Вопрос 4

Гэсэр победил Орголи -

Варианты ответов

- кровожадного дьявола
- хозяина воды
- хозяина тайги

Вопрос 5

Доржи Банзаров -

Варианты ответов

- первый лама
- первый бурятский ученый
- первый писатель

Вопрос 6

Доржи Банзаров родился в _____ аймаке

Варианты ответов

- Кяхтинском
- Селенгинском
- Джидинском

Вопрос 7

Автор повести "Затмение луны"

Варианты ответов

- Ц. Дон
- Х. Намсараев
- Ж. Тумунов

Вопрос 8

Какое время описано в повести "Затмение луны"?

Варианты ответов

- Гражданская война
- время после Великой Отечественной войны
- изображается жизнь деревни в годы коллективизации

Вопрос 9

Кто из писателей родился в 1905 году в улусе Аяга Бичурского района?

Варианты ответов

- Ж.Тумунов
- Ц.Дондубон
- Ч.Цыдендамбаев

Вопрос 10

Сборник его пьес вышел в 1940 году.

Варианты ответов

- Ж.Тумунов
- Ц.Дондубон
- Ч.Цыдендамбаев

Вопрос 11

Произведение Ч.Цыдендамбаева "Доржи, сын Банзара" - это

Варианты ответов

- повесть
- роман
- рассказ

Вопрос 12

Где хранилась душа дьявола Абарга Сэсэна?

Варианты ответов

- в сундуке
- в лесу
- в яме

**Содержание учебного предмета
« родная (бурятская) литература» в 8 классе**

№	Содержание учебного материала	Количество часов	Требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся
1	Введение. Устное народное творчество	11	Обучающиеся: называют особенности устного народного творчества, три основных рода литературы: народная лирика, народная драма, народный эпос. Знают определение народной лирики как отдельного рода устного словесного народного творчества, характеризуют жанры (виды) и поджанры (подвиды).
	Мифы. Теория литературы: мифы как вид устного народного творчества.	1	Знают названия мифов, роль мифов в духовной жизни бурятского народа. Анализируют мифы и ее связь с историческим контекстом.
	Предания. Теория литературы: предания как вид устного народного творчества.	1	Знают названия преданий. Определяют исторический и мистический контексты преданий.
	Песни	1	Определяют виды бытовых песен. Умеют анализировать тексты песен, определять их мотивы, тематику, художественно-поэтические средства, в частности образы-символы. Характеризуют художественные особенности песни (сравнение, повторы). Выясняют, как народная лирика служит для характеристики этноса. Выучить наизусть: 1 песня (на выбор).
	Благопожелания	1	Знают благопожелания, виды благопожеланий.
	Улигеры и улигершины. Ульгэр «Абай-Гэсэр». (Улигер «Абай – Гэсэр») Теория литературы: понятие об улигерах	6	Знают и называют именитых улигершинов XIX-XX веков. Знакомятся с народным эпосом «Абай-Гэсэр», знают героев эпоса, умеют пересказывать узловые сцены и эпизоды эпоса, совершенствуют навыки выразительного чтения.
	Практикум	1	Самостоятельная работа по эпосу «Абай-Гэсэр»
2	Памятник монгольской литературы XIII века.	4	Знают "Сокровенное сказание монголов" как выдающуюся достопримечательность мировой культуры. Характеризуют историческую основу произведения, сюжет и композицию, жанр "Сокровенного сказания монголов". Определяют тему и главную мысль. Знают, характеризуют основные вехи в становлении и развитии бурятской литературы. Объясняют основные условия создания монгольского государства на примере образа Чингисхана
	«Сокровенное сказание монголов». Образ Чингисхана. («Монголой нюуса тобшо»)	2	
	Буддийская литература. Эдуард Дугаров «Будда Шакьямуни»	2	

			Знают биографию Будды, знакомятся с буддизмом.
4	Бурятская литература середины XX века.	10	Знают об условиях становления новой бурятской литературы начале XX в., определяют ее роль в духовной жизни этноса. Знают о зачинателе новой бурятской литературы Х.Н.Намсараеве.
	Ц. Д. Дондубон (Ц. Дон) «Хиртэһэн һара» («Затмение луны»)	4	Знают содержание произведения, характеризуют время коллективизации, описанное в произведении, поступки и характеры героев в выборе своего пути.
	Хоца Намсараевич Намсараев «Үүрэй толон» («На утренней заре»)	4	Знают основные факты из жизни писателя, самые популярные его произведения. Характеризуют вклад Х.Н.Намсараева в бурятскую литературу. Определяют основную мысль произведения - о текучести человеческой жизни, умение человека выстоять перед соблазном призрачного счастья, богатства и славы, выделяют авторскую концепцию понимания смысла жизни - достойно пройти путь своей судьбы.
	Практикум	2	Тест или самостоятельная работа по прочитанным произведениям
5.	Бурятская поэзия	5	Умеют определять общие черты в стихотворениях разных поэтов, определяют художественные приемы, умеют находить и определять в тексте метафоры, эпитеты, сравнения, олицетворения. Совершенствуют навыки выразительного чтения стихотворений.
	Дамба Дашинимаев. Стихотворение «Тоёон»	1	
	Солбонэ Туяа «Ангара»	1	Знают отдельные фрагменты биографии Солбонэ Туяа. Называют стихотворения автора, выразительно читают стихотворение. Высказывают суждения о значении любви к родной земле.
	Ц.Дондогой «Эхэ тухай поэмэ» («Поэма о матери»)	2	Знают основные события жизни поэтессы Ц.Д.Дондогой. Анализируют "Поэму о матери", характеризуют чувства и переживания поэта, выраженные в произведении, прослеживают языковые особенности. Обосновывают, почему родительская наука - это основа семейного воспитания.
	Мэлс Самбуев «Аласай замда юреэнэб» («Благославляю»)	1	Определяют главную мысль стихотворения, анализируют. Совершенствуют навыки выразительного чтения стихотворений.
6	А. И.Шадаев «Шампи баабай» («Дедушка Шампи»)	2	Знают содержание произведения, нравственную проблематику, владеют различными видами пересказа.
7	Внеклассное чтение	2	Знакомятся с произведениями писателей, поэтов, выходцев округа.
	Итого	34	

Тематическое планирование учебного предмета «родная (бурятская) литература» в 8 классе

№	Тема	Количество часов
1	Введение. Устное народное творчество	1
2	Мифы. Теория литературы: мифы как вид устного народного творчества.	1
3	Предания. Теория литературы: предания как вид устного народного творчества.	1
4	Народные песни	1
5	Благопожелания	1
6	Улигеры и улигершины. Ульгэр «Абай-Гэсэр». (Улигер «Абай — Гэсэр») Теория литературы: понятие об улигерах.	1
7	О бурятском героическом эпосе "Гэсэр". Первая ветвь "Гэсэра". Рождение Гэсэра.	1
8	Строение эпоса. Язык эпоса. Вторая ветвь	1
9	Третья ветвь эпоса "Гэсэр". Мифическое в эпосе.	1
10	Четвертая, пятая, шестая, седьмая, восьмая ветви эпоса.	1
11	Девятая ветвь «Гэсэра». Образ Гэсэра.	1
12	Практикум. Самостоятельная работа по эпосу «Абай-Гэсэр»	1
13	«Зерцало мудрости» - памятник дореволюционной бурятской литературы	1
14	Знаменитый ученый лама Эрдэни-Хайбзун Галшиев	1
15	Работа по содержанию «Зерцала мудрости». Видео -трейлер «Бэлигэй зам - хҮндэ зам»	1
16	К вопросу о жанре. Субхашита.	1
	Бурятская литература середины XX века	1
17	Ц.Д. Дондубон (Ц. Дон) «Хиртэгэн хара» («Затмение луны»)	1
18	Жизнь и быт бурят в 30 гг., показанные в повести "Луна в затмении"	1
19	Образ главного героя — середняка Радны	1
20	Особенности языка повести Ц. Дона. Образы молодых рабочих	1
21	Хоца Намсараевич Намсараев «ҮҮрэй толон» («На утренней заре»)	1
22	Жизнь и быт бурят в дореволюционной России, показанные в романе «На утренней заре»	1
23	Образ Цыремпила - главного героя романа.	1
24	Традиции бурятского народа, показанные в романе	1
25	Практикум. Тестовые вопросы и задания по роману «На утренней заре»	1
26	Развитие речи	1
	Бурятская поэзия	1
27	Дамба Дапинимаев — реформатор. Стихотворение «Тоёон»	1
28	Солбонэ Туяа «Ангара».	1
29-30	Ц.Дондогой «Эхэ тухай поэмэ» («Поэма о матери»)	2
31	Мэлс Самбуев «Аласай замда юрӨнэб» («Благославляю»)	1
32-33	А.И.Шадаев «Ангуушад» («Охотники»)	2
34	Внеклассное чтение. Знакомство с произведениями писателей, поэтов - выходцев Усть — Ордынского Бурятского округа.	1

Оценочный материал

Эрдэм мэдээ шалгалга

1-дэхи зачёдой асуудалнууд ба даабаринууд:

1. Арад зоноо гэгээрүүлхын хэрэгтэ Буриадай түрүүшын багшанар, эрдэмтэдые нэрлэгты.
2. Хубисхалай урда тээхи зохеолнуудай жанрнуудые нэрлэгты. Нэгэ жанр тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэгты.
3. Р. Номтосовой «Эрдэнийн хумха» гэхэн зохёол дээрэ үндэлжэ хэн ямар зохёол бэшээб?
4. «Алтан гадаһан» гэжэ хрестомати сооһоо ямар урданай зохёолнуудые уншаабта, нэрлэгты.
5. “Тэсэр” үльгэр хэды дахин хэблэгдээб, хэд эрдэмтэд шэнжэлэлгэ хэһэн байнаб?
6. Арадай аман зохёолой жанрнууд тухай хөөрэхэ.

2-дохи зачёдой асуудалнууд ба даабаринууд:

1. Б. Барадин ямар түүхэтэ драмануудые бэшээб?
2. «Сэнгэ баабай» гэжэ рассказай гол герой болохо Сэнгын гэртэхин хэд бэ нэрлэгты. Байра байдалын ямар бэ? Нууһаншадын ямар байдалтайб?
3. Үбшэндэ дайрагдаад хэбтэһэн Сэнгэ ямар бодолнуудта абтанаб?
4. Лама ямар зорилготой Сэнгындэ ерэнэб? Сэнгэ баабай дасанда юу үргэнэб?
5. Ород доктор буряад зоной байдал тухай юу бодоноб?
6. Сэнгын наһа дүүрэхэн хойно хэд юу хэлсэнэб?

3 зачёдой асуудалнууд.

1. Буриад литературада романтическа ёһо заншалай нүлөөн тухай, реализм тухай хөөрэхэ.
2. Буриад сонет тухай хөөрэхэ.
3. “Угай бэшэгүүдые” хэн бэшэхэн бэ? Нэрлэгты.
4. 30-аад онуудай ба дайнай үеын уран зохёолой гол бодол юун тухайб?
5. Арадай сахидаг ямар ёһо заншалнуудые мэдэхэбта?

1 тест. 20-ёод онуудай литература

1. 20-ёод оной литературы гол шэглэл, тематика?
 - а) граждан дайн
 - б) шэнэ байдал
 - в) ангийн тэмсэл
2. Партизан Будаевай “Манай зам” шүлэг хэблэхэн газетэ?
 - а) “Улаан туг”
 - б) “Бурят-Монгольская правда”
 - в) “Красный стрелок”

3. Тэрэ үеын уран зохёолшодые нэрлэгты.

(Д. Дашиинимаев, Б. Базарон, Б. Абидуев г.м.)

4. Б. Абидуевай поэмэ

- а) “Ула ба зула”
- б) “Самолёт”
- в) “Ленинэй дурасхаал”

5. Арадай аман зохёол суглуулагша, эрдэмтэн-филолог С. Балдаевай далда нэрэ:

- а) Абагайн түргэн
- б) Сэсэн Сэнгээ

- в) Будамшуу
- 6. С. Балдаевтай элирүүлэн үлгэршэд:
 - а) Парамон Дмитриев, Папа Тушемилов
 - б) П. Петров, М. Имегенов
- 7. Багша, уран зохёолшон, “Жэгдэн” гэжэ зүжэгэй автор:
 - а) Ч. -Лх. Базарон
 - б) Д. -Р. Намжилон
 - в) Д. Дашинимаев
- 8. Солбоной Туяагай бодото нэрэ? (*Петр Дамбинов*)
- 9. Мүнхэ-Саридагай бодото нэрэ? (*Василий Найдаков*)
- 10. Х. Намсараевтай арадай аман зохёол хэрэглэжэ бэшээн поэмэ:
 - а) “Баригдабал, балар харанхы”
 - б) “Үбгэн Гэлэнэй үгэ”
 - в) “Ула ба зула”

2- дохи тест. **Ц.Дон «Хиртэнэн нара»**

1. Ц. Доной түрүүшын рассказ нэрлэгты:
 - А) лодырийн зүүдэн
 - Б) Шухата хюдалга
 - В) Хэрэг бүтэбэ
2. Эдэ үлгэрнүүдэй алиниинь Ц. Донойб?
 - А) Аламжа мэргэн
 - Б) Үбгэн Жэбжээнэй
 - В) Гэсэр
3. «Улаан туг» колхозой эдэбхитэд:
 - А) Гомбо
 - Б) Хумбаа Дагба
 - В) Нимгэр
4. Ангийн дайсан хэн бэ?
 - А) Няндаг лама
 - Б) Гомбо
 - В) Даша
5. Дэлэг старшинае хэн таяад, милицидэ тушаанааб
 - А) Балжаа
 - Б) Должон

3-дахи тест **БАЗАР БАРАДИН “СЭНГЭ БААБАЙ”**

1. Сэнгэ баабайн Дашасэрэн хүбүүнэй эрхэ нэрэ:
 - а) Мангаахай
 - б) Манхуудай
2. Сэнгэ баабайн зараса басаган:
 - а) Балма
 - б) Дарима
3. Сэнгэ баабайн мэдээ табижа унаад байхада, Дулма хамганайнь адисалхан бурханай судар:
 - а) Алтан гэрэл
 - б) Жадамба

- в) Ганжуур
4. Сэнгэ баабайн эзэлжэ ябаһан тушаалнуудыг тоологты. *(Зайһан, гулваа)*
5. Шүтэдэг ламынгаа ерэхэдэ, Сэнгэ баабай юу хээб?
- а) мүргэл
б) үргэл
6. Аршаан хэдэг амһарта:
- а) бойпуур
б) бумба
в) дэбэр
7. Сэнгын үхэһэнһөө хойшо 49 хоногто хуруулһан ном:
- а) Алтан гэрэл
б) Юм
в) Жадамба

4-дэхи тест **Арадай аман зохёлой түлэбүүд**

1. Арадай аман зохёол байгуулгаараа иимэнүүд жанрнууд боложо илгардаг: ..., ..., ...
Прозын, зүжэглэмэл, шүлэглэмэл
2. Аман зохёолой олон жанрнууд сооһоо эгээ түрүүн ... бии болоһон.
Мифүүд
3. Хорёодой Мэргэн, Бабжа-Барас баатар, Гаагай Мэргэн, Бальжан хатан тухай уянгата хөөрөөнүүдыг бидэ ... гэжэ нэрлэдэгбди.
Домогууд
4. Арадай үзэл бодолой хүгжэлтэ, болбосорол, хүсэл, ажабайдалай дүршэл, хүнүүдэй, амитадай абари зан уранаар найруулан харуулһан хөөрөөе ... гэдэг.
Онтохон
5. Шүлэглэмэл жанрай хэмжүүрээрэ тон ехэ, арадай жаргалай түлөө тэмсэгшэдэй образ харуулһан зохёолнууд хадаа ... болоно.
Онтохон
6. Хүнэй ухаан бодол хүдэлгэдэг, таамаг удхатай, юумэнэй үзэгдэл сэхэ нэрлэнгүй хэлэгдэдэг жанрыг ... гэдэг.
Таабаринууд
7. Хүн зондо хайн найханиие зорюулжа хэлэһэн уран үгэнүүд ...
Үрээлнүүд
8. Сэдьхэлэйнгээ байдал, ханаһан бодолоо, гуниг баяраа уянгалан, аялгалан дамжуулгыг ... гэдэг.
Дуунууд

9. Зүжэгэй жанруудай янзгануудыг нэрлэбэл...

Гурим заншал, наадан, зүжэг, хатар

5-дахь тест

Литературна теориноо

1. Ямар нэгэ үзэгдэлнүүдыг ондоо юумэнтэй гү, али үзэгдэлтэй сасуулжа харуулхан аргыг ... гэдэг.

Зэргэсүүлгэ

2. Ямар нэгэн ойлгосын удхыг бүри эли тодо болгожо, тэрэндэ бии шуухаг шэнжыг тэмдэглэһэн элирхэйлэгшыг гү, али ондоогоор хэлэхэдэ, юумэнэй ямар нэгэн онсо шэнжыг тэмдэглэн хурсадхаһан элирхэйлэгшыг ... гэнэ.

Эпитет

3. Юумэнэй бодото шанар шэнжыг дан ехэ болгожо харуулхан уран аргыг ... гэдэг.

Гиперболэ

4. Ямар нэгэн юумэнэй шанарыг адлишуу ондоо юумэндэ шэлжүүлжэ, өөртэнь бии байһан шанарыг ондоо болгожо хэрэглэдэг уран аргыг ... гэнэ.

Метафора

5. Амигүй юумыг амитай юумэн гү, али хүнэй шэнжэтэй болгожо харуулдаг уран аргыг ... гэдэг.

Олицетворени

6. Таамаг далдаар нэгэ юумэнэй удхыг нүгөөдэ дээрэнь болгожо, гүнзэги ойлгомжонуудыг тэмдэглэһэн уран аргыг ... гэнэ.

Аллегория

7. Уран зохёолой ямар нэгэн геройн авторай гү, али ямар нэгэн геройн нюурһаа уншагшада гү, али шагнагшада хэгдэһэн асуудалыг ... гэдэг.

Риторическа хандалга

8. Асууһан удхатай баталһан мэдүүлэлнүүдыг ... гэдэг.

Риторическа асуудал

9. ... хадаа мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй нууриг юрын гуримһаа ондоогоор табижа бэшэлгэ юм.

Инверси

10. Поэдэй шүлэглэмэл аргаар өөрынгөө сэдхэлэй байдалыг гү, али мэдэрэлыг элирүүлжэ, ажабайдалыг ба байгаалиг зураглаһан зохёолыг ... гэдэг.

Лирикэ

11. Олонийтын гү, али политическэ байдал тушаа поэдэй өөрынгөө һанал, мэдэрэл харуулһан шүлэги ... гэдэг.

Гражданска лирикэ

12. ... лирикэ поэдэй сэдхэлдэ боложо байһан мэдэрэл харуулдаг.

Нюурай лирикэ

13. Байгаалин байдал тухай поэдэй өөрынгөө мэдэрэл харуулжа бэшэлэн шүлэгүүд...

Пейзажна лирикэ

6-дахи тест 19–20 зуун жэлнүүдэй уран зохёол

1. «Замай тэмдэглэлнүүд» гэхэн жанраар 19–20 зуун жэлнүүдтэ хэд бэшэһэн бэ?
Эдэнише саашань нэрлэгты.
Д–Д. Заяев...

2. Э–Х. Галшиевой «Бэлигүүн толи» гэхэн зохёолһоо абтаһан эдэ мурнууд ямар жанраар бэшэгдэнхэйб? Харюугаа баталагты.

№ 77

Хэрбээ хэбтэхын сагта эдээ хаа,

Үглөө эртэ эдээ бү эди.

Хэбтэхэ бодохо хожууланцань эдээ хаа,

Хороной дээрэ хоро эдихэн мэтэ болохо.

2. Р. Номтоевой «Аршаанай дунал» гэхэн зохёолой жанр тодорхойлогты.
3. XIX–XX зуун жэлнүүдтэ буряад арадай хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө үзүүлһэн эрдэмтэдэй, сэдхээтэдэй, уран зохёолшодой, багшанарай, ламанарай болон бусад түрүү зоной нэрэнүүдые саашань үргэлжэлүүлэгты.
- Р. Номтоев, В. Юмсунов...
4. Хубисхалай урда тээхи уран зохёолой хургаалай жанраар бэшэгдэһэн зохёолнуудые нэрлэгты. Саашань үргэлжэлүүлэгты.
«Оюун түлхюур», С.Б.Гунгаажалцан «Сайн үгэтэ эрдэнийн сан субашидһаа»...
5. «Монголой нюуса тобшо» гэхэн зохёол хэды ондо бэшэгдээб?
А)1240 он
Б)1269 он
В)1349 он
6. Э–Х. Галшиевой «Бэлигүүн толи» гэхэн зохёол хэды ондо бэшэгдээб?
А)1895 он
Б)1915
В)1905 он

**Содержание учебного предмета
«родная (бурятская) литература» в 9 классе**

№	Содержание учебного материала	Количество часов	Требования к уровню общеобразовательной подготовки учащихся
1	<p align="center">Бурятская литература.</p> <p>Роль и место литературы в жизни человека. Развитие литературы.</p> <p><i>Теория литературы:</i> анализ художественного произведения</p>	1	<p>Обучающиеся: определяют роль и место художественной литературы в духовной жизни человека, характеризуют связь литературы с жизнью народа. Формулируют понятие о литературном развитии, литературный процесс от древнейших времен до наших дней, характеризуют становление и развитие художественной литературы, связь с устным народным творчеством. Определяют художественный текст как общечеловеческую эстетическую ценность, как вид искусства. Отмечают важность исторического и эстетического анализа художественного произведения. Знают принципы и схему анализа художественного произведения.</p>
2	<p>Д.-Р. О. Батожабай «Багшашни хэн бэ? («Кто твой учитель?»)</p>	5 +1(практикум)	<p>Знают о творчестве Д.-Р. Батожабая. Проблема становления личности на примере главного героя, смысл названия повести.</p>
3	<p>Ц-Д. Дондокова «Шулуунууд дуулана» («Песнь камней»)</p>	3	<p>Знать творчество Ц-Д.Дондоковой. Выразительное чтение поэмы. Историческое значение поэмы.</p>
4	<p>Ж.Тумунов поэма «Сүхэ баатар»</p>	3+ 1(практикум)	<p>Знать творчество Ж.Тумунова. Описание жизненного пути главного героя Сүхэ батора.</p>
5	<p>Н.Г.Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» («Кольцо декабриста») Теория литературы: Понятие об исторической драме.</p>	5+1 (практикум)	<p>Знают отдельные фрагменты биографии Н.Дамдинова. Узнают исторический контекст произведения. Знают декабристов, сосланных в Сибирь. Смысл названия драмы. Трагичность судеб декабристов, определяемая трагичностью времени, эпохи (восстание декабристов, казнь декабристов, сослание на каторгу в Сибирь и на Кавказ). Тестирование или самостоятельная работа по драме.</p>
6	<p>Ц. Галанов «Саран Хүхь» «Лунная девушка»</p>	5+ 1(практикум)	<p>Знают фрагменты биографии Ц.Галанова. Знают значение предания о Лунной девушке знакомятся с исторической справкой начала стройки Байкало-Амурской магистрали. Тем: браконьерства. Тестирование или самостоятельная работа по повести.</p>
7	<p>Ц-Б. Бадмаев «Итали тухай шүлэгүүд» («Стихи об Италии»)</p>	2	<p>Умеют анализировать художественно произведение, совершенствуют навык выразительного чтения стихотворений.</p>

8	М. Самбуев «Ленинград тухай шүлэгүүд» («Стихи о Ленинграде»)	2	Знать исторический мотив написания стихотворений. Основная тема – блокада Ленинграда
9	Д. Эрдынеев «Ехэ уг» («Большая родословная»)	3+ 1 (практикум)	Знают биографию Д.Эрдынеева. Знают сюжет произведения, дают характеристику Лыксэг и Арьяа, рассуждают об их жизненном пути, дают оценку. Составляют родословное древо героев. Составляют свою родословную. Какова роль знания своей родословной до 7 колена у бурят? Тестирование или самостоятельная работа по роману.
	Итого -34		

**Тематическое планирование учебного предмета
« родная (бурятская) литература» в 9 классе**

№	Раздел и тема урока	Кол-во ч.
1	Введение. Бурятская литература. Роль и место литературы в жизни человека. Развитие литературы. Теория литературы: анализ художественного произведения.	1
2	Творчество Д.Р. Батожабая	1
3	Чтение и анализ повести Д.Р. Батожабая "Кто твой учитель?"	1
4	Образ главного героя Чулун- Баты	1
5	Сюжетная линия повести "Кто твой учитель?". Жанр повести в бурятской литературе	1
6	Тестовые задания по повести "Кто твой учитель?"	1
7	Творчество Ц-Д. Дондоковой	1
8	Лиро-эпическая поэма Ц-Д. Дондоковой "Камни поют"	1
9	Образ женщины в поэме "Камни поют".	1
10	Внеклассное чтение. Ц.Д. Дондокова "Байкальская девушка"	1
11	Перевод текста с бурятского на русский язык	1
12	Н.Г. Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» («Кольцо декабриста») Теория литературы: Понятие об исторической драме.	1
13	Драма "Кольцо декабриста". Исторические события в драме	1
14	Образы главных героев в драме "Кольцо декабриста".	1
15	Образ Н. Бестужева	1
16	Женские образы в драме	1

17	Поэты, писатели округа о родном крае	1
18	Творчество Ц.Р. Галанова	1
19	Повесть Ц.Г. Галанова "Северомуйская легенда"	1
20	Образы главных героев В. Форбунова, Долгор, Гомбо- Доржо	1
21.	Отрицательные герои в повести	1

23.	Сочинение "Природа - наш дом родной"	1
24	Творчество Ц.Б. Бадмаева. Стихотворение "Рано утром в Венеции"	1
25	Анализ стихотворений "Встреча с Джани Родари", "Дольче фар ниенте", "Итальянские сапоги"	1
26	Внеклассное чтение "Стреноженные молнии" Намжила Намбуева	1
27	Сочинение "Моя любимая книга стихотворений"	1
28	Творчество Д. Эрдынеева	1
29	Роман "Большая родословная". Чтение и анализ	1
30	Семьи Лыксэковых и Арьяевых	1
31	Тема отцов и детей в романе	1
32	Образы молодых специалистов	1
33	Тема дружбы народов в романе	1
34	Подведение итогов года. Сочинение по роману Д. Эрдынеева "Большая родословная"	1
22.	Отзыв по повести "Северомуйская легенда"	1

Оценочный материал

Буряад уран зохёолоор даабаринуудыг харуулха вариант

Хүдэлмэри дүүргэхэ заабари

Буряад уран зохёолоор бэшэхэ шалгалтын хүдэлмэри хоёр хубинаа бүридэнэ.

1-дэхи хуби соо али нэгыень шэлэжэ абаха хоёр уран найханай зохёолой текст ба тэрэнээр үгтэнэн асуудалнуудтай вариантнууд ороно. Таанад хоёр вариантын НЭГЭЛ вариант шэлэжэ абаха ёһотойт. Нэгэдэхи вариант хадаа эпическэ (гү, али зүжэглэн, гү, али лирозпическэ) зохёолхоо абтаһан хэһэг анализлаха гэжэ шэглүүлэгдэнхэй; хоёрдохи – лиричeskэ шүлэг (гү, али басни) анализлаха.

Хүдэлмэрилхын тула али нэгэ вариант шэлэжэ абаад, дурадхагдаһан текст уншагты ба удаа дараалан гурбан даабари дүүргэгты. Түрүүшын хоёр (1.1.1, 1.1.2 гү, али 1.21, 1.2.2.) даабаринуудыг дүүргэхэдээ, текстдэ түшэглэн (дүтэрхы хэмжээн 3-4 мэдүүлэл) дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо найтай харюу үгэгты.

Гурбадахи даабари (1.1.3 гү, али 1.2.3.) дүүргэхэдээ, шалгалтын хүдэлмэри соо дурадхагдаһан текст бодожо үзэхэһөө байтагай, ондоо зохёолтой гү, али зохёолхоо абтаһан хэһэгтэй зэргэсүүлхэ хэрэгтэй(харюугай дүтэрхы хэмжээн–3-5 мэдүүлэлнүүд).

1-дэхи хубийн даабаринуудыг дүүргэхэдээ, дэлгэрэнгы оролтоһоо ба тодорхойлолтоһоо зайсажа, хэлэлгын нормонуудыг сахин, сэхэ холбоо найтай харюу найруулжа бэшэхээ оролдогты.

1-дэхи хуби соо харюунуудай хэмжээнэй заабари бодото бэшэ, харюугай сэгнэлтэ удхаһаа дулдыдаха.

2-дохи хуби соо дэлгэрэнгы бодомжолго бэшэхэ эрилтэтэй дүрбэн сочиненийн сэдэб үгтэнэ. Дурадхагдаһан (2.1- 2.4.) сочиненийн сэдэбүүдэй али НЭГЭЭРНЬ 130- 150 үгэнүүдһээ доошо бэшэ сочинени бэшэгты. Хэрбээ сочиненийн хэмжээн 130 үгэһөө доошо байбал, тэрэ хүдэлмэри 0 баллаар сэгнэгдэхэ. Бодомжолгоёо үндэһэ баримтатайгаар ба уран найханай зохёолой текстдэ түшэглэн бэшэхэ гэжэ оролдогты.

Бүхы даабаринуудыг дүүргэхэдээ, автарай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа нарин зүбөөр, тобшоор найруулан бэшэгты, зохёол анализлахадаа, теоретико-литературна ойлгосонуудыг хэрэглэгты. Хүдэлмэри дүүргэлгэдэ 3 час 55 мин.(235 минута) үгтэнэ. Дурадхагдаһан даабаринуудыг бодожо үзөөд дүүргэгты. Харюунуудыг эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудыг сахин бэшэгты.

Дүүргэгдэнэн хүдэлмэрээр абтаһан баллнууд дүнлэн хамталагдаха. Тиймэһээ олон даабаринуудыг дүүргэжэ, эгээн ехэ баллнуудай тоо абаха гэжэ оролдогты.

Амжалта хүсэнэбди!

I ба II вариантнуудай 1-дэхи хуви соо дурадхагдаһан уран һайханай текст түргэһэн хараад, дүүргэхэ вариант шэлэн абагты. 1-дэхи хувиин НЭГЭЛ вариант дүүргэлгэ сэгнэгдэхэ.

I ВАРИАНТ

Зохёолһоо абтаһан хэһэг уншаад, 1.1.1.- 1.1.2. гэһэн даабаринуудыг дүүргэгты. 1.1.1. – 1.1.2. гэһэн даабаринуудыг дүүргэхэдээ, асуудал бүхэндэнь тобшо холбоо һайтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн - 3 – 4 мэдүүлэл). Авторай удха һанал (замысел) хараадаа абажа, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн текст хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюунуудыг эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудыг сахин бэшэгты.

ДЕКАБРИСТЫН БЭНЭЛИГ

(хаһагдажа үгтэбэ)

Хуурша үбгэн

Яһан налархай,

Ухаамгай, хүхюун уладууд гээшэб!

Ород гүрэнэй албатан тоогүй, -

Оюун ухаатад байна бшуу даа!

Үншэн хүбүүн

Тулам сооһоо үйһэн гүйсэ гаргана, хилээмэ абажа хубаана.

Бурядай айраг, ородой талхан –

Булайхан таарама эдээн бэшэ гү?

Тэдэ хоёр хоолложо эхилнэд. Саанаһаа гартаа ута нарин бургааһа барихан Үхэршэн дүгэлнэ.

Үхэршэн

Аяншад, һайн бэлэйт, хэлэжэ хайрлыт:

Арымнай харгыда һүниндөө хоноһон

(Гараараа заана.)

Тээ тэдээнтэй уулзаһан хаяат?

Гулваа ноёмнай: «Дүгэлөөл һаатнай,

Гулдаар алхихаб», - гэжэ занга юм.

Одоол нөөхи яһан эбэртэ

Ороолонгуудынь бодоо гээшэ гү?

Үншэн хүбүүн

(ташаганаса энеһэнэй удаа)

Шэтын хаалганһаа Петровско Заводой

Шэб харанхы шэнэ шорондо
Абаашагдажа ябаһан хүнүүд лэ,-
Абари зөөлэн, хайн зантайнууд
Хуурша үбгэн

Хилээмэһээ хухалжа, Үхэршэн тээшэ һарбайна.

Буруугай бэлшээриһээ сааша гараагүй
Буряд хэбэртэйш даа. Эй, барма,
Алимши, энээхэниие аба, зоогло.

Үхэршэн

Үгэһэн хилээмыень хомхойгоор үмхэнэ.
Арьяатан шүдхэрнүүд бэшэ болоно бы?

Үншэн хүбүүн

Аргагүй гоёор зурадаг зон байна.
Буряд үгэнүүдые буулгажа абаа.
Дуунуудыемнай дуратайгаар шагнаа.

Хуурша үбгэн

Хэд бэ гэжэ мэдэхээ һанаа гүш?
Хэлэхүүлби даа, наашаа дүтэлэ.

Үхэршэнэй дүтэлжэ шэхээ залаһан хойно шангаар, тоб байса хэлэнэ.

Эзэн хаантай эрхээ буляалдаһан,
Эсэргүү бодожо тэмсэһэн хүнүүд!

(Н. Дамдинов «Декабристын бэһэлиг»)

1.1.1. Ород арадай түлөөлэгшэд ямар хүнүүд байһаар зураглагданаб?

1.1.2. Зүжэг сооһоо абтаһан мүнүүдэй эхинэйн үгэнүүд нэгэ адли абяануудаар эхилнэ.
(Эндэ: «Шэтын хаалганһаа Петровско Заводой Шэб харанхы шэнэ шорондо Абаашагдажа
ябаһан хүнүүд лэ, Абари зөөлэн, хайн зантайнууд»). Юундэ? Харюугаа баталагты.

Доро үгтэһэн зохёол уншаад, 1.1.3. гэһэн даабари дүүргэгты. Асуудалда дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо найтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн –3-5 мэдүүлэл). Даабари соо заагдаһан анализлалгын шэглэлээр ябаха хэрэгтэй. Авторнуудай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн зохёолнуудые хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюу эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

1.1.3. Н.Г.Дамдиновой «Декабристын бэһэлиг» ба С.Д.Ангабаевай «Миний нүхэд олон юм даа» гэһэн зохёолнууд соо арадуудай хани барисаан тухай юун гэжэ хэлэгдэнэб?
Зэргэсүүлэгты.

МИНИЙ НҮХЭД ОЛОН ЮМ ДАА

Миний нүхэд олон юм даа:

Мүнгэн дуулгата Кавказдаш бии,
Манан хүйтэн Чукоткоорш ябадаг,
Малша ажалша Тувадаш нуудаг.
Бии юм даа – Башкирташье,
Белоруссийн талаарш олон даа.
Бадма сээсэгтэ Хальмаг орондо
Анда нүхэдни аргагүй олон даа.
Арменезэр ябахатам аятайханаар намайгаа
Амаршалдаг юм, «барей лос» гэлдэдэг.
Азербайджан хүбүүдни Каспийн далайгаа
Алиш тээһэнь харуулан хүндэлдэг.
Грузиһаа намда «Гамарджбебе» ердэг,-
Гоё һайхан нимэ мэндэ хүргэгдэдэг.
Литва, Латви, Эстониһоо намда
Лирическэ дулаан дуунууд эльгээгдэдэг.
Казахстан, Киргизезэр ябахатаа би
Хазаартал мориень хатаруулдаг зантайб.
Худа урагуудтайнь хоймортонь нуужа,
Кумысэйн дээжээр хүндэлүүлдэг зантайб...

2 ВАРИАНТ

Доро үгтэһэн зохёол уншаад, 1.2.1.- 1.2.2. гэхэн даабаринуудые дүүргэгты. 1.2.1. – 1.2.2. гэхэн даабаринуудые дүүргэхэдээ, асуудал бүхэндэнь тобшо холбоо һайтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн - 3 – 4 мэдүүлэл). Авторай удха һанал (замысел) хараадаа абажа, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн текст хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюунуудые эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

ЭХЭ ТУХАЙ ПОЭМЭ

Оролго

(хаһагдажа үгтэбэ)

Утаһан хучирай аялгааршье бэшэ,
Уянгата лимбын гунигааршье бэшэ,-
Буряд хэлэнэйнгээ баялиг уудалан,
Буурал эхэдээ магтаал дуулахам.

Энээхэн дууем шагнахагуйлши даа,
 Эхэмни,-
 Энхэржэ намайа уярхагуйлши даа,
 Эхэмни,-
 «Иимэл басагатайб!»- гэхэгуйлши даа,
 Эхэмни!
 Зорюулаагүйб мэндэ ябахадан дуугаа,-
 Зоригни хүрэдэггүй нэн гү – мэдэнэгүйб.
 Эхээ наһаараа абажа ябахаб гэжэ
 Этигэдэг нэн гүб гэнэн ухаандаа?
 Булганда үзэгдөөгүй эди шэдеэр
 Бусажа намдаа гэнтэ ерээл нааш,
 Альган дээрээ ямбалан бөөмэйлжэ,
 Ашыеш харюулха нэм даа, эхэмни!..
 Үргэмжын гурбан зөөлөнии шамдаа
 Үзүүлхэ бэлэйб гэжэ һанагшаб даа.
 Утаһан хучирай аялгашье бэшэ,
 Уянгата лимбын гунигшье бэшэ,-
 Эхэмни, гэрэлтэ һайхан дурасхаалдан
 Энээхэн поэмээ зорюулам даа!

(Ц.Ц.Дондогой «Эхэ тухай поэмэ»)

1.2.1. Хайрата эхээ үгылэн, Ц.Дондогой юундэ «буряд хэлэнэйнгээ баялиг уудалан», эхээ түүрэн магтан дуулахам гэнэб?

1.2.2. Шүлэгэй мүнүүдэй эхинэйн үгэнүүд нэгэ адли абяануудаар эхилнэ. (Эндэ: «Утаһан хучирай аялгааршье бэшэ, Уянгата лимбын гунигааршье бэшэ, Буряд хэлэнэйнгээ баялиг уудалан, Буурал эхэдэ магтаал дуулахам»).Юундэ? Харюугаа баталагты.

Доро үгтэһэн зохёол уншаад, 1.2.3. гэхэн даабари дүүргэгты. Асуудалда дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо һайтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн –3- 5 мэдүүлэл). Даабари соо заагдаһан анализлалгын шэглэлээр ябаха хэрэгтэй.Авторнуудай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа найруулан бэшэгты.Үгтэһэн зохёолнууды хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюу эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонууды сахин бэшэгты.

1.2.3.Ц.Ц.Дондогойн «Эхэ тухай поэмэ» ба Д.З.Жалсараевай «Эхэ тухай дуун» гэхэн зохёолнууд ямар талаараа адлиб? Зэргэсүүлжэ үзэгты.

ЭХЭ ТУХАЙ ДУУН

Нялха нарай үедэмнай
Нимгэн хөөрхэн уралымнай
Ажалша алтан гараараа
Амтан хүхэндөө хүргөөлта.

Эжымнай эгээл хүндэтэй хүн,
Энхэрэн тандаа дохинобди.
Элдин Ороноо танай нэрээр
Эхэ гэжэ нэрлэнэбди.

Эхин номһоо – «Үзэглэлһөө»
Эрдэм тээшэ зоригжуулаат.
Энэрхы һайхан зүрхээс
Эдир бидэндэ үгөөлта.

Эжымнай эгээл хүндэтэй хүн,
Энхэрэн тандаа дохинобди.
Элдин Ороноо танай нэрээр
Эхэ гэжэ нэрлэнэбди.

Арад зоной ябадалтай
Алхасымнай нэгэдүүлээт.
Далидань хүсэ оруулаад,
Дальбараануудаа табяалта.

Эжымнай эгээл хүндэтэй хүн,
Энхэрэн тандаа дохинобди.
Элдин Ороноо танай нэрээр
Эхэ гэжэ нэрлэнэбди.

(Д.З.Жалсараев «Эхэ тухай дуун»)

2 –дохи хуби

Дурадхагдаһан (2.1- 2.4.) сочинениин сэдэбүүдэй али нэгээрнэ 130-150 үгэнүүдһээ доошо бэшэ сочинени бэшэгты. Хэрбээс сочинениин хэмжээн 130 үгэһөө доошо байбал, тэрэ хүдэлмэри 0 баллаар сэгнэгдэхэ. Авторай баримталһан үзэлдэ түшэглэн (лирическэ зохёолоор сочинени бэшэхэдээ, авторай удха һанал (замысел) хараадаа абагты), һанамжаяа нарин зүбөөр, тобшоор найруулан бэшэгты. Уран зохёолдо түшэглэн, тезисүүдээ баримталагты (лирическэ зохёолоор сочинени бэшэхэдээ, 2 шүлэгһөө доошо бэшэ шүлэг анализлагты). Зөхёол анализлахадаа, теоретико-литературна ойлгосонууды хэрэглэгты. Сочинениин байгуулга бодожо үзөөд, тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонууды сахин бэшэгты.

(Н.Г.Дамдиновой 85 жэлэй ойдо)

2.2. Ц.Ц.Дондогойн шүлэгүүд соо эхын дүрэ зураглалга.

2.3. Буряад уран зохёол соо дайнай сэдэб (2-3 зохёолнууд дээрэ үндэхэлэн).

2.4. Юундэ Д.Улзытуевай шүлэгүүдтэ дуратайбиб? (2-3 шүлэгүүд дээрэ үндэхэлэн).

Буряад уран зохёолоор даабаринуудые харуулха вариант

Хүдэлмэри дүүргэхэ заабари

Буряад уран зохёолоор бэшэхэ шалгалтын хүдэлмэри хоёр хубиһаа бүридэнэ.

1-дэхи хуби соо али нэгыень шэлэжэ абаха хоёр уран хайханай зохёолой текст ба текстээр үгтэһэн асуудалнуудтай вариантнууд ороно. Таанад хоёр вариантын НЭГЭЛ вариант шэлэжэ абаха ёһотойт. Нэгэдэхи вариант хадаа эпическэ (гү, али зүжэглэхэн, гү, али лироэпическэ) зохёолһоо абтаһан хэһэг анализлаха гэжэ шэглүүлэгдэнхэй; хоёрдохи – лиричeskэ шүлэг (гү, али басни) анализлаха.

Хүдэлмэрилхын тула али НЭГЭ вариант шэлэжэ абаад, дурадхагдаһан текст уншажа, удаа дараалан гурбан даабари дүүргэгты. Түрүүшын хоёр (1.1.1, 1.1.2 гү, али 1.21, 1.2.2.) даабаринуудые дүүргэхэдээ, текстдэ түшэглэн (дүтэрхы хэмжээн 3-4 мэдүүлэл) дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо хайтай харюу үгэгты.

Гурбадахи даабари (1.1.3 гү, али 1.2.3.) дүүргэхэдээ, шалгалтын хүдэлмэри соо дурадхагдаһан текст бодожо үзэхэһөө байтагай, ондоо зохёолтой гү, али зохёолһоо абтаһан хэһэгтэй зэргэсүүлхэ хэрэгтэй (харюугай дүтэрхы хэмжээн–3-5 мэдүүлэлнүүд).

1-дэхи хубин даабаринуудые дүүргэхэдээ, дэлгэрэнгы оролтоһоо ба тодорхойлолгоһоо зайсажа, хэлэлгын нормонуудые сахин, сэхэ холбоо хайтай харюу найруулжа бэшэхээ оролдогты. 1-дэхи хуби соо харюунуудай хэмжээнэй заабари бодото бэшэ, харюугай сэгнэлтэ удхаһаа дулдыдаха.

2-дохи хуби соо дэлгэрэнгы бодомжолго бэшэхэ эрилтэтэй дүрбэн сочинениин сэдэб үгтэнэ. Дурадхагдаһан (2.1- 2.4.) сочинениин сэдэбүүдэй али НЭГЭЭРНЬ 130- 150 үгэнүүдһээ доошо бэшэ сочинени бэшэгты. Хэрбээ сочинениин хэмжээн 130 үгэһөө доошо байбал, тэрэ хүдэлмэри 0 баллаар сэгнэгдэхэ. Бодомжолгоёо үндэхэ баримтатгайгаар ба уран хайханай зохёолой текстдэ түшэглэн бэшэхэ гэжэ оролдогты.

Бүхы даабаринуудые дүүргэхэдээ, авторай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа нарин зүбөөр, тобшоор найруулан бэшэгты, зохёол анализлахадаа, теоретико-литературна ойлгосонуудые хэрэглэгты. Хүдэлмэри дүүргэлгэдэ 3 час 55 мин.(235 минута) үгтэнэ. Дурадхагдаһан даабаринуудые бодожо үзөөд дүүргэгты. Харюунуудые эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

Дүүргэгдэхэн хүдэлмэрээр абтаһан баллнууд дүнлэн хамталагдаха. Тиимэхээ олон даабаринуудые дүүргэжэ, эгээн ехэ баллнуудай тоо абаха гэжэ оролдогты.

Амжалта хүсэнэбди!

1-дэхи хуби

I ба II вариантнуудай 1- дэхи хуби соо дурадхагдаһан уран һайханай текст түргэхэн хараад, дүүргэхэ вариант шэлэн абагты. 1-дэхи хубийн НЭГЭЛ вариант дүүргэлгэ сэгнэгдэхэ.

I ВАРИАНТ

Зохёолһоо абтаһан хэһэг уншаад, 1.1.1. – 1.1.2. гэхэн даабаринуудыг дүүргэгты. 1.1.1. ба 1.1.2.гэхэн даабаринуудыг дүүргэхэдээ, асуудал бүхэндэнь тобшо холбоо һайтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн - 3 – 4 мэдүүлэл). Авторай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн хэһэг хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты (зохёолой ондоо хэһэгүүдтэ хандажа болоно). Харюунуудыг эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудыг сахин бэшэгты.

Цезарь Шаралдайн хорёо соогуур баруун тээшээ бүрхэг энэ үглөөгүүр үдхэн хара ногоон үнгэтэй болошоод, шорон шобхо орьёлнуудаараа арһайлдаһан хасуури ой руу гэшхэлбэ. Хасууринууд шиингтэйдэ хурсадаһан эхүүн хоншуу үнэрөөрөө һамар сорьён дайраадхиба. Цезарийн шарай һэргэжэ эхилбэ...

Хасууринууд зарим газартаа шэрэнгилэн ургашанхай. Дундуурнь тэгшэхэн талмайханууд бии. Эндэ тэндэ гэрэй һуурийн шэнээн соорхойнууд хүниг наашаа орыт, хоншуу үнэрөөр амилжа, наранай халуунда һүүдэрлыг гэжэ даллан, нариихан зүргэнүүдээр холбоотой. Тэрээгүүр хэр угһаа үхэр малшыг, үхи хүүгэдшыг харгылдаг ха юм даа.

Хасуури ой соогуур Хараһан гол урдадаг. Тэрэ, нээрээшыг, хара уһатай юм. Эрээрнь хашасалдан һууһан хасууринуудайшыг һүүдэрһээ, хара шулуун оёорһооншыг тиимэ үнгэтэй байжа болоо. Шара жалгын баруун тээхи жалгаһаа гаража, Шарһан голдо Хасууригын тэндэ шудхахаар шуумайн ерэхэн аад, гэнтэ эгсэ нугаржа урагшалаад, хаана доро ошожо нийлэхэн юм.

Гурбан эрэшүүлнай Хараһанай эрьедэ ерэхэд. Эндэ түб түхэрээхэн талмайхан дээрэ түүдэгэй һуури... Эндэ сагай дулаанда залуушуул үдэшэндөө сугларшадаг.

- Эдэндэ хэлэжэ ядаад байнаб, - гэжэ Таряаша гэмэрэн, түүдэгэй һуурийн тэндэ хэбтэхэн консервын баанха, улаан архиин шэл хүлөөрөө этэрбэ. – Эдөөд уугаад, һууһан газараа сэбэрлэгты гэжэ. Бидэ иимэ бэшэ һэмнэйбди.

- Хасууритадаа нэгэ суглаанай болоходо, энээн тушаа хөөрэлдэгты, - гэжэ Цезарь дэмжэбэ. – Бидэшни иимэ баян тарганаар сэнгээшыггүй хабди. Сэнгэхэмнайшыг үсөөн бэшэ һэн гү? Булта юумэндэ зүрхэ сэдхэлээ дууһан үгэнхэй оролдожо ябагша бэлэйбди.

- Сэнгэхээшыг сэнгээбди, - гэжэ Таряаша бодолгото болон хэлэбэ. – Тиибэшыг сагнай хубилжал байнал даа.

Дэбшэн шарайгаа хүхэ хара болгожо, хүнийн борооһоо хөөһэтэхэн Хараһанай шалшагануур абяанһаа досоогоо лугшуулан, гэлигэр хара зуруудаар хасууринууд соогуур

годирон саашаа үгы болошохон зүг руунь шэртэнэ.

«Таанад ханаһандаа хүрэжэ, харбайһанаа барижа ябанат, - гэжэ шэбшэнэ.- Золтойл зон гээшэт...»

(А.Л.Ангархаев «Мүнхэ ногоон хасуури»)

1.1.1. Романһаа абтаһан энэ хэһэг соо байгаали ямараар зураглан харуулагданаб?

1.1.2. Таряаша, Цезарь хоёрой хөөрэлдөөн тэдэниие ямар талаһаань харуулнаб?

Зохёолһоо абтаһан хэһэг уншаад, 1.1.3. гэһэн даабари дүүргэгты. Асуудалда дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо һайтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн –3-5 мэдүүлэл). Даабари соо заагдаһан анализлалгын шэглэлээр ябаха хэрэгтэй. Авторнуудай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн хэһэгүүдые хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты (зохёолнуудай ондоо хэһэгүүдтэ хандажа болоно). Харюу эли тодоор, эсбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

1.1.3. Эхэ байгаалияа хамгаалха, зүбөөр ашаглаха тухай бодол А. Ангархаев «Мүнхэ ногоон хасуури» роман соогоо ба А.Лыгденев «Нюдэнэй аршаан» рассказ соогоо нэбтэрүүлнэ. Энээниие тайлбарилхадаа, авторнууд юугээрээ адлиб?

Тоолошогүй олон хүрэг шубууд зэлэ татан ганганалдаһаар намартаа урагшаа, хабартаа хойшоо Байртын талаар нийдэн үнгэрдэг һэн. Бүдүүн хүзүүн, һолонго, сагаан хулгана гэхэ мэтэшэлэн жэжэ амитад мүнөө юундэ оройдоошье үзэгдэхээ болишооб? Наранай оронхой аад, арай харанхы болоодүйхэн байхада хоёр эрбэгэрхэн шэхьешни шүүрэхьш наана харьһан эрбээхэйһүүд шуран түргэнөөр хажуугааршни нийдэгшэ һэн, теэд мүнөө юундэ үсөөн бэ? Энэл үедэ ехэхэн зүрхэтэй алаг дааган хоёр хойто хүл дээрээ тэб-тэб собхорон үдэшынгөө эдеэлэлгэндэ гараха, намнахадашни, наадаһан юумэндэл холошье ошонгүй зогсоод, богонихон хүлнүүдээрээ сабшан хайшалан байжа шэмэтэ ногоо эдижэ мэдэхэ, теэд мүнөө юундэ харагдадаггүйб?

Нэгэтэ эсэгэтээ мори тэргээр галгюулжа ябахадаа намайе бүтүүлмэ ногоон соо мантан томо шубуудай байхые хараа бэлэйбди. Гайхаһан гэлыһэн намда эсэгэмни: «Талын эгээн томо шубууд – тоодог гээшэл даа»,- гэһэн юм. Табяд наһаяа хүсэхээ байһан би дахинаа тоодог шубууе нэгэтэшье хаража үзөөгүйб. Хаанаб мүнөө суута талын бүргэдүүд? Таршаа шумуулнуудшье үсөөршөө. Нээрээ, нээрээ...

Байһан даа, байһан иимэ үзэгдэлнүүд манай наһанда. Юртэмсын тэхэришэгүй эрьсээр, наһанайм тэргын наярн түргэдэһэндэл буряад талымнай дээжэ баялигууд суурян шэнги замхан үнгэрбэ гү? Наһанам даа, наһанам, энэ наһандаа үзэһэн хараһан ондоошье

үйлэ хэрэгүүдые. Найн ургаса абахын тула түмэр анзаһаар онгилогдожо, хахалагдажа байһан гол горхонуудые, талха таряе таршаа шумуулнуудһаа хамгаалха гэжэ поли дээгүүр огторгойһоо хиидхүүлэгдэжэ, хүрьһэтэ газар руу шэнгээгдэжэ байһан хоро шарые. Энээнһээ боложо талаар дүүрэн тарайжа хэбтэһэн зумбараа, хулганаануудые, үнэгэд нохойдые, тохорюу турлаагуудые...

(А.Г.-Н.Лыгденев «Нюдэнэй аршаан»)

2 ВАРИАНТ

Доро үгтэһэн зохёол уншаад, 1.2.1.- 1.2.2. гэхэн даабаринуудые дүүргэгты. 1.2.1. – 1.2.2. гэхэн даабаринуудые дүүргэхэдээ, асуудал бүхэндэнь дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо найтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн - 3 – 4 мэдүүлэл). Авторай удха һанал (замысел) хараадаа абажа, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн текст хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюунуудые эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

БУРЯД ХЭЛЭН

Байгалай уһандал

арюун тунгалаг,

Басаганай мийһэрэлдэл

урин налгай

бурыад хэлэмнай.

Эртын манандал

үнжэгэн сагаан лэ,

Эхын альгандал

энэрхы дулаан лэ

бурыад хэлэмнай.

Булагай уһандал

бузаргүй тунгалаг.

Бугын нюдэндэл

бүригүй һайхан лэ

бурыад хэлэмнай.

Ардагай гүйдэлдэл

аласы дабшанхай,

Ажалай охиндол

абьяас габшагай

бурыад хэлэмнай.

Майн үглөөдэл
сэлмэг тунгалаг,

Майлын сэсэгтэл
налбаран байнхайл
буриад хэлэмнай.

Эсэгийн үгэдэл
эрид сэхэ,

Хутагийн эридэл
торгон хурсал
буриад хэлэмнай.

Дайсанай шэхэндэ
тойруу таамаг,

Дайдын нюусадал
бүгэдые даамаг
буриад хэлэмнай.

Булхайта хэрэг
буталха аргатай,

Буугай сэмгэндэл
буудахаш оньһотойл
буриад хэлэмнай.

Эрлигэй номнолы
задалха шэнжэтэй,

Эрдэмэй дабаае
гаталха шадалтайл
буриад хэлэмнай.

Гэсэрэй түүхые
гэрдэжэ ерэнэн лэ,

Гэрэлтэ мүшэдые
дамжажа ерэнэн лэ
буриад хэлэмнай.

Сагадай Мэргэнэй
самсаал хэлмэдэл,

Ногоодой Сэсэнэй
номин бэлигтэл
буриад хэлэмнай.

Түмэн зонойнгоо
түүхэ сахинхайл,

Түрэ хуримайнь

түүдэг болонхойл
бураад хэлэмнай.

Баатарлиг ажалайнь

магтаал дууданхайл,

Бата жаргалайнь

баримта болонхойл
бураад хэлэмнай.

Хонгёо дуунай

жэгүүр эдлэнхэйл,

Хорбоо түбээр

мүнөө эдэлэнхэйл
бураад хэлэмнай.

Хоног бүридэ

улам хүгжэнхэй,

Холын холые

зорин гаранхайл

бураад хэлэмнай.

(Д.А.Улзытуев «Буряад хэлэн»)

1.2.1. Шүлэгэй мүнүүдэй эхинэйнь үгэнүүд нэгэ адли абяануудаар эхилнэ. Юундэ? Харюугаа баталагты.

1.2.2. Поэт шүлэг соогоо зэргэсүүлгэ хэрэглэжэ, уран найхан, образно болгоно гэжэ тодорхойлогты.

Доро үгтэһэн зохёол уншаад, 1.2.3. гэхэн даабари дүүргэгты. Асуудалда дэлгэрэнгы хизаарлаһан холбоо найтай харюу үгэгты (дүтэрхы хэмжээн – 3- 5 мэдүүлэл). Даабари соо заагдаһан анализлалгын шэглэлээр ябахэ хэрэгтэй. Авторнуудай баримталһан үзэлдэ түшэглэн, һанамжаяа найруулан бэшэгты. Үгтэһэн зохёолнуудые хэрэглэжэ, харюугаа баримталагты. Харюу эли тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонуудые сахин бэшэгты.

1.2.3. Д.А.Улзытуевай «Буряад хэлэн» ба Ш.-Х. А.Базарсадаевагай «Түрэлхи хэлэн» гэхэн шүлэгүүд ямар талаараа адлиб? Зэргэсүүлжэ үзэгты.

ТҮРЭЛХИ ХЭЛЭН

Дэлхэй дээрэ олон ондоо яһатан.

Дэлхэй дээрэ олон ондоо хэлэтэн.
Тэдэнэй дунда минии түрэлхи арал,
Тэдэнэй дунда минии түрэлхи хэлэн.

Хаанаш холын газараар ябааш хадаа,
Хари хэлэ шудалжа абааш хадаа
Түрүүшын харгы урдани нээжэ үгэһэн
Түрэлхи хэлэндээ хүгэдэнэб үнэн зүрхэнһөө.

Олон арадай заншал мэдэхэшые хаа,
Олон хэлэнэй баянда обтоошые хаа,
Түрэлхи найхан буряад хэлээ хаанаш
Түүрээжэ магтан, бүри дээшэнь үргэнэб.

(Ш.-Х.А.Базарсадаева «Түрэлхи хэлэн»)

2-дохи хуби

Дурадхагдаһан (2.1- 2.4.) сочинениин сэдэбүүдэй али нэгээрнь 130-150 үгэнүүдһээ доошо бэшэ сочинени бэшэгты. Хэрбээ сочинениин хэмжээн 130 үгэһөө доошо байбал, тэрэ хүдэлмэри 0 баллаар сэгнэгдэхэ. Авторай баримталһан үзэлдэ түшэглэн (лирическэ зохёолоор сочинени бэшэхэдээ, авторай удха һанал (замысел) хараадаа абагты), һанамжаяа нарин зүбөөр, тобшоор найруулан бэшэгты. Уран зохёолдо түшэглэн, тезисүүдээ баримталагты (лирическэ зохёолоор сочинени бэшэхэдээ, 2 шүлэгһөө доошо бэшэ шүлэг анализлагты). Зохёол анализлахадаа, теоретико-литературна ойлгосонууды хэрэглэгты. Сочинениин байгуулга бодожо үзөөд, тодоор, сэбэрээр, хэлэлгын нормонууды сахин бэшэгты.

- 2.1 А.Ангархаевай «Мүнхэ ногоон хасуури» роман соо ёһо журамай (нравственна) асуудалнууд.
- 2.2. Д.Улзытуев – буряад хэлэнэй оюун бэлигтэ дуушан.
- 2.3. Байгаали – манай түрэхэн гэр (Ц.Галановай «Саран-Хүхы туужа дээрэ үндэхэлэн»).
- 2.4. Юундэ уг гарбалаа мэдэхэ хэрэгтэйб?